

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

آشنایی با سوره فاتحه

الحمد لله

معروف جان رحیم جان اف
تحلیل و باز نویسی: عیسیٰ الله فیضی الله اف

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آشنایی با فقه حنفی

نویسنده:

معروف جان رحیم جان اف

ناشر چاپی:

جامعه المصطفی (صلی الله علیه وآله) العالمیه

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۴	آشنایی با فقه حنفی
۲۴	مشخصات کتاب
۲۴	اشاره
۲۸	سخن ناشر
۳۰	فهرست مطالب
۵۲	مقدمه
۵۶	۱- جایگاه احکام در اسلام
۵۶	درآمد
۵۷	علم فقه
۵۸	امام ابوحنیفه رحمه الله در یک نگاه
۵۸	اشاره
۵۸	۱. اسم و نسب
۵۸	۲. اساتید
۵۹	۳. شاگردان
۵۹	۴. آثار برجای مانده و منتسب
۶۰	۵. شهادت و محل دفن
۶۱	چکیده مطالب
۶۱	سوالات درس
۶۲	۲- اقسام حکم و راه به دست آوردن آن
۶۲	اشاره
۶۳	راه به دست آوردن احکام
۶۳	چند تذکر
۶۴	مکلف کیست ؟

۶۵	سنّ بلوغ و نشانه های آن
۶۶	چکیده مطالب
۶۶	سوالات درس
۶۷	۳- شرایط اجتهاد
۶۷	درآمد
۷۲	چکیده مطالب
۷۲	سوالات درس
۷۳	۴- طهارت
۷۳	اشاره
۷۳	درآمد
۷۴	نجاسات
۷۴	اقسام نجاسات
۷۶	چکیده مطالب
۷۶	سوالات درس
۷۷	۵- احکام نجاسات
۷۷	حکم نجاست غلیظه
۷۷	حکم نجاست خفیفه
۷۸	برخی مسائل مربوط به نجاسات
۸۰	چکیده مطالب
۸۰	سوالات درس
۸۱	۶- مطهّرات
۸۱	اقسام مطهّرات
۸۱	روش از بین بردن نجاسات
۸۱	اشاره
۸۱	مایعات:
۸۲	زمین

۸۲	خورشید
۸۲	آتش
۸۲	تغییر و تبدیل
۸۲	دباغت(پیرایش)پوست
۸۲	ذبح شرعی
۸۴	چکیده مطالب
۸۴	سوالات درس
۸۶	۷-اقسام آب ها و احکام آن
۸۶	اقسام آب
۸۶	اشاره
۸۶	۱.آب مطلق:انواع و احکام
۸۷	۲.آب نجس
۸۷	۳.آب راکد
۸۸	۴.آب جاری
۸۹	چکیده مطالب
۸۹	سوالات درس
۹۰	۸-اقسام آب ها و احکام آن
۹۰	آب فشرده و حکم آن
۹۰	آب مضاف و احکام آن
۹۳	چکیده مطالب
۹۳	سوالات درس
۹۴	۹-استنجا و استبرا و احکام آن
۹۴	استبراء
۹۴	استنجا
۹۴	اشاره
۹۶	برخی احکام استنجا

۹۷	چکیده مطالب
۹۷	سوالات درس
۹۸	۱۰- وضو
۹۸	اشاره
۹۸	درآمد
۹۹	اقسام وضو
۹۹	چه وقت وضو فرض می گردد؟
۹۹	چه وقت وضو واجب می گردد؟
۹۹	چه وقت وضو مستحب است ؟
۱۰۱	یادآوری
۱۰۲	چکیده مطالب
۱۰۲	سوالات درس
۱۰۳	۱۱- وضو
۱۰۳	شرطهای صحت وضو
۱۰۳	فرائض و ارکان وضو
۱۰۴	سنت های وضو
۱۰۵	آداب و مستحبات وضو
۱۰۶	چکیده مطالب
۱۰۶	سوالات درس
۱۰۷	۱۲- وضو
۱۰۷	مکروهات وضو
۱۰۷	شکننده های وضو
۱۰۸	مواردی که وضو نمی شکند
۱۰۹	برخی فروع مربوط به وضو
۱۱۰	چکیده مطالب
۱۱۰	سوالات درس

۱۱۱	۱۳-غسل
۱۱۱	اشاره
۱۱۱	درآمد
۱۱۱	اقسام غسل
۱۱۱	فرائض غسل
۱۱۲	سنت های غسل
۱۱۳	چکیده مطالب
۱۱۳	سوالات درس
۱۱۴	۱۴-غسل
۱۱۴	غسل های فرض
۱۱۴	عوامل جنابت
۱۱۵	غسل های سنت
۱۱۵	غسل های مستحب
۱۱۷	توجه
۱۱۸	چکیده مطالب
۱۱۸	سوالات درس
۱۱۹	۱۵- تیمم (۱)
۱۱۹	اشاره
۱۱۹	درآمد
۱۲۰	اقسام تیمم
۱۲۰	فرائض یا همان ارکان تیمم
۱۲۰	شروط صحت تیمم
۱۲۳	چکیده مطالب
۱۲۳	سوالات درس
۱۲۴	۱۶- تیمم (۲)
۱۲۴	سنت های تیمم

- کیفیت تیمم ۱۲۴
- شکننده های تیمم ۱۲۵
- برخی از احکام تیمم ۱۲۵
- چکیده مطالب ۱۲۶
- سوالات درس ۱۲۶
- ۱۷- مسح بر خفین ۱۲۷
- درآمد ۱۲۷
- شرایط صحت مسح بر خفین ۱۲۷
- فرض یا ارکان مسح ۱۲۸
- سنت مسح ۱۲۸
- مدت مسح ۱۲۸
- شکننده های مسح بر خفین ۱۲۹
- چکیده مطالب ۱۳۰
- سوالات درس ۱۳۰
- ۱۸- حیض و نفاس و استحاضه ۱۳۱
- اشاره ۱۳۱
- حیض ۱۳۱
- اشاره ۱۳۱
۱. مدت حیض ۱۳۲
۲. حکم زن حائض ۱۳۲
- نفاس ۱۳۲
- اشاره ۱۳۲
- حکم زن نفساء ۱۳۳
- استحاضه ۱۳۳
- اشاره ۱۳۳
- حکم زن مستحاضه ۱۳۳

۱۳۴	چکیده مطالب
۱۳۴	سوالات درس
۱۳۵	۱۹- نماز
۱۳۵	معنای نماز
۱۳۵	حکمت و اسرار نماز
۱۳۶	اقسام نماز
۱۴۰	چکیده مطالب
۱۴۰	سوالات درس
۱۴۱	۲۰- اذان و اقامه
۱۴۱	حکم اذان و اقامه
۱۴۱	الفاظ اذان و اقامه
۱۴۲	برخی احکام اذان و اقامه
۱۴۲	مستحبات اذان
۱۴۴	مکروهات اذان
۱۴۵	چکیده مطالب
۱۴۵	سوالات درس
۱۴۶	۲۱- وقت های نماز
۱۴۶	مقدار وقت های تعیین شده برای نمازهای فرض
۱۴۷	بقیه اوقات نمازها
۱۵۰	چکیده مطالب
۱۵۰	سوالات درس
۱۵۱	۲۲- شروط نماز
۱۵۱	شرطهای صحت نماز
۱۵۲	برخی فروعات مربوط به شروط نماز
۱۵۲	مواردی که نماز گزاردن با لباس نجس صحیح است:
۱۵۳	کیفیت نماز خواندن شخص برهنه:

- ۱۵۳ ----- مسائل قبله: -----
- ۱۵۴ ----- چکیده مطالب -----
- ۱۵۴ ----- سوالات درس -----
- ۱۵۵ ----- ۲۳-فرائض و واجبات نماز -----
- ۱۵۵ ----- فرائض (ارکان) نماز -----
- ۱۵۶ ----- حکم فرائض نماز -----
- ۱۵۶ ----- واجبات نماز -----
- ۱۵۷ ----- حکم واجبات نماز -----
- ۱۵۸ ----- چکیده مطالب -----
- ۱۵۸ ----- سوالات درس -----
- ۱۵۹ ----- ۲۴-سنت های نماز -----
- ۱۵۹ ----- سنت های نماز -----
- ۱۶۳ ----- چکیده مطالب -----
- ۱۶۳ ----- سوالات درس -----
- ۱۶۴ ----- ۲۵-مکروهات نماز -----
- ۱۶۴ ----- مکروهات نماز -----
- ۱۶۷ ----- اموری که در نماز مکروه شناخته نشده اند -----
- ۱۶۹ ----- چکیده مطالب -----
- ۱۶۹ ----- سوالات درس -----
- ۱۷۰ ----- ۲۶-مبطلات نماز -----
- ۱۷۰ ----- مبطلات نماز -----
- ۱۷۲ ----- مواردی که نماز باطل نمی شود -----
- ۱۷۴ ----- چکیده مطالب -----
- ۱۷۴ ----- سوالات درس -----
- ۱۷۵ ----- ملحقات مباحث نماز -----
- ۱۷۵ ----- چگونگی ادای نماز -----

۱۷۸ نماز وتر
۱۸۰ ۲۷- سجده سهو و سجده تلاوت
۱۸۰ سجده سهو
۱۸۰ اشاره
۱۸۰ ۱. مواردی که سجده سهو واجب می گردد
۱۸۲ ۲. کیفیت سجده سهو
۱۸۲ سجده تلاوت
۱۸۲ اشاره
۱۸۲ ۱. کیفیت سجده تلاوت
۱۸۲ ۲. برخی احکام سجده تلاوت
۱۸۳ چکیده مطالب
۱۸۳ سوالات درس
۱۸۴ ۲۸- نماز مسافر
۱۸۴ درآمد
۱۸۴ مقدار مسافتی که در آن نماز شکسته می شود
۱۸۴ حکم کوتاه کردن نماز در سفر
۱۸۴ نمازهایی در سفر کوتاه می شود
۱۸۵ مدت کوتاه کردن نماز
۱۸۵ حکم اقتدای مسافر به مقیم و بالعکس
۱۸۵ اقسام وطن و احکام آن
۱۸۷ چکیده مطالب
۱۸۷ سوالات درس
۱۸۸ ۲۹- نماز بیمار
۱۸۸ درآمد
۱۸۸ حالات بیمار و احکام آن
۱۸۹ برخی حالات شخص در اثنای نماز

- ۱۹۰ چند تذکر
- ۱۹۱ چکیده مطالب
- ۱۹۱ سوالات درس
- ۱۹۲ ۳۰- نماز جماعت و احکام آن (۱)
- ۱۹۲ حکم جماعت در نماز
- ۱۹۳ مواردی که جماعت ساقط می شود
- ۱۹۴ شروط صحت امامت در نماز
- ۱۹۵ چکیده مطالب
- ۱۹۵ سوالات درس
- ۱۹۶ ۳۱- نماز جماعت و احکام آن (۲)
- ۱۹۶ سزاوارترین شخص بر امامت
- ۱۹۷ مکروهات مربوط به امامت و جماعت
- ۱۹۷ ترتیب صف ها
- ۱۹۸ شروط صحت اقتدا
- ۲۰۰ چکیده مطالب
- ۲۰۰ سوالات درس
- ۲۰۱ ۳۲- نماز جمعه
- ۲۰۱ اشاره
- ۲۰۲ شرطهای تحقق نماز جمعه
- ۲۰۳ شرطهای صحت نماز جمعه
- ۲۰۴ برخی از احکام نماز جمعه به شرح ذیل است
- ۲۰۴ سنت های مربوط به خطیب و خطبه
- ۲۰۷ چکیده مطالب
- ۲۰۷ سوالات درس
- ۲۰۸ ۳۳- محضّر و میت
- ۲۰۸ مسائل مربوط به مُحْتَضَر

۲۰۹	احکام میت
۲۱۱	احکام تکفین میت
۲۱۱	انواع کفن
۲۱۲	کیفیت تکفین مرد و زن
۲۱۳	چکیده مطالب
۲۱۳	سوالات درس
۲۱۴	۳۴- نماز جنازه
۲۱۴	حکم نماز جنازه
۲۱۴	ارکان یا همان فرایض نماز جنازه
۲۱۵	شرطهای نماز جنازه
۲۱۵	سنت های نماز جنازه
۲۱۶	دعای مأثور در نماز جنازه
۲۱۶	مستحبات نماز جنازه
۲۱۷	چکیده مطالب
۲۱۷	سوالات درس
۲۱۸	۳۵- مسائل شهادت و شهید
۲۱۸	اشاره
۲۱۸	تعریف شهید
۲۱۹	انواع شهادت و شهید و احکام آن
۲۲۰	مصادیق شهید
۲۲۱	چکیده مطالب
۲۲۱	سوالات درس
۲۲۲	۳۶- روزه (۱)
۲۲۲	اشاره
۲۲۲	تعریف روزه
۲۲۲	شروط صحت روزه

- ۲۲۳ نیت روزه
- ۲۲۳ انواع روزه
- ۲۲۴ ادای روزه بر چه کسی فرض است ؟
- ۲۲۵ چکیده مطالب
- ۲۲۵ سوالات درس
- ۲۲۶ ۳۷-روزه(۲)
- ۲۲۶ چگونگی ثبوت ماه رمضان
- ۲۲۶ روز شک
- ۲۲۷ حکم روزه گرفتن در روز شک
- ۲۲۷ مواردی که روزه باطل نمی شود
- ۲۲۹ چکیده مطالب
- ۲۲۹ سوالات درس
- ۲۳۰ ۳۸-روزه(۳)
- ۲۳۰ مواردی که تنها قضای روزه واجب می گردد
- ۲۳۱ مواردی که هم قضای روزه واجب است و هم پرداخت کفاره
- ۲۳۲ شرطهای وجوب کفاره
- ۲۳۲ مصادیق کفاره
- ۲۳۳ چکیده مطالب
- ۲۳۳ سوالات درس
- ۲۳۴ ۳۹-روزه(۴)
- ۲۳۴ امور مکروه برای روزه دار
- ۲۳۴ امور مستحب برای روزه دار
- ۲۳۵ مواردی که ترک روزه در آن جایز است
- ۲۳۶ چکیده مطالب
- ۲۳۶ سوالات درس
- ۲۳۷ ۴۰-زکات(صدقه)فطر

- ۲۳۷ تعریف زکات فطر
- ۲۳۷ شروط وجوب زکات فطر
- ۲۳۸ زمان وجوب زکات فطر
- ۲۳۸ زکات فطر، به نیابت از چه کسی ؟
- ۲۳۹ مصداق، مقدار و مصارف زکات فطر
- ۲۴۰ چکیده مطالب
- ۲۴۰ سوالات درس
- ۲۴۱ ۴۱- اعتکاف
- ۲۴۱ تعریف اعتکاف
- ۲۴۱ انواع اعتکاف
- ۲۴۲ مدت اعتکاف
- ۲۴۲ شرط صحت اعتکاف
- ۲۴۲ مبطلات اعتکاف
- ۲۴۳ عذرهای مباح کننده ی خروج از مسجد
- ۲۴۳ برخی احکام
- ۲۴۴ چکیده مطالب
- ۲۴۴ سوالات درس
- ۲۴۵ ۴۲- زکات
- ۲۴۵ اشاره
- ۲۴۵ معنای زکات و حکم آن
- ۲۴۶ موارد زکات
- ۲۴۶ مصارف زکات
- ۲۴۷ موارد ممنوع برای صرف زکات
- ۲۴۸ چکیده مطالب
- ۲۴۸ سوالات درس
- ۲۴۹ ۴۳- شروط زکات

- ۲۴۹ شروط فرض گردیدن زکات -
- ۲۵۰ شرط وجوب ادای زکات ..
- ۲۵۱ شرط صحت ادای زکات ..
- ۲۵۲ چکیده مطالب ..
- ۲۵۲ سوالات درس ..
- ۲۵۳ ۴۴-نصاب زکات(۱) ..
- ۲۵۳ حیوانات چرنده ..
- ۲۵۳ نصاب زکات حیوانات چرنده ..
- ۲۵۳ ۱.زکات شتر ..
- ۲۵۶ ۲.زکات گاو ..
- ۲۵۸ ۳.زکات گوسفند ..
- ۲۵۹ چکیده مطالب ..
- ۲۵۹ سوالات درس ..
- ۲۶۰ ۴۵-نصاب زکات(۲) ..
- ۲۶۰ نصاب زکات در محصولات کشاورزی و میوه ها ..
- ۲۶۱ نصاب زکات معادن و رکاز ..
- ۲۶۲ نصاب زکات طلا و نقره ..
- ۲۶۲ زکات عروض ..
- ۲۶۳ چکیده مطالب ..
- ۲۶۳ سوالات درس ..
- ۲۶۴ ۴۶-حج (۱) ..
- ۲۶۴ اشاره ..
- ۲۶۴ تعریف حج ..
- ۲۶۴ حکم حج ..
- ۲۶۵ شروط فرض گردیدن حج ..
- ۲۶۵ شروط وجوب ادای حج ..

۲۶۶	شروط صحت ادای حج
۲۶۷	چکیده مطالب
۲۶۷	سوالات درس
۲۶۸	۴۷-حج(۲)
۲۶۸	تعریف عمره
۲۶۸	اقسام حج و عمره
۲۶۹	فرائض(ارکان)حج
۲۶۹	واجبات حج
۲۷۰	چکیده مطالب
۲۷۰	سوالات درس
۲۷۱	۴۸-حج(۳)
۲۷۱	سنت های حج
۲۷۲	محظورات حج
۲۷۲	کیفیت انجام حج
۲۷۴	چکیده مطالب
۲۷۴	سوالات درس
۲۷۵	۴۹-قربانی
۲۷۵	تعریف قربانی
۲۷۵	شرطهای وجوب قربانی
۲۷۵	وقت قربانی
۲۷۶	شرایط حیوانات ذبحی برای قربانی
۲۷۸	مصرف گوشت و پوست قربانی
۲۷۹	چکیده مطالب
۲۷۹	سوالات درس
۲۸۰	۵۰-امر به معروف و نهی از منکر(۱)
۲۸۰	اشاره

۲۸۰	درآمد
۲۸۰	تعریف امر به معروف و نهی از منکر
۲۸۱	مراتب امر به معروف و نهی از منکر
۲۸۲	نظریه
۲۸۳	چکیده مطالب
۲۸۳	سوالات درس
۲۸۴	۵۱- امر به معروف و نهی از منکر (۲)
۲۸۴	شرایط عمومی برای امر به معروف و نهی از منکر
۲۸۶	چکیده مطالب
۲۸۶	سوالات درس پنجاه و یکم
۲۸۷	۵۲- احکام خوردن و آشامیدن (۱)
۲۸۷	اشاره
۲۸۷	درآمد
۲۸۸	حکم خوراکی ها و آشامیدنی ها
۲۸۸	اقسام و احکام خوردن و آشامیدن
۲۸۹	حکم عدم خوردن و آشامیدن
۲۹۰	چکیده مطالب
۲۹۰	سوالات درس
۲۹۱	۵۳- احکام خوردن و آشامیدن (۲)
۲۹۱	انواع و احکام خوراکی ها
۲۹۳	انواع و احکام آشامیدنی ها
۲۹۴	چکیده مطالب
۲۹۴	سوالات درس
۲۹۵	۵۴- احکام خوردن و آشامیدن (۳)
۲۹۵	اشاره
۲۹۵	آداب غذا خوردن

۲۹۶	مکروهات غذا خوردن
۲۹۶	آداب آب نوشیدن
۲۹۶	مستحبات آب نوشیدن
۲۹۷	مکروهات آب نوشیدن
۲۹۸	چکیده مطالب
۲۹۸	سوالات درس
۲۹۹	۵۵-محرم و نامحرم
۲۹۹	درآمد
۲۹۹	قاعده کلی
۳۰۰	عورت
۳۰۰	محرم و نامحرم
۳۰۲	چکیده مطالب
۳۰۲	سوالات درس
۳۰۳	۵۶-احکام ازدواج
۳۰۳	درآمد
۳۰۳	فوائد ازدواج
۳۰۴	همسر و شوهر شایسته
۳۰۴	وظایف شوهر
۳۰۶	عقد ازدواج
۳۰۶	چند نکته
۳۰۷	چکیده مطالب
۳۰۷	سوالات درس
۳۰۸	۵۷-احکام طلاق
۳۰۸	درآمد
۳۰۹	تعریف طلاق
۳۰۹	شروط طلاق

۳۱۰	اقسام طلاق
۳۱۱	چکیده مطالب
۳۱۱	سوالات درس
۳۱۲	۵۸- حضانت
۳۱۲	تعریف حضانت
۳۱۲	أبعاد حضانت
۳۱۳	سزاوارترین شخص بر حضانت
۳۱۳	برخی مسائل
۳۱۴	مکان حضانت
۳۱۵	چکیده مطالب
۳۱۵	سوالات درس
۳۱۶	۵۹- بیع (خرید و فروش)
۳۱۶	اشاره
۳۱۶	تعریف بیع
۳۱۶	شرط بیع
۳۱۶	بیع تعاطلی
۳۱۷	خيار
۳۱۷	انواع بیع
۳۲۰	چکیده مطالب
۳۲۰	سوالات درس
۳۲۱	۶۰- ربا- إقاله-مراجعه-تولیه
۳۲۱	اشاره
۳۲۱	ربا
۳۲۱	تعریف ربا
۳۲۱	مصادیق ربا
۳۲۲	استثنائات

۳۲۲	إقالة
۳۲۲	تعريف إقالة
۳۲۲	حكم إقالة
۳۲۲	اقاله در كلام پیامبر صلی الله علیه و آله
۳۲۳	مراجه و تولیه
۳۲۳	تعريف مراجه
۳۲۳	تعريف تولیه
۳۲۳	حکم مراجه و تولیه
۳۲۴	چکیده مطالب
۳۲۴	سوالات درس
۳۲۵	منابع و مأخذ
۳۲۶	درباره مرکز

سرشناسه: رحیم جان اف، معروف جان

عنوان و نام پدیدآور: آشنایی با فقه حنفی [کتاب] / مولف معروف جان رحیم جان اف؛ تحقیق و بازنویسی خیرالله فیض الله اف؛ ویراستار مجتمع عالی مذاهب واحد گرگان.

مشخصات نشر: قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)، ۱۴۳۵ق. = ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: [۲۷۹] ص.: جدول، نمودار.

فروست: مجتمع آموزش عالی مذاهب واحد گرگان؛ ۸۰۲.

شابک: ۱۳۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۸۸۰-۲؛ ۱۳۰۰۰۰ ریال (چاپ سوم)

وضعیت فهرست نویسی: فایا

یادداشت: چاپ سوم: ۱۳۹۴.

یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۷۹].

موضوع: فقه حنفی -- رساله عملیه

شناسه افزوده: فیض الله اف، خیرالله

شناسه افزوده: جامعه المصطفی (ص) العالمیه. مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)

رده بندی کنگره: BP۱۷۴/۵/۱۳۹۳

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۳۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۵۴۴۵۱۲

ص: ۱

اشاره

آشنایی با فقه حنفی

مؤلف معروف جان رحیم جان اف

تحقیق و بازنویسی خیرالله فیض الله اف

ص: ۳

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدیدآمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت چهره‌های متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد.

در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی اند.

«جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

«مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله» با قدردانی و سپاس از فاضل ارجمند جناب آقای معروف جان رحیم جان اف مؤلف کتاب آشنایی با فقه حنفی و خیرالله فیض الله اف که تحقیق و بازنویسی اثر را بر عهده داشته است و تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همفکری داشته اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می کند.

مرکز بین المللی

ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله

ص: ۶

فهرست مطالب

مقدمه ۱۹

۱. جایگاه احکام در اسلام ۲۳

درآمد ۲۳

علم فقه ۲۴

امام ابوحنیفه رحمه الله در یک نگاه ۲۵

۱. اسم و نسب ۲۵

۲. اساتید ۲۵

۳. شاگردان ۲۶

۴. آثار برجای مانده و منتسب ۲۶

۵. شهادت و محل دفن ۲۷

۲. اقسام حکم و راه به دست آوردن آن ۲۹

تقسیم احکام ۲۹

راه به دست آوردن احکام ۳۰

چند تذکر ۳۰

مکلف کیست؟ ۳۱

سن بلوغ و نشانه های آن ۳۲

۳. شرایط اجتهاد ۳۴

درآمد ۳۴

ص: ۷

۴. طهارت ۴۰

درآمد ۴۰

نجاسات ۴۱

اقسام نجاسات ۴۱

۵. احکام نجاسات ۴۴

حکم نجاست غلیظه ۴۴

حکم نجاست خفیفه ۴۴

برخی مسائل مربوط به نجاسات ۴۵

۶. مطهّرات ۴۸

اقسام مطهّرات ۴۸

روش از بین بردن نجاسات ۴۸

۷. اقسام آب ها و احکام آن (۱) ۵۲

اقسام آب ۵۲

۱. آب مطلق: انواع و احکام ۵۲

۲. آب نجس ۵۳

۳. آب راکد ۵۳

۴. آب جاری ۵۴

۸. اقسام آب ها و احکام آن (۲) ۵۶

آب فشرده و حکم آن ۵۶

آب مضاف و احکام آن ۵۶

۹. استنجا و استبرا و احکام آن ۶۰

استبراء ۶۰

استنجا ۶۰

برخی احکام استنجا ۶۲

۱۰. وضو (۱) ۶۴

درآمد ۶۴

اقسام وضو ۶۵

چه وقت وضو فرض می گردد؟ ۶۵

ص: ۸

چه وقت وضو واجب می گردد؟ ۶۵

چه وقت وضو مستحب است؟ ۶۵

۱۱. وضو (۲) ۶۸

شرطهای صحت وضو ۶۸

فرائض و ارکان وضو ۶۸

سنت های وضو ۶۹

آداب و مستحبات وضو ۷۰

۱۲. وضو (۳) ۷۲

مکروهات وضو ۷۲

شکننده های وضو ۷۲

مواردی که وضو نمی شکنند ۷۳

برخی فروعات مربوط به وضو ۷۴

۱۳. غسل (۱) ۷۶

درآمد ۷۶

اقسام غسل ۷۶

فرائض غسل ۷۶

سنت های غسل ۷۷

۱۴. غسل (۲) ۷۹

غسل های فرض ۷۹

عوامل جنابت ۷۹

غسل های سنت ۸۰

غسل های مستحب ۸۰

۱۵. تیمم (۱) ۸۳

درآمد ۸۳

اقسام تیمم ۸۴

فرائض یا همان ارکان تیمم ۸۴

شروط صحت تیمم ۸۴

۱۶. تیمم (۲) ۸۸

سنت های تیمم ۸۸

ص: ۹

کیفیت تیمم ۸۸

شکونده های تیمم ۸۹

برخی از احکام تیمم ۸۹

۱۷. مسح بر خفین ۹۱

درآمد ۹۱

شرایط صحت مسح بر خفین ۹۱

فرض یا ارکان مسح ۹۲

سنت مسح ۹۲

مدت مسح ۹۲

شکونده های مسح بر خفین ۹۳

۱۸. حیض و نفاس و استحاضه ۹۵

حیض ۹۵

۱. مدت حیض ۹۶

۲. حکم زن حائض ۹۶

نفاس ۹۶

حکم زن نفساء ۹۷

استحاضه ۹۷

حکم زن مستحاضه ۹۷

۱۹. نماز ۹۹

معنای نماز ۹۹

حکمت و اسرار نماز ۹۹

اقسام نماز ۱۰۰

۲۰. اذان و اقامه ۱۰۴

حکم اذان و اقامه ۱۰۴

الفاظ اذان و اقامه ۱۰۴

برخی احکام اذان و اقامه ۱۰۵

مستحبات اذان ۱۰۵

مکروهات اذان ۱۰۷

ص: ۱۰

۲۱. وقت های نماز ۱۰۹

مقدار وقت های تعیین شده برای نمازهای فرض ۱۰۹

بقیه اوقات نمازها ۱۱۰

۲۲. شروط نماز ۱۱۳

شرطهای صحت نماز ۱۱۳

برخی فروعات مربوط به شروط نماز ۱۱۴

۲۳. فرایض و واجبات نماز ۱۱۷

فرایض (ارکان) نماز ۱۱۷

حکم فرایض نماز ۱۱۸

واجبات نماز ۱۱۸

حکم واجبات نماز ۱۱۹

۲۴. سنت های نماز ۱۲۱

سنت های نماز ۱۲۱

۲۵. مکروهات نماز ۱۲۶

مکروهات نماز ۱۲۶

اموری که در نماز مکروه شناخته نشده اند ۱۲۹

۲۶. مبطلات نماز ۱۳۱

مبطلات نماز ۱۳۱

مواردی که نماز باطل نمی شود ۱۳۳

ملحقات مباحث نماز ۱۳۵

چگونگی ادای نماز ۱۳۵

نماز وتر ۱۳۸

۲۷. سجده سهو و سجده تلاوت ۱۴۰

سجده سهو ۱۴۰

۱. مواردی که سجده سهو واجب می گردد ۱۴۰

۲. کیفیت سجده سهو ۱۴۲

سجده تلاوت ۱۴۲

۱. کیفیت سجده تلاوت ۱۴۲

ص: ۱۱

۲. برخی احکام سجده تلاوت ۱۴۲

۲۸. نماز مسافر ۱۴۴

درآمد ۱۴۴

مقدار مسافتی که در آن نماز شکسته می شود ۱۴۴

حکم کوتاه کردن نماز در سفر ۱۴۴

نمازهایی در سفر کوتاه می شود ۱۴۴

مدت کوتاه کردن نماز ۱۴۵

حکم اقتدای مسافر به مقیم و بالعکس ۱۴۵

اقسام وطن و احکام آن ۱۴۵

۲۹. نماز بیمار ۱۴۸

درآمد ۱۴۸

حالات بیمار و احکام آن ۱۴۸

برخی حالات شخص در اثنای نماز ۱۴۹

۳۰. نماز جماعت و احکام آن (۱) ۱۵۲

حکم جماعت در نماز ۱۵۲

مواردی که جماعت ساقط می شود ۱۵۳

شروط صحت امامت در نماز ۱۵۴

۳۱. نماز جماعت و احکام آن (۲) ۱۵۶

سزاوارترین شخص بر امامت ۱۵۶

مکروهات مربوط به امامت و جماعت ۱۵۷

ترتیب صف ها ۱۵۷

شروط صحت اقتدا ۱۵۸

۳۲. نماز جمعه ۱۶۱

شرطهای تحقق نماز جمعه ۱۶۲

شرطهای صحت نماز جمعه ۱۶۳

برخی از احکام نماز جمعه به شرح ذیل است ۱۶۴

سنت های مربوط به خطیب و خطبه ۱۶۴

۳۳. مختصر و میت ۱۶۷

مسائل مربوط به مُختَصَر ۱۶۷

ص: ۱۲

احکام میت ۱۶۸

احکام تکفین میت ۱۶۹

انواع کفن ۱۶۹

کیفیت تکفین مرد و زن ۱۷۰

۳۴. نماز جنازه ۱۷۲

حکم نماز جنازه ۱۷۲

ارکان یا همان فرایض نماز جنازه ۱۷۲

شرطهای نماز جنازه ۱۷۳

سنت های نماز جنازه ۱۷۳

دعای مأثور در نماز جنازه ۱۷۴

مستحبات نماز جنازه ۱۷۴

۳۵. مسائل شهادت و شهید ۱۷۶

تعریف شهید ۱۷۶

انواع شهادت و شهید و احکام آن ۱۷۷

مصادیق شهید ۱۷۸

۳۶. روزه (۱) ۱۸۰

تعریف روزه ۱۸۰

شروط صحت روزه ۱۸۰

نیت روزه ۱۸۱

انواع روزه ۱۸۱

ادای روزه بر چه کسی فرض است؟ ۱۸۲

۳۷. روزه (۲) ۱۸۴

چگونگی ثبوت ماه رمضان ۱۸۴

روز شك ۱۸۴

حکم روزه گرفتن در روز شك ۱۸۵

مواردی که روزه باطل نمی شود ۱۸۵

۳۸. روزه (۳) ۱۸۸

مواردی که تنها قضای روزه واجب می گردد ۱۸۸

ص: ۱۳

مواردی که هم قضای روزه واجب است و هم پرداخت کفاره ۱۸۹

شرطهای وجوب کفاره ۱۹۰

مصادیق کفاره ۱۹۰

۳۹.روزه(۴)۱۹۲

امور مکروه برای روزه دار ۱۹۲

امور مستحب برای روزه دار ۱۹۲

مواردی که ترک روزه در آن جایز است ۱۹۳

۴۰.زکات(صدقه)فطر ۱۹۵

تعریف زکات فطر ۱۹۵

شروط وجوب زکات فطر ۱۹۵

زمان وجوب زکات فطر ۱۹۶

زکات فطر، به نیابت از چه کسی؟ ۱۹۶

مصدق، مقدار و مصارف زکات فطر ۱۹۷

۴۱.اعتکاف ۱۹۹

تعریف اعتکاف ۱۹۹

انواع اعتکاف ۱۹۹

مدت اعتکاف ۲۰۰

شرط صحت اعتکاف ۲۰۰

مبطلات اعتکاف ۲۰۰

عذرهای مباح کننده ی خروج از مسجد ۲۰۱

برخی احکام ۲۰۱

۴۲.زکات ۲۰۳

معنای زکات و حکم آن ۲۰۳

موارد زکات ۲۰۴

مصارف زکات ۲۰۴

موارد ممنوع برای صرف زکات ۲۰۵

۴۳.شروط زکات ۲۰۷

شروط فرض گردیدن زکات ۲۰۷

ص:۱۴

شرط وجوب ادای زکات ۲۰۸

شرط صحت ادای زکات ۲۰۹

۴۴. نصاب زکات (۱) ۲۱۱

حیوانات چرنده ۲۱۱

نصاب زکات حیوانات چرنده ۲۱۱

۱. زکات شتر ۲۱۱

۲. زکات گاو ۲۱۳

۳. زکات گوسفند ۲۱۴

۴۵. نصاب زکات (۲) ۲۱۶

نصاب زکات در محصولات کشاورزی و میوه ها ۲۱۶

نصاب زکات معادن و رکاز ۲۱۷

نصاب زکات طلا و نقره ۲۱۸

زکات عروض ۲۱۸

۴۶. حج (۱) ۲۲۰

تعریف حج ۲۲۰

حکم حج ۲۲۰

شروط فرض گردیدن حج ۲۲۱

شروط وجوب ادای حج ۲۲۱

شروط صحت ادای حج ۲۲۲

۴۷. حج (۲) ۲۲۴

تعریف عمره ۲۲۴

اقسام حج و عمره ۲۲۴

فرائض (ارکان) حج ۲۲۵

واجبات حج ۲۲۵

۴۸. حج (۳) ۲۲۷

سنت های حج ۲۲۷

محظورات حج ۲۲۸

کیفیت انجام حج ۲۲۸

ص: ۱۵

۴۹.قربانی ۲۳۱

تعریف قربانی ۲۳۱

شرطهای وجوب قربانی ۲۳۱

وقت قربانی ۲۳۱

شرایط حیوانات ذبحی برای قربانی ۲۳۲

مصرف گوشت و پوست قربانی ۲۳۳

۵۰.امر به معروف و نهی از منکر(۱) ۲۳۵

درآمد ۲۳۵

تعریف امر به معروف و نهی از منکر ۲۳۵

مراتب امر به معروف و نهی از منکر ۲۳۶

نظریه ۲۳۷

۵۱.امر به معروف و نهی از منکر(۲) ۲۳۹

شرایط عمومی برای امر به معروف و نهی از منکر ۲۳۹

سولات درس پنجاه و یکم ۲۴۱

۵۲.احکام خوردن و آشامیدن(۱) ۲۴۲

درآمد ۲۴۲

حکم خوراکی ها و آشامیدنی ها ۲۴۳

اقسام و احکام خوردن و آشامیدن ۲۴۳

حکم عدم خوردن و آشامیدن ۲۴۴

۵۳.احکام خوردن و آشامیدن(۲) ۲۴۶

انواع و احکام خوراکی ها ۲۴۶

انواع و احکام آشامیدنی ها ۲۴۸

۵۴. احکام خوردن و آشامیدن (۳) ۲۵۰

آداب غذا خوردن ۲۵۰

مکروهات غذا خوردن ۲۵۱

آداب آب نوشیدن ۲۵۱

مستحبات آب نوشیدن ۲۵۱

مکروهات آب نوشیدن ۲۵۲

ص: ۱۶

٢٥٥.محرّم و نامحرّم ٢٥٤

درآمد ٢٥٤

قاعده کلی ٢٥٤

عورت ٢٥٥

محرّم و نامحرّم ٢٥٥

٥٦.احکام ازدواج ٢٥٨

درآمد ٢٥٨

فوائد ازدواج ٢٥٨

همسر و شوهر شایسته ٢٥٩

وظایف شوهر ٢٥٩

عقد ازدواج ٢٦٠

چند نکته ٢٦٠

٥٧.احکام طلاق ٢٦٢

درآمد ٢٦٢

تعریف طلاق ٢٦٣

شروط طلاق ٢٦٣

اقسام طلاق ٢٦٤

٥٨.حضانت ٢٦٦

تعریف حضانت ٢٦٦

أبعاد حضانت ٢٦٦

سزاوارترین شخص بر حضانت ۲۶۷

برخی مسائل ۲۶۷

مکان حضانت ۲۶۸

۵۹. بیع (خرید و فروش) ۲۷۰

تعریف بیع ۲۷۰

شرط بیع ۲۷۰

بیع تعاطی ۲۷۰

خيار ۲۷۱

ص: ۱۷

انواع بیع ۲۷۱

۶۰. ربا- اقاله- مرابحه- تولیه ۲۷۵

ربا ۲۷۵

تعریف ربا ۲۷۵

مصادیق ربا ۲۷۵

استثنائات ۲۷۶

اِقاله ۲۷۶

تعریف اِقاله ۲۷۶

حکم اِقاله ۲۷۶

اِقاله در کلام پیامبر صلی الله علیه و آله ۲۷۶

مرابحه و تولیه ۲۷۷

تعریف مرابحه ۲۷۷

تعریف تولیه ۲۷۷

حُکم مرابحه و تولیه ۲۷۷

منابع و مأخذ ۲۷۹

ص: ۱۸

خداوند متعال قوانین و مقررات حیات بخشی توسط انبیای خود برای هدایت بشر ارسال فرمود که از جمله ی آن ها دستورالعمل های زندگی فردی و اجتماعی است که آن را «فقه» می نامند.

علم فقه در مکتب انسان ساز اسلام از جایگاه والا و ارجمندی برخوردار است. خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید:

وَ مَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْ لَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ لِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ (۱)

«و مؤمنان نباید همگی رهسپار (جهاد یا آموختن دانش) شوند اما چرا از هر گروه ایشان دسته ای رهسپار نمی کردند تا دین آگاه شوند و چون نزد قوم خود باز آمدند آنها را بیم دهند باشد که پرهیزند».

رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز فرمودند:

«چون خداوند خیر کسی را بخواهد، وی را در دینش فقیه سازد». (۲)

و باز فرموده اند:

«هر چیزی را پایه ای باشد و پایه ی دین، فقه است».

ص: ۱۹

۱- (۱). توبه، آیه ۱۲۲.

۲- (۲). صحیح البخاری، کتاب العلم، باب من یرید الله به خیرا یفقهه فی الدین، شماره حدیث: ۷۱.

فقهای عالی مقام جهان اسلام در طول تاریخ، با بهره مندی از منابع فقهی که در رأس آن قرآن کریم و سنت شریف نبوی قرار دارد، به تمام مسائل رفتاری و گفتاری، و فردی و اجتماعی آحاد مسلمانان پاسخ های مناسب و به روز داده و پیوسته فقه اسلامی را پویا، پرتحرک و پربار نگاه داشته اند.

البته طبیعی است که صاحب نظران در هر علمی در باره ی مسائل آن علم، اختلاف نظر پیدا می کنند و این اختلاف نظرها به مرور زمان شدت گرفته و باعث پیدایش گرایش ها و مرزبندی هایی در آن علم می شود. این مرزبندی ها گاهی به اختلاف نظر در مسائل آن محدود شده و گاهی با دقت و بررسی روشن می شود که این اختلاف نظرها در ابعاد دیگر علم، نظیر موضوع و قلمرو، اهداف، روش ها، منابع و مبانی ریشه دارد. واژه مذهب فقهی و امثال آن نظیر مدرسه فقهی، مکتب فقهی یا فقه فلان مذهب (حنفی، شافعی و...) برای چنین اختلاف هایی به کار می رود.

بی تردید یکی از راه های مهم - اگر نگوئیم تنها راه - عرضه و ارائه ی فقه اسلامی در جهان معاصر، عرضه ی آن در قالب مذاهب فقهی و به صورت دسته بندی شده، منظم و متناسب با چارچوب های آموزشی است.

کتاب درسی «آشنایی با فقه حنفی» - که نخست به صورت جزوه ی درسی تنظیم گردیده و کرات و مرات مورد مطالعه و تدریس قرار گرفته بود - برای دانش پژوهان حنفی مذهب جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه واحد گران دوره ی تمهیدی در نظر گرفته شده است.

در تدوین متن کتاب جهت اتقان مطالب آن، از کتب معتبر قدیم و جدید فقه احناف، از جمله «مختصر الوقایه»، «مختصر القدوری»، «فتاوی عالمگیری»، «فقه میسیر» و... استفاده شده و در عین حال، با توجه به سطح مخاطبان آن که تازه از آموزش زبان فارسی فارغ گردیده و در مرحله ورود به دروس اصلی حوزوی

قرار گرفته اند، سعی شده است حتی الامکان ساده نویسی و روان نگاری رعایت شده و اصطلاحات پیچیده ی فقهی کم تر مطرح گردد تا فراگیران مبتدی بتوانند به سهولت از مذهب خود و احکام آن اطلاع روشن و شفاف به دست آورند. مطالب کتاب که در شصت درس تهیه و تنظیم گردیده است سعی شده تا مهم ترین موضوعات و مسائل فقهی را پوشش بدهد.

جدول بندی مطالب دروس در این کتاب از امتیازات کم نظیر آن در بین سایر کتب هم طراز آموزشی به حساب آمده و روش جدید علمی و کاربردی در این زمینه تلقی می گردد. البته توصیه می شود در حین تدریس، برای تک تک عبارات، مسایل و اصطلاحات فقهی توضیحات لازم از سوی اساتید ارائه گردد و فهم اولیه ی آن به فراگیران واگذار نگردد.

در آخر لازم است یادآوری شود که با وجود سعی و تلاش در ارائه بی نقص نوشتار حاضر، احتمال خطا و اشتباه در آن منتفی نیست، چونکه تنها اینشای نانوشته خطا ندارد و از بزرگان و علمایی که نظرشان به این کتاب می افتد، انتظار می رود که هر جا خطایی دیدند با قلم اصلاح خود آن را تصحیح کنند و از دعای خیرشان این عاجز را بی بهره نگردانند.

و ما أريد إلا الإصلاح ما استطعت و ما توفیقی إلا بالله

معروف جان رحیم جان اف

اسلام، آخرین و کامل ترین دینی است که همه برنامه های آن، مطابق فطرت و مصلحت انسان هاست. سعادت انسان ها زمانی تأمین خواهد شد که برنامه های اسلام درست و به طور کامل اجرا گردد. جامعه ای که در آن قوانین اسلام اجرا شود، جامعه ایده آل خواهد بود.

برنامه های عالی ی اسلام عبارتند از:

«اصول دین»؛ معارف اعتقادی و باورهای اساسی دین، یعنی اموری که به قلب و دل و فکر انسان و سالم سازی اعتقاد او مربوط می شود و هدف از آنها شناخت و ایمان و اعتقاد نسبت به مسائل مربوط به مبدأ، معاد، نبوت، وحی، ملائکه و... است. علم کلام متصدی بیان اصول دین است.

«فروع دین» یا «احکام شرعی»؛ که عبارت است از دستورات عملی که شامل همه شؤون زندگی بشر می شود و هدف از آنها این است که نشان بدهند انسان کدام عمل خاصی را چگونه و کی انجام دهد و یا از ارتکاب کدام عمل خودداری نماید. علم فقه عهده دار بیان مسائل عملی است.

«اخلاق»؛ مجموعه ای از اصول هنجاری که در رابطه با پرورش روح و

سلامت روان آدمی است و شایسته است رفتار و روحیات بشری بر مقتضای آنها جریان یابد. این مسئولیت بر عهده ی علم اخلاق است که در آن، راه های آراسته شدن به خصلت های نیک و دوری گزیدن از خصلت های ناشایست، به انسان آموزش داده می شود به گونه ای که انسان، بی درنگ کار خوب و شایسته را انجام دهد و با سهولت از رفتار زشت و ناشایست دوری جوید.

موضوع این نوشتار، فروع دین یا همان احکام شرعی می باشد که مسائل مورد نیاز اولیه مطابق با فقه حنفی، در آن طرح و بررسی شده است.

علم فقه

با توجه به اهمیت احکام و جایگاه ممتاز آن در برنامه های انسان ساز دین مبین اسلام، علم مخصوصی برای آن تعلق گرفته است که به آن «علم فقه» گویند. این علم از جمله گسترده ترین علوم اسلامی به شمار می رود و از جهت تاریخی، قدیمی ترین علم اسلامی شناخته شده است. این علم همواره مورد توجه مسلمانان بوده و در طول قرن ها از ابتدای اسلام تاکنون بدون هیچ توقفی در حلقه ها و حوزه های علوم دینی تدریس می شده است. از این رو، فقهاء و دانشمندان بی شماری در این علم پدید آمده اند و کتاب های فراوانی در این زمینه نوشته شده که بعضی از این کتب فوق العاده ارزنده است.

مسائلی که در علم فقه طرح و بررسی شده اند، شامل همه شئون زندگی بشر می شوند. به عبارت دیگر، کلیه مسائلی که امروز در جهان تحت عنوان «حقوق» طرح می شوند-همچون حقوق اساسی، حقوق مدنی، حقوق خانوادگی، حقوق جزایی، حقوق اداری، حقوق سیاسی و...- در باب های مختلف فقه اسلامی تحت عنوان های گوناگون و پراکنده طرح و بررسی شده اند. البته، علاوه بر این، مسائل عبادی نیز در فقه اسلامی جای داده شده است، که در علوم حقوقی معاصر این مسائل مطرح نشده اند.

اشاره

از آنجا که در این نوشتار، مسائل اولیه فقهی مورد نیاز، طبق مذهب حنفی طرح گردیده، لازم است در باره شخصیت امام ابوحنیفه رحمه الله به طور اجمال معلوماتی ارائه شود.

۱.۱ اسم و نسب

اسم این امام بزرگوار «نعمان بن ثابت» است که با کنیه «ابو حنیفه» شهرت دارد و به «امام اعظم» و «سراج الأمة» لقب گرفته است.

امام ابوحنیفه رحمه الله در سال ۸۰ ه. ق. همزمان با خلافت عبد الملک بن مروان، در شهر کوفه و در خانواده ای متعهد و متدین و محترم متولد و نشأت یافته است.

بر پایه برخی نقل ها، (۱) پدر بزرگ ایشان «زوطی» نام داشت. او از مردمان بلخ بود که احتمالاً در جریان فتح خراسان به اسارت در آمده، به عراق آورده شد. زوطی به دین اسلام گرویده، آزادی خویش را بازیافت و فرزندش، ثابت زمانی به دنیا آمد که وی مسلمان بود. (۲)

اما بر اساس برخی دیگر نقلها، (۳) پدر بزرگ ایشان «مرزبان» نام داشت و او کسی است که در جشن نوروز یا مهرگان به حضرت علی (کرم الله وجهه) پالوده (۴) تقدیم داشت و آن حضرت ثابت و ذریه او را به برکت دعا کرد.

۲.۱ اساتید

امام اعظم رحمه الله در محضر بسیاری از فقیهان و عالمان کوفه دانش آموخت، ولی

ص: ۲۵

۱- (۱). ابن خلکان، وفيات، ج ۵، ص ۴۰۵.

۲- (۲). بنابراین، در برخی منابع متأخرتر نام کاملتر امام رحمه الله «نعمان بن ثابت بن زوطا بن ماه» ذکر شده است.

۳- (۳). خطیب بغدادی، تاریخ بغداد، ج ۱۳، ص ۳۲۶.

۴- (۴). یک نوع حلوا.

استاد ویژه ایشان حماد بن ابی سلیمان بود که مدت ۱۸ سال در حلقه درسش شرکت می جست و تا هنگام وفات بهره گیری از او را ترک نگفت.

بر اساس نقل هایی که در کتاب های معتبر آمده است، اساتید امام ابوحنیفه رحمه الله به چهار هزار نفر می رسند، که در میان آنها هفت صحابه و سی و نه تابعین بقیه از تبع تابعین بودند. مهمترین اساتید ایشان عبارتند از:

ابراهیم بن محمد منتشر کوفی

ابراهیم بن زید نخعی کوفی

اسماعیل بن حماد بن سلیمان کوفی

ایوب سختیانی بصری

حارث بن عبدالرحمن همدانی کوفی

سالم بن عبدالله بن عمر بن خطاب (رض)

۳. شاگردان

مهمترین شاگردان امام ابوحنیفه رحمه الله که مروج مکتب فقهی او به حساب می آیند، عبارتند از:

ابو یوسف یعقوب بن ابراهیم بن حبيب (۱۱۳-۱۸۲ ه.ق.)؛

محمد حسن شیبانی (متوفای ۱۸۹ ه.ق.)؛

زفر بن هذیل (۱۱۰-۱۵۸ ه.ق.).

۴. آثار برجای مانده و منتسب

از جمله آثار برجای مانده و یا منتسب امام، می توان به کتاب های زیر اشاره کرد:

الف) چاپی: «العالم و التعلیم»، «رساله الی عثمان البتی»، «الفقه الاکبر»، «الوصیه»؛

ب) خطی: «وصیه الی ابنه حماد»، «وصیه الی یوسف خالد السمّتی»، «رساله فی الإیمان و تکفیر من قال بخلق القرآن»، «مجادله لاحد الدهرین».

در آخرین روزهای زندگانی امام ابوحنیفه رحمه الله یعنی حدود سال های ۱۵۰ ه.ق.، منصور، خلیفه عباسی، ایشان را به بغداد فرا خواند و مسند قضاوت را پیشنهاد کرد و چون امام نپذیرفت، او را به حبس افکند و پس از چند روزی، آن پیشوای بزرگوار در زیر شلاق به درجه شهادت نایل گردید. (۱) بر جنازه مبارک امام رحمه الله یکی از محدثان کوفی به نام «حسن بن عماره بجلی» نماز گزارید و سپس در مقبره خزیران بغداد مدفون گردید. اکنون محله ای که مقبره ی ایشان در آن واقع است، به نام «حی الاعظمیه» شهرت دارد.

ص: ۲۷

۱- (۱). به نوشته برخی منابع، ایشان را در زندان زهر خوراندند.

چکیده مطالب

- «احکام» یکی از پایه های اصلی و اساسی مقررات و قوانین انسان ساز اسلام است؛

- برنامه های عالیہ اسلام عبارت است از: اصول دین، فروع دین و اخلاق؛

- بنا بر اهمیت احکام و جایگاه ممتاز آن در برنامه های انسان ساز اسلام، علم مخصوصی برای آن تعلق گرفته است که به آن «علم فقه» گویند؛

- مسائلی که در علم فقه طرح و بررسی شده اند، شامل همه شئون زندگی بشری شوند؛

- پیشوای بزرگ مذهب حنفی، امام ابو حنیفه رحمه الله نعمان بن ثابت سال ۸۰ ه.ق. در شهر کوفه متولد شد و پس از گذراندن عمر پربرکت خویش، سال ۱۵۰ ه.ق. در زندان دیده از جهان بست.

سوالات درس

۱. برنامه های اسلام بر چند دسته تقسیم شده است؟

۲. چه نوع برنامه هایی در اصول دین گنجانیده شده است؟

۳. برنامه های عملی اسلام را چه می نامند؟

۴. اخلاق در چه زمینه ای گفتگو می کند؟

۵. علمی که مربوط به احکام اسلامی می شود چه نام دارد؟ چرا این علم پدید آمده است؟

۶. علم فقه در خود چه مسائلی را جای داده است؟

۷. شرح حال امام ابو حنیفه رحمه الله را اجمالاً بیان کنید.

تقسیم احکام

هر کاری که انسان انجام می دهد، در اسلام دارای حکم خاصی است که عبارت است از:

۱. فرض: به عملی گویند که با دلیل قطعی ثابت شده است و انجام دادن آن لازم است و ترک آن عذاب دارد، مثل نماز و روزه.

۲. واجب: عملی که با دلیل ظنی ثابت شده است و انجام دادن آن لازم است و ترک آن عذاب دارد، ولی پایینتر از عذاب فرض، مانند خواندن نماز و تر، قربانی کردن، خواندن سوره فاتحه در نماز، دادن زکات فطریه، سنگ انداختن به شیطان در موسم حج. (۱)

۳. حرام: عملی که ترک آن لازم است و انجامش عذاب دارد؛ مانند دروغ و ظلم.

۴. سنت: عملی که برای پیروی از پیامبر صلی الله علیه و آله انجام داده می شود و ترک آن موجب ملامت یا محروم ماندن از شفاعت است.

۵. مستحب: عملی که انجام آن نیکو است و ثواب دارد، ولی ترک آن عذاب

ص: ۲۹

۱- (۱). بعضاً این قید نیز ذکر می شود که: فرض حکمی است که با انکار آن، شخص کافر خواهد بود و واجب، حکمی است که با انکار آن، شخص کافر نخواهد بود.

ندارد، مانند نماز شب و صدقه.

۶. مکروه: عملی که ترک آن نیکو است و ثواب دارد، ولی انجامش ثواب را از بین می برد، مانند حرف زدن هنگام وضو.

۷. مباح: عملی که انجام و ترک آن مساوی است، به این معنا که نه عذابی دارد و نه ثوابی، مانند بازی فوتبال، خوردن و آشامیدن و....

راه به دست آوردن احکام

معمولاً برای آگاهی از حکمی و قبول کردن آن، دو راه وجود دارد:

۱. تقلید: تقلید به معنای «پیروی کردن و دنباله روی» است و در اصطلاح فقهی عبارت است از پیروی از مجتهد در مسائل فقهی بدون درخواست دلیل و حجت.

۲. اجتهاد: نهایت تلاش و کوشش مجتهد در راه بدست آوردن احکام شرعی از طریق استنباط از منابع (قرآن، سنت، اجماع و قیاس).

چند تذکر

کسی که مجتهد نیست و احکام الهی را از منابع شرعی نمی تواند استخراج نماید، باید از مجتهد تقلید و پیروی کند. (۱)

وظیفه اکثر مردم در احکام دین، تقلید است، چون افراد کمی هستند که بتوانند در احکام اجتهاد کنند. (۲)

مجتهد کسی است که توانایی استخراج احکام از منابع آن را دارد.

مجتهدی که انسان از او تقلید می کند، باید دارای شرایط عمومی، اساسی و تکمیلی اجتهاد باشد.

ص: ۳۰

۱- (۱). الإحکام، ج ۴، ص ۳۵۱.

۲- (۲). الإحکام، ج ۴، ص ۳۵۱.

مکلف کیست؟

در اصطلاح شرعی «مکلف» اطلاق می شود به کسی که دارای این شرایط باشد: ۱. مسلمان کسی که پیرو دین اسلام یعنی معتقد به مفاد کلمه شهادتین باشد بنابراین، تکلیف ندارند: کافر

۲. عاقل از نعمت عقل برخوردار باشد، و آن عقلی که تکلیف دینی دایر مدار آن است عبارت است از نیروی آماده سازنده برای قبول علم (۱) دیوانه

۳. بالغ در تعیین سن «بلوغ» بین فقها اختلاف نظر دیده می شود. احناف، بر اساس ما یفتی علیه، سن بلوغ دختر و پسر را ۱۵ سال قمری می دانند اگرچه امام ابوحنیفه سن بلوغ پسر را ۱۸ سال و دختر را ۱۷ سال می داند. (۲) کودک

ص: ۳۱

۱- (۱). مفردات راغب، ماده عقل: «العقل يقال للقوه المتهيئه لقبول العقل... و كل موضع رُفِعَ فيه التكليف عن العبد لِعَدَمِ العقل فإشارة إلى [هذا المعنى]».

۲- (۲). قدوری بغدادی، مختصر القدوری، ص: ۱۹۵-۱۹۶ (کتاب الحجر).

احتلامانزال منی (۱) احتلامخون حیض دیدن

اگر هیچ یک از این دو نشانه ظاهر نشود، باید به سن و سال توجه کرد:

پسرها پس از تمام شدن پانزده سال قمری بالغ می باشند دخترها، پس از گذشت نه سال قمری بالغ می باشند

باید توجه داشت که سن بلوغ، به سال قمری حساب می شود و چون هر سال قمری سیصد و پنجاه و چهار (۳۵۴) روز و شش ساعت است، ده روز و هیجده ساعت از سال شمسی کمتر می باشد؛ بنابراین، با کم کردن نود و شش (۹۶) روز و هیجده ساعت از نه سال شمسی، نه سال قمری بدست می آید و با کم کردن صد و شصت و یک (۱۶۱) روز و شش ساعت از پانزده سال شمسی، پانزده سال قمری معلوم خواهد شد

ص: ۳۲

چکیده مطالب

- هر کاری که انسان انجام می دهد، در اسلام دارای حکم خاصی است که عبارت است از: فرض، واجب، حرام، سنت، مستحب، مکروه، مباح؛

- معمولاً برای آگاهی از حکمی و قبول کردن آن، دو راه وجود دارد: تقلید و یا اجتهاد؛

- کسی که مجتهد نیست باید از مجتهد تقلید کند، مانند اکثر مردم، و مجتهد کسی است که باید دارای شرایط عمومی، اساسی و تکمیلی اجتهاد باشد؛

- به مسلمانِ عاقل و بالغ مکلف گویند؛

- بلوغ نشانه هایی دارد، که اگر ظاهر نشود، پسر در صورت اتمام پانزده سال قمری و دختر در نُه سالگی به بلاغت می رسد.

سوالات درس

۱. احکام شرعی بر چند قسم است؟ نام ببرید و راجع به هر کدام توضیح بدهید.

۲. برای آگاهی از حکمی و قبول کردن آن چند راه وجود دارد؟ راجع به هر کدام کمی توضیح بدهید.

۳. وظیفه اکثر مردم در احکام دین چیست؟ چرا؟

۴. به چه کسی که مکلف گویند؟

۵. نشانه ها و سنّ بلوغ در پسر و دختر به چه صورتی است؟

شخص مجتهد باید دارای شرایط سه گانه زیر باشد:

۱. شرایط عمومی اجتهاد: در واقع شروط مقدم بر مَلَکَه اجتهاد هستند که بناچار هر مجتهدی باید دارا باشد؛

۲. شرایط اساسی اجتهاد: عبارتند از شرایطی که باید جهت استنباط احکام در مجتهد تحقق یابد به نحوی که با نبود و فقدان یکی از آنها، مجتهد از اهلیت اجتهاد ساقط می گردد؛

۳. شرایط تکمیلی اجتهاد: شرایطی هستند که وجود مَلَکَه اجتهاد بستگی به آنها ندارد و شخص می تواند بدون آنها به درجه اجتهاد برسد، ولی به جهت اینکه مجتهد در استنباط احکام به کمال برسد، وجود این شرایط لازم است.

تفصیل هر کدام از شرایط بالا را در جدول زیر ملاحظه فرمایید:

شرایط اجتهاد شرایط عمومیلوغرای و اجتهاد شخص نابالغ صحیح و قابل اعتماد نیست. (۱)

عقل مجتهد دارای ادراکات سالمی باشد، بتواند امور را درک کرده و منافع و مضار آن را تشخیص دهد و از عیوبی که با عقل منافات دارد- از قبیل دیوانگی، گیجی و سفاهت- مبرا باشد. (۲)

تیزهوشی و خوشذهنیار سنگین مجتهد در رابطه با استنباط احکام مربوط به همین شرط است

ایمان مجتهد باید به ضروریات دین علم و آگاهی داشته باشد، هرچند علم و آگاهی به دقایق علم کلام شرط اجتهاد نیست. (۳)

شرایط اجتهاد شرایط اساسی معرفت و آگاهی به زبان و ادبیات عرب مجتهد باید به زبان و ادبیات عرب- از قبیل صرف، نحو، بلاغت، معانی مفردات و جملات و...- آشنایی داشته باشد. (۴)

معرفت و آگاهی به قرآن کریم مجتهد نسبت به علومی که با قرآن کریم ارتباط دارند- از قبیل علوم ناسخ و منسوخ، مکی و مدنی، عام خاص، مطلق و مقید، محکم و متشابه و...- دارای اطلاع کافی باشد.

معرفت و آگاهی به سنت نبوی و علم حدیثبر مجتهد لازم است که راجع به سنت نبوی آنچه را که متعلق به احکام است آگاهی داشته باشد. و نیز به علم حدیث آگاه باشد، تا به وسیله آن، احادیث متواتر، مشهور، آحاد و غیره را از هم بازشناسد و به اسباب

ص: ۳۵

۱- (۱). جمع الجوامع؛ ابن سبکی با حاشیه بنانی؛ ج ۲، ص ۳۸۲.

۲- (۲). الاجتهاد؛ دکتر سید موسی؛ ص ۱۶۲.

۳- (۳). الإحکام فی أصول الأحکام؛ آمدی؛ ج ۴، ص ۱۱۱.

۴- (۴). ارشاد الفحول؛ شوکانی؛ ص ۲۲۱.

ورود حدیث، درجات و مراتب آنها از لحاظ صحت و قوت، علم داشته باشد و به هنگام تعارض، به شناخت راجح از مرجوح نایل شود. (۱)

آگاهی به علم اصول فقهای آگاهی، اساس و پایه اجتهاد است (۲) و مجتهد به وسیله این علم، کیفیت استنباط احکام شرعی از مدارک آن را بازمی شناسد. (۳)

فهم و ادراک مقاصد شارع دلالت الفاظ بر معانی گاهی احتمال چند وجه را دارد و در این صورت مجتهد باید از روی ملاحظه قصد و هدف شارع، یکی از آن وجوه را بر دیگری ترجیح دهد. (۴)

شناخت قواعد کلی فقها آگاهی به قواعد مهم فقهی همانند قواعد «الضرر یزال»، «الیقین لا یزول بالشک»، «الامور بمقاصدها» و... لازم است تا با استفاده از آن، حکم هر حادثه ای که نصّ خاصی راجع به آن وجود ندارد، استخراج گردد.

شرایط تکمیل مورد اجتهاد، فاقد دلیل قطعی باشد مجتهد نسبت به مسئله و یا واقعه مورد اجتهاد، هیچ گونه دلیل قطعی ای از نصوص قرآن، سنت و اجماع در دست نداشته باشد. (۵)

آگاهی به موارد اختلاف فقها مجتهد باید در کنار آشنایی به موارد اجماع، به موارد اختلاف هم آگاهی داشته باشد. او می تواند در مسائل مورد اختلاف فقها و یا در مسائلی که هنوز در باره آن حکمی صادر نشده، اقدام به اجتهاد نماید. (۶)

ص: ۳۶

۱- (۱). المستصفی، غزالی؛ ج ۲، ص ۳۵۲-۳۵۳.

۲- (۲). المستصفی، غزالی؛ ج ۲، ص ۱۰۲.

۳- (۳). جمع الجوامع، ابن سبکی؛ ج ۲، ص ۴۰۰.

۴- (۴). ارشاد الفحول، شوکانی، ص ۲۲۲؛ اصول الفقه الاسلامی؛ د. زحیلی؛ ج ۲، ص ۱۰۴۸.

۵- (۵). ر. ک. به المستصفی، غزالی؛ ج ۲، ص ۳۵۰-۳۵۱.

۶- (۶). ر. ک. به عقد الجید فی احکام الاجتهاد و التقليد، دهلوی؛ ص ۸.

شرایط اجتهاد شرایط تکمیلی^۳ آشنایی با عرف جاریلازم است فقیه به موارد عرف جاری منطقه خویش-بویژه در رابطه با الفاضلی که معنی و مدلول آنها از شهری به شهر دیگر به جهت اختلافات عرفی تفاوت دارد-آشنایی داشته باشد، چرا که اختلاف عرفی تأثیر زیادی در اختلاف حکم دارد. (۱)

۴ اعمال اصل براء تاصل براءت: هیچ چیزی بر ما حرام نیست، مگر آنچه که از روی ادله شرعی حرام شده باشد. پس مجتهد باید در هر مسئله ای به این اصل تمسک جوید، چرا که اصلی است ثابت و غیر قابل تغییر. (۲)

۵ آشنایی با علم منطقبرخی از اصولیون-مانند امام غزالی، بیضاوی-آشنایی با مباحث منطق را شرط اجتهاد دانسته اند. (۳) و نظر بسیاری از متأخرین این است که آگاهی به علم منطق امر مهمی است، هرچند شرط اساسی اجتهاد نباشد. (۴)

۶ عدالت و صلاحیتقبول فتوای مجتهد و اطمینان به اینکه او از روی هوای نفس سخن نمی گوید، بلکه مطابق ادله شرعی فتوا می دهد، و در راه اجتهاد کوتاهی و تقصیر نمی ورزد، همه این امور متوقف بر عدالت و تقوای مجتهد است. تعریف عدالت: «شخص بر انجام واجبات و مندوبات و همچنین بر ترک محرّمات و مکروهات همواره پایبند باشد، مروّت و شخصیت خود را حفظ و از مواضع شک و تهمت دوری نماید». (۵)

ص: ۳۷

-
- ۱- (۱). اجتهاد و سیر تاریخی آن، نعمتی؛ ص ۱۵۲-۱۵۳.
 - ۲- (۲). ر.ک. به المستصفی، غزالی؛ ج ۲، ص ۳۵۱.
 - ۳- (۳). المنهاج مع شرح الاسنوی و البدخشی، ج ۳، ص ۲۰۰.
 - ۴- (۴). المدخل الی مذهب الامام احمد؛ ص ۲۸۳.
 - ۵- (۵). صفه الفتوی و المفتی و المستفتی؛ ابن حمدان؛ ص ۱۳.

۷ طلب صواب و ثواب از درگاه الهیبر مجتهد لازم است که از ته قلب به درگاه خداوند احساس فقر و نیاز کند، تا اینکه خداوند اندیشه حق و صواب را به او الهام نماید و او را در جهت نیکو و افتای صحیح و واقعی موفق گرداند.

۸ مشورت مجتهد نباید اهمیت شورا و مشاوره را از دست دهد. اگر او کسی را یافت که علم و دیانتش قابل اعتماد است، باید با او مشورت کند و از روی خودخواهی به تنهایی به استنباط احکام نپردازد، خداوند مؤمنان را اینگونه توصیف کرده: «و أمرهم شوری بینهم» (۱)

۹ موافقت عمل با علم و گفتار در زمینه اجتهاد و فتوا، مطابقت قول و عمل مجتهد یک اصل اساسی است، زیرا چنین شیوه ای موجب صداقت ایشان در فتوا و نفوذ کلام در شنوندگان خواهد شد. (۲)

ص: ۳۸

۱- (۱). شوری، آیه ۳۸.

۲- (۲). اجتهاد و سیر تاریخی آن، نعمتی؛ ص ۱۶۵.

چکیده مطالب

-مجتهدی که انسان از او تقلید می کند، باید دارای سه نوع شرایط عمومی، اساسی و تکمیلی اجتهاد باشد؛

-شرایط عمومی اجتهاد عبارتند از: بلوغ، عقل، فطانت و ایمان؛

-شرایط اساسی اجتهاد عبارتند از شرایط ششگانه ای که باید جهت استنباط احکام در مجتهد تحقق یابد به نحوی که با نبود و فقدان یکی از آنها، مجتهد از اهلیت اجتهاد ساقط می گردد؛

-شرایط اساسی اجتهاد شرایط نُهگانه ای هستند که وجود ملکه اجتهاد بستگی به آنها ندارد، ولی به جهت اینکه مجتهد در استنباط احکام به کمال برسد، وجود این شرایط لازم است.

سوالات درس

۱. شرایط عمومی اجتهاد را نام ببرید؟

۲. شرایط اساسی اجتهاد کدام است؟

۳. شرایط تکمیلی اجتهاد را ذکر کنید؟

۴. شرایط اساسی اجتهاد با شرایط تکمیلی آن چه تفاوتی دارد؟

قال الله تبارك و تعالی:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ؛ (۱)

خداوند توبه کنندگان را دوست دارد و پاکان را(نیز)دوست دارد.

درآمد

از جمله برنامه های عملی اسلام فرایض است که نماز یکی از مهمترین و اساسی ترین آنها به حساب می آید.از مهم ترین شرطهای صحت نماز داشتن طهارت است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده اند:

«مفتاح الجنة الصلاه و مفتاح الصلاه الطهور»

کلید بهشت نماز است و کلید نماز پاکیزگی است.

بنابر این،از جمله مسایلی که قبل از انجام این عبادت بزرگ باید مورد توجه نماز گزاران قرار گیرد طهارت و پاکیزگی است.

نماز گزار باید بدن و لباس خود را از نجاست(آلودگی ها)پاک کند و برای پاکی از نجاست،شناخت آنها و راه پاک کردن آنها لازم است.

ص:۴۰

نجاسات

نجاست در لغت عبارت است از آن چه که طبع انسان از آن کراهت داشته باشد و بدش آید، و اما عنوان «نجس» در اصطلاح شرعی آن، عبارت است از قرار گرفتن لباس و مکان در حالی که شریعت آن را پلید می‌شمارد و به پاک شدن از آن دستور می‌دهد.

اقسام نجاسات

در یک تقسیم بندی کلی، نجاست بر دو بخش «حکمی» و «حقیقی» تقسیم می‌شود که هر کدام دارای اقسام زیر است:

نجاست حکمی عبارت است از قرار گرفتن انسان در حالت‌هایی که نماز همراه با آن درست نمی‌شود. نجاست حکمی را حدث نیز می‌گویند که آن نیز بر دو قسم است:

الف) حدث اکبر؛ حالتی است که اگر شخص در آن قرار بگیرد، غسل برایش واجب می‌شود، مثل جنابت.

ب) حدث اصغر؛ حالتی است که اگر شخص در آن قرار گرفت بی‌وضو محسوب می‌شود، که به آن مُحدث می‌گویند.

نجاست حقیقی عبارت از پلیدی است که بر هر مسلمان واجب است از آن پاکی جوید و آنچه را که از آن به بدن و لباس و مکانش رسیده است، دور کند.

نجاست حقیقی بر دو قسم است:

الف) نجاست غلیظه؛ یعنی نجاستی است که به دلیل قطعی ثابت شده است، و عبارت است از:

۱. شراب؛

۲. خون ریخته؛

۳. مدفوع سگ، گربه و مانند آن؛

۴. مدفوع درندگان و آب دهان آنها؛

۵. مدفوع مرغ خانگی، مرغابی و غاز؛

۶. گوشت مردار (گوشت حیوانی که ذبح شرعی نشده باشد) و خوک؛

۷. ادرار حیوانی که گوشت آن خورده نمی شود؛

۸. هر چیزی که با بیرون شدن آن وضو می شکند.

ب) نجاست خفیفه؛ عبارت از نجاستی است که بر نجس بودن آن یقین حاصل نیست به جهت وجود دلیل دیگری که بر پاکی آن دلالت دارد، مثل:

۱. ادرار اسب؛

۲. ادرار حیوانات حلال گوشت؛

۳. مدفوع پرنده ای که خوردن گوشت آن جایز نیست.

۴. ادرار نوزاد ذکور.

ص: ۴۲

چکیده مطالب

-از جمله برنامه های عملی اسلام فرایض است و نماز از مهم ترین آنها به حساب می آید؛

-شرط صحت نماز داشتن طهارت است؛

-باید بدن،لباس و مکان نماز گزار از نجاسات پاک باشد؛

-معنی «نجس» در اصطلاح عبارت است از قرار گرفتن لباس و مکان در حالتی که شریعت آن را پلید می شمارد و به پاک شدن از آن دستور می دهد؛

-نجاست به دو قسم حکمی و حقیقی و حکمی به دو قسم:اکبر و اصغر و حقیقی به دو قسم:غلیظه و خفیفه تقسیم می شود و دارای مصادیق و احکام جداگانه است.

سوالات درس

۱.مهم ترین برنامه عملی اسلام کدام است؟

۲.کلید نماز چیست؟

۳.نجاست در لغت و در اصطلاح شرع به چه معناست؟

۴.اقسام نجاست را بنویسید و کمی توضیح بدهید؟

۵.مصادیق نجاست غلیظه و خفیفه را بنویسید؟

ص:۴۳

۵- احکام نجاسات

حکم نجاست غلیظه

گذشت که «نجاست حقیقی» به دو بخش غلیظه و خفیفه تقسیم می شود. نجاست غلیظه نیز به دو بخش جرم دار و بی جرم. اگر نجاست غلیظه جرم دار باشد و وزنش به یک درهم و کمتر برسد، بخشودنی است، یعنی نماز خواندن با آن جایز است البته همراه با کراهت. و اگر بی جرم باشد، به مقدار کف دست قابل بخشودن است.

اما اگر از اندازه یک درهم و یا کف دست بیشتر بود، شستن با آب و یا دور کردن آن با چیز مایع و پاک کننده ی دیگر فرض می گردد و نماز به همراه آن درست نیست.

حکم نجاست خفیفه

نجاست خفیفه مورد بخشودگی قرار گرفته است تا آنگاه که مقدارش زیاد نباشد. در صورت زیاد بودن مقدار نجاست خفیفه، باید بر اساس معیاری که در شریعت تعیین شده است عمل نمود و آن معیار عبارت است از آلوده شدن یک چهارم لباس و بدن به نجاست خفیفه، یعنی آلودگی بیش از این مقدار جایز

نیست و شخص باید به پاک کردن آن مبادرت ورزد.

همچنین ذرات پیشابی که به مانند سر سوزن بر بدن و لباس پاشیده می شود، مورد بخشودگی قرار گرفته است.

برخی مسائل مربوط به نجاسات

اگر لباس یا فرش نجس به بدن مرطوب یا عرق آلود شخصی در تماس شد، باید دید اگر اثر نجاست در بدن ظاهر شده است، به نجاست آن حکم می شود و اگر ظاهر نشده است، محکوم به نجس نمی شود.

اگر لباس مرطوب بر روی زمین خشک که نجس است، قرار گرفت و آن زمین با این لباس مرطوب خیس گردید، تا وقتی که اثر نجاست در لباس ظاهر نگردد، لباس نجس نمی شود.

اگر لباس خشک و پاکی در لباس خیس و نجس پیچیده شد، به گونه ای که اگر چنانچه لباس خیس در هم فشرده شود از آن آب خارج نمی گردد، در آن صورت لباس پاک نجس نمی شود.

اگر باد بر نجاستی وزید و بر اثر آن، نجاست به لباس خیزی برخورد کرد، در این صورت اگر اثر نجاست در لباس ظاهر گردد آن لباس نجس می شود و اگر اثر نجاست ظاهر نگردد، آن لباس نجس نمی شود.

نمودار: تقسیمات نجاست حقیقی و احکام آن

ص: ۴۶

چکیده مطالب

-نجاست غلیظه بخشوده شده است اگر از نوع جرم دار و به اندازه یک درهم یا کمتر باشد، اما اگر از اندازه یک درهم بیشتر بود و نیز اگر نوع بیجرم آن از کف دست بیشتر بود، پاک کردن آن فرض است.

-نجاست خفیفه تا آنگاه که مقدارش زیاد نباشد، یعنی لباس و بدن به اندازه ی کمتر از یک چهارم به نجاست خفیفه آلوده شود، مورد بخشودگی قرار گرفته است.

-اگر شیئی ای نجس از جمله لباس، با چیز پاک در تماس شد، تا هنگامی که اثر نجاست در چیز پاک ظاهر نگردد، نجس نمی شود.

سوالات درس

۱. چه مقدار از نجاست غلیظه مورد بخشودگی قرار گرفته و چه مقدار مورد بخشودگی قرار نگرفته است؟

۲. چه مقدار از نجاست خفیفه مورد بخشودگی قرار گرفته و چه مقدار مورد بخشودگی قرار نگرفته است؟

۳. لباس خشک و پاک در تماس با لباس خیس و نجس چه حکمی دارد؟ توضیح دهید.

۴. نجاست غلیظه به چند قسم تقسیم می شود؟ نام ببرید.

۶- مطهّرات

اقسام مطهّرات

مطهّرات بر نُه قسمند:

اقسام مطهّرات

۱ مایعات؛ که شامل آب مطلق و هر مایعی که ازاله ی نجاست با آن ممکن باشد، می شود

۲ زمین ۶ خورشید

۳ آتش ۷ تغییر و تبدیل (استحاله)

۴ باغت (پیرایش) پوست ۸ ذبح شرعی

۵ صدقه ۹ مالش و خراشیدن عین نجاست خشک شده، مثل منی

روش از بین بردن نجاسات

اشاره

با توجه به انواع مطهّرات، روش از بین بردن نجاسات و پاک کردن بدن و لباس و مکان از آن، به شرح زیر است:

مایعات:

با مایعات می توان همه نوع نجاسات را از بین برد. در صورتی که بعد از ازاله نجاست به وسیله شستن، اثر آن مثل رنگ و بوی در لباس باقی بماند و زایل ساختن آن دشوار باشد، باکی ندارد.

ص: ۴۸

اشیائی که توسط پیشاب یا نجاست نامرئی نجس شده است، باید سه مرتبه شسته و هر بار در هم فشرده شود تا اینکه ریزش قطرات آب از آن قطع گردد و هر بار باید آب جدید و پاک به کار گرفته شود.

زمین

با مالیدن کفش متنجس بر سطح زمین و خاک، کفش پاک می شود خواه نجاست مرطوب باشد خواه خشک. همچنین با مسح دادن کارد و شمشیر خونین بر زمین و خاک، این اشیاء پاک می گردد.

خورشید

نور خورشید زمین نجس را پاک می کند به طوری که تنها نماز خواندن در آن جایز می گردد نه انجام تیمم.

آتش

اگر عین نجاست با آتش بسوزد، پاک می گردد.

تغییر و تبدیل

از تغییر و تبدیل اصطلاحاً به «استحاله» نیز تعبیر می کنند، مثل تبدیل الاغ مرده به نمک و شراب به سرکه و خون آهو به مشک.

دباغت (پیرایش) پوست

پوست آدمی با دباغت پاک می شود ولی استفاده آن درست نیست، زیرا با کرامت و شرافت انسان منافات دارد. پوست خوک در هیچ حالی پاک نمی شود گرچه دباغت شود. غیر از این دو، بقیه پوستها با دباغت پاک می شوند.

ذبح شرعی

پوست حیوانی که گوشت آن خورده نمی شود با ذبح شرعی پاک می شود. البته منظور پاکی نمازی است و نه خوردنی.

مالش و خراشیدن عین نجاست خشک شده

اگر منی انسان به لباس یا بدن برسد و سپس خشک گردد، آن لباس یا بدن با مالیدن و خراشیدن پاک می گردد، ولی اگر منی مرطوب بود، لباس و بدن تنها با شستن پاک می گردد.

صدقه

گندم و جوی که از خوشه خود به وسیله گردانیدن الاغ یا اسب بر روی آن، جدا شده است، با صدقه کردن یک قسمت آن از نجاست الاغ یا اسب پاک می گردد و نیازی به شستن ندارد.

ص: ۵۰

چکیده مطالب

-مطهرات بر نه قسمند: مایعات، زمین، خورشید، آتش، استحاله، دباغت پوست، ذبح شرعی، مالش و خراشیدن عین نجاست خشک شده (مثل منی)، صدقه.

-با مایعات می توان همه نوع نجاسات را از بین برد؛

-مالیدن اشیای متنجس بر سطح زمین، سبب پاکی آن می شود؛

-نور خورشید زمین نجس را پاک می کند؛

-اگر عین نجاست با آتش بسوزد، پاک می گردد؛

-تبدیل الاغ مرده به نمک و شراب به سرکه سبب پاکی آن است؛

-به جز پوست آدمی و پوست خوک، بقیه پوستها با دباغت پاک می شود؛

-پوست حیوانی که گوشت آن خورده نمی شود با ذبح شرعی پاک می شود؛

-لباسی که منی در آن خشک شده است، با مالیدن و خراشیدن پاک می شود؛

-جو و گندمی که بر روی آن الاغ یا اسب بول کرده باشد، با صدقه پاک می شود.

سوالات درس

۱. مطهرات بر چند قسمند؟ آنها را نام ببرید.

۲. با مایعات چه نجاساتی را می توان از بین برد؟

۳. با زمین و خاک چه نوع نجاستی را می توان پاک نمود؟

۴. خورشید و آتش چه نجاستی را پاک می کند؟

۵. استحاله به چه معنا است و منظور از آن در مباحث فقهی چیست؟

۶. پوست چه نوع موجوداتی با دباغت پاک نمی شود؟

۷. کدام نوع نجاست تحت چه شرایطی با مالیدن و خراشیدن پاک می گردد؟

۸. صدقه سبب پاکی چه چیز می شود؟

ص: ۵۱

۷- اقسام آب ها و احکام آن

اقسام آب

اشاره

۱. آب مطلق (خالص)؛ آبی است که بر اوصاف طبیعی خود یعنی رقت و سیلان، سیراب نمودن و رویانیدن باقی بوده و نجاستی با آن آمیخته نشده و چیز دیگری بر آن غلبه نیافته باشد.

۲. آب نجس؛ آبی که با عین نجس یا شیء متنجس نجس شده باشد.

۳. آب فشرده؛ آبی است که از فشردن میوجات و سبزیجات و گیاهان و... به دست آید.

۴. آب مضاف؛ آبی است که با غیر خود آمیخته شده باشد.

هم اکنون به بررسی انواع و ذکر احکام هر یک از آب های بالا می پردازیم:

۱. آب مطلق: انواع و احکام

آب مطلق بر چهار قسم است:

۱. آب مطلق پاک و پاک کننده غیر مکروه؛ در این قسم آبهای زیر داخل می شوند:

الف) آب آسمان مثل آب باران، تکرگ (ژاله)، برف و یخ ذوب شده؛

ب) آب روی زمین مثل آب دریا، رودخانه و جویبار؛

ج) آب زیر زمین، مثل آب چاه و انبارهای زیرزمینی.

ص: ۵۲

حکم: آب مطلق هم پاک است و هم پاک کننده ی نجاسات و حدث هاست.

۲. آب پاک و پاک کننده ی مکروه؛ آبی است که گربه یا ماکیان یا پرندگان وحشی یا مار از آن آشامیده باشد.

حکم: استفاده از این نوع آب در وضو و غسل مکروه است.

۳. آبی که خود پاک است اما در پاک کننده بودن آن شک واقع شده است، و آن آبی است که الاغ یا قاطر از آن آشامیده باشد. منظور از شک در پاک کننده بودن این است که آیا وضو یا غسل با این نوع آب صحیح است یا خیر.

حکم: در صورت عدم دست یابی به آب دیگری غیر از آن، وضو یا غسل با آن صحیح است البته همراه با تیمم، و اگر تیمم مقدم بر وضو یا غسل انجام بگیرد نیز درست است.

۴. آب پاک غیر پاک کننده که به آب مستعمل شهرت دارد، و آن آبی است که برای از بین بردن جنابت و حدث و یا به قصد قربت مثل وضوی مجدد به نیت ثواب، استعمال شده باشد. بنابر این، اگر شخص با وضویی برای خنک ساختن اعضای بدن خویش، یا برای آموزش دادن وضو به دیگری، به آبی وضو گرفت، آن آب مستعمل نیست. اما اگر شخص بی وضویی این کار را انجام بدهد، آن آب مستعمل محسوب می شود.

حکم: آب مستعمل پاک است اما وضو یا غسل با آن صحیح نیست.

۲. آب نجس

آب مطلق امکان دارد در دو حالت راکد (ایستاده و بی حرکت) و جاری نجس شود.

۳. آب راکد

آب راکد چنانچه در حوض یا ظرف بزرگی قرار دارد، اگر از ده در ده گز

شرعی (۱) کمتر بود و یا به اندازه ی ده در ده گز شرعی بود اما هنگام برداشتن آب با دست، کف حوض (یا ظرف) آشکار گردد، و یا با حرکت دادن یکی از دو طرف آن (حوض یا ظرف) طرف دیگر به حرکت و جنبش درآید، آن آب «آب اندک (قلیل)» است. و اگر ده در ده گز شرعی و بیشتر بود و عمق آن به گونه ای بود که اگر با دست از آن آب گرفته شود کف حوض آشکار نمی گردد، و یا با حرکت دادن یکی از دو طرف، آن طرف دیگر تکان نخورد، به آن «آب بسیار» گویند.

حکم: هرگاه شیء نجس با هر حجم و اندازه ای به آب اندک افتاد، آن را نجس می کند چه اثر نجاست در آب ظاهر گردد و چه ظاهر نگردد. و اگر به آب بسیار افتاد، تا زمانی که اثر نجاست از رنگ یا بوی و یا مزه در آن ظاهر نگشته است، آن آب پاک است.

۴. آب جاری

آب جاری آبی است که کاهی را ببرد اگرچه جریان آن پشتوانه نداشته باشد، مثلاً اگر دهان جوی از بالا بسته شود، آخر جوی که آب هنوز در آن جریان دارد، حکم آب جاری را خواهد داشت. (۲)

حکم: هرگاه در آب جاری نجاست افتاد و رنگ و یا بوی و یا مزه ی آن را تغییر داد، آن آب نجس می شود و در غیر این صورت نجس نمی شود.

ص: ۵۴

-
- ۱- (۱). یک گز حدود ۷۰-۸۰ سانتی متر است.
 - ۲- (۲). در تعریفی دیگر آمده است: آب جاری آبی است که استعمال آن مستلزم تکرار نباشد (الهدایه، مبحث آب جاری) به گونه ای که اگر شخص بخواهد آبی را که بعد از شستن دست یا صورت رها شده است دو باره به دست آورد، چنین کاری برایش میسر نباشد، زیرا آب استعمال شده منضم و منحل در آب جاری گشته است. طبق این تعریف آب هایی مثل حوض حمام در صورتی که مردم پیایی از آب آن بگیرند به نحوی که روی آب از حرکت نماند، حکم آب جاری را خواهد داشت.

چکیده مطالب

- آب به طور کلی بر چهار قسم است: ۱. آب مطلق (خالص)؛ ۲. آب نجس؛ ۳. آب فشرده؛ ۴. آب آمیخته؛
- آب مطلق نیز تقسیمات چهارگانه زیر را دارد با احکام مخصوص خود:
- آب مطلق پاک و پاک کننده غیر مکروه؛ هم پاک است و هم پاک کننده؛
- آب پاک و پاک کننده ی مکروه؛ استفاده از آن در وضو و غسل مکروه است؛
- آبی که خود پاک است اما در پاک کننده بودن آن شک واقع شده است.
- آب مستعمل؛ پاک است اما وضو یا غسل با آن صحیح نیست؛
- آب راکد اگر اندک بود، به مجرد تماس با شیء نجس، نجس می شود؛
- آب راکد اگر بسیار بود، تا زمانی که اثر نجاست در آن ظاهر نگردد پاک است؛
- اگر نجاست رنگ و یا بوی و یا مزه ی آب جاری را تغییر دهد، آب نجس می شود.

سوالات درس

۱. اقسام آب را ذکر کنید؟
۲. انواع آب مطلق را نام ببرید و حکم آب مستعمل را بیان نمایید؟
۳. آب راکد در چه شرایطی «اندک» شمرده می شود؟
۴. آب راکد اگر بسیار بود تحت چه شرایطی نجس می شود؟
۵. آب جاری را تعریف کنید و چگونه نجس شدن آن را بیان کنید؟

۸- اقسام آب ها و احکام آن

آب فشرده و حکم آن

آبی که از فشردن میوجات و سبزیجات و گیاهان و بقیه مواد پاک به دست می آید، آب فشرده نام دارد. حکم: آب فشرده پاک است و می توان اشیای متنجس را با آن پاک کرد، اما وضو یا غسل گرفتن با آن جایز نیست.

آب مضاف و احکام آن

آب مطلق وقتی با غیر خود که پاک است، مخلوط می شود، می تواند چند صورت داشته باشد:

۱. اختلاط آب مطلق با غیر خود همراه با جوشاندن بر روی آتش؛

۲. اختلاط آب مطلق با غیر خود بدون جوشاندن بر روی آتش.

در صورت اول، آبی که با غیر خود مخلوط گردیده و در آتش جوشانده شده است:

الف) اگر به قصد نظافت باشد، می شود با آن وضو گرفت؛

ب) اگر به قصد خوردن باشد و از طبیعت آبی خارج شده باشد، مثل آب گوشت (شوربا)، آب باقلا و امثال آن، نمی شود به آن آب وضو گرفت.

در مورد صورت دوم، یعنی اختلاط آب مطلق با غیر خود بدون جوشاندن بر

روی آتش، یا این است که این کار به قصد تنظیف انجام می گیرد یا بدون قصد تنظیف. اگر همراه با قصد تنظیف باشد، مثل اختلاط صابون و پودر لباس شویی و امثال آن با آب، در این صورت باید دید:

الف) اگر رقت آب باقی است، وضو با آن جایز است؛

ب) و اگر رقت آب از بین رفته، پس وضو یا غسل با آن جایز نیست.

اما اگر بدون قصد تنظیف انجام بگیرد، خود بر چند صورت است:

۱. اختلاط آب یا با اشیای جامد و سخت است که در این صورت:

الف) اگر رقت و سیلان آب از بین برود معنایش این است که غیر آب غالب است و بنابر این وضو یا غسل با آن جایز نیست.

ب) و اگر رقت و سیلان آب از بین نرود، و شیء مخلوط غالب نباشد، وضو یا غسل با آن جایز است.

۲. و یا اختلاط آب با اشیای مایع است که در این صورت باید دید آیا اوصاف شیء مایع مبین با آب است یا مبین نیست (یعنی موافق):

الف) اگر اوصاف شیء مایع مبین با آب باشد، مانند سرکه که در رنگ و بوی و مزه مخالف آب است و یا مثل شیر که در رنگ و مزه مخالف ولی در عدم بوی موافق آب است، در این صورت اگر اکثر اوصاف آب را تغییر دهد، آن آب مغلوب به حساب می آید و وضو یا غسل با آن درست نیست، و اگر اکثر اوصاف آب را تغییر ندهد، وضو یا غسل با آن صحیح است.

ب) اگر همه ی اوصاف شیء مایع موافق آب باشد مثل مخلوط شدن آب مستعمل یا گلاب کهنه که بویش رفته باشد، در این صورت مغلوبیت بر حسب کمی است نه کیفی. بنابر این، اگر وزن آب مطلق بیش از وزن آب مستعمل باشد، با این دو آب به هم مخلوط شده وضو یا غسل صحیح است، و اگر کمتر از آب مستعمل بود، وضو یا غسل درست نیست.

جدول احکام آب مطلق مختلط با غیر

اختلاط آب مطلق با غیر خود که پاک استبدون جوشاندن بر روی آتشبدون قصد تنظیفاختلاط با اشیای جامد و سخرقت آب از بین می رودوضو و غسل صحیح نیست

ارقت آب از بین نمی رودوضو و غسل صحیح است

اختلاط با اشیای مایعشیء مایع دارای اوصاف مابین با آب استاکثر اوصاف آب را تغییر می دهدوضو و غسل صحیح نیست

اکثر اوصاف آب را تغییر نمی دهدوضو و غسل صحیح است

اشیء مایع دارای اوصاف موافق با آب مطلق است، مثل آب مستعملوزن آب مطلق بیش از وزن آب مستعمل استوضو و غسل صحیح است

وزن آب مطلق کمتر از وزن آب مستعمل استوضو و غسل صحیح نیست

همراه با قصد تنظیفرقت آب باقی می ماندوضو و غسل صحیح است

ارقت آب باقی نمی ماندوضو و غسل صحیح نیست

همراه با جوشاندن

بر روی آتشبدون از بین رفتن اوصاف طبیعی آبوضو و غسل صحیح است

همراه با از بین رفتن اوصاف طبیعی آبوضو و غسل صحیح نیست

- آب فشرده هم پاک است و هم پاک کننده اما وضو یا غسل با آن جایز نیست؛

- اختلاط آب مطلق با غیر خود: یا همراه با جوشاندن بر روی آتش و با حفظ اوصاف طبیعی است یا با از بین رفتن اوصاف طبیعی، که در صورت دوم وضو یا غسل با آن صحیح نیست؛ یا بدون جوشاندن بر روی آتش که این کار یا به قصد تنظیف انجام می گیرد یا بدون قصد تنظیف. اگر همراه با قصد تنظیف باشد یا رقت آب باقی است، پس وضو با آن جایز است، یا رقت آب از بین رفته، پس وضو یا غسل با آن جایز نیست. اما اگر بدون قصد تنظیف انجام بگیرد، یا این است که اشیای مختلط، بر آب غالب گشته اند، پس وضو یا غسل با آن جایز نیست، و یا غالب نگشته اند که وضو با آن جایز است؛

- هنگام اختلاط آب مطلق با مایعاتی که اوصاف مابین با آب دارند، اگر اکثر اوصاف آب تغییر کند، وضو با آن صحیح نیست و الا صحیح است؛

- هنگام اختلاط آب مطلق با مایعاتی که اوصاف موافق با آب دارند، مثل آب مستعمل، اگر وزن و حجم اولی بیشتر از دومی بود، وضو یا غسل صحیح است و الا صحیح نیست.

سوالات درس

۱. آب فشرده چیست و حکم آن کدام است؟

۲. آب مطلق وقتی با غیر خود مخلوط می شود، چند صورت می تواند داشته باشد؟

۳. اختلاط آب مطلق با مایعاتی که اوصاف مابین با آب دارند، چه حکمی دارد؟

۴. هنگام اختلاط آب مطلق با مایعاتی که اوصاف موافق با آب دارند، حکم آن چیست؟

استبراء

عبارت است از بیرون ساختن بقیه ادرار که در محل باقی مانده است، به گونه ای که بر گمان شخص این امر غالب شود که چیزی از نجاست در محل باقی نمانده است. استبراء می تواند با روشی همچون برخاستن یا راه رفتن یا حرکت دادن پا یا صاف کردن سینه یا مسح با انگشتان از انتهای مقعد به سمت جلو تا ابتدای ذکر و دوباره از ابتدای ذکر تا انتهای آن، انجام بگیرد.

استنجا

اشاره

عبارت است از دور کردن نجاست از عضو مخصوص توسط آب و یا خاک و یا سنگ و یا کلوخ و مانند اینها.

هنگام دور کردن نجاست ممکن است حالات متعددی پیش آید که در ذیل هر کدام با حکم خود بیان شده است:

ص: ۶۰

برخی احکام استنجامستحب ۱ مستحب است استنجا با سه عدد سنگ یا کلوخ انجام بگیرد و اگر نظافت با دو عدد هم صورت بگیرد، جایز است

۲ بعد از نظافت با سنگ یا امثال آن، مستحب است که اول دست شسته شود و سپس محل

افضل اسزوار است که مخرج اول با سنگ یا مانند آن پاک گردد و سپس با آب شسته شود، زیرا این شیوه در نظافت کاری کامل تر است، گرچه استنجا تنها با سنگ و امثال آن نیز صحیح می باشد

مکروه ۱ استنجا با هر چیزی که برای انسان و دیگر موجودات منفعت داشته باشد مکروه است

۲ استنجا با چیزهای خوردنی مکروه است

۳ استنجا با دست راست و با سرگین و استخوان مکروه است

چکیده مطالب

-استبرا یعنی بیرون ساختن بقیه پیشاب از محل، به گونه ای که گمان آید بر اینکه چیزی از نجاست در محل باقی نمانده است.

-استنجا عبارت است از دور کردن نجاست از عضو مخصوص به آب و یا خاک و....

-هنگام دور کردن نجاست ممکن است حالات متعددی پیش آید که هر کدام حکم خاص خود را دارد.

-مستحب است استنجا با سه عدد سنگ یا کلوخ باشد و دست ها بعد از آن شسته شود.

-استنجا با اشیای منفعت دار و خوردنی و استخوان و سرگین مکروه است.

سوالات درس

۱. استنجا را تعریف کنید؟

۲. اگر نجاست از مخرج خود تجاوز بکند، چند صورت می تواند داشته باشد؟

۳. مستحبات استنجا را بیان نمایید؟

۴. مکروهات استنجا را نام ببرید؟

ص: ۶۳

اشاره

قال الله تبارك و تعالی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا (۱)

ای کسانی که ایمان آورده اید! هنگامی که به نماز می ایستید، صورت و دستها را تا آرنج بشوید و سر را مسح کنید و پاها را تا قوزک (بشوید)، و اگر جنب باشید، خود را پاکیزه (یعنی غسل) کنید

درآمد

نماز گزار باید قبل از انجام نماز، وضو گرفته و خود را برای انجام این عبادت بزرگ آماده کند.

وضو در لغت از «وضاء» گرفته شده که به معنای پاکیزگی و نیکویی است و در اصطلاح شرعی، عمل تعپیدی است برای رساندن آب با روش شست و شو و مسح، به اعضای مخصوصی از بدن جهت انجام کارهای عبادی.

ص: ۶۴

اقسام وضو

به طور کلی وضو بر سه قسم است:

۱. فرض؛

۲. واجب؛

۳. مستحب.

چه وقت وضو فرض می گردد؟

برای انجام کارهای زیر، وضو بر شخص فرض می گردد:

۱. ادای نماز؛ چه فرض و چه نفل؛

۲. نماز جنازه؛

۳. سجده تلاوت؛

۴. به دست گرفتن مصحف شریف؛

۵. دست زدن به نوشته های قرآنی.

چه وقت وضو واجب می گردد؟

در یک مورد وضو گرفتن واجب می شود: هنگام طواف خانه کعبه است.

چه وقت وضو مستحب است؟

در موارد زیر، انجام دادن وضو مستحب است:

۱. قبل و بعد از خواب؛

۲. وضو بالای وضو به نیت ثواب؛

۳. جهت غسل دادن مرده؛

۴. به وقت فرارسیدن هر نمازی؛

۵. قبل از غسل جنابت؛

ص: ۶۵

۶. شخص جنب در هنگام آشامیدن، نوشیدن و خوابیدن؛

۷. تلاوت شفوی قرآن کریم؛

۸. خواندن حدیث نبوی شریف و نیز روایت آن؛

۹. هنگام فراگیری علوم دینی و تدریس آن؛

۱۰. برای اذان و اقامه گفتن؛

۱۱. خواندن خطبه؛

۱۲. زیارت روضه نبی اکرم صلی الله علیه و آله؛

۱۳. هنگام وقوف در عرفه؛

۱۴. هنگام سعی بین صفا و مروه.

یادآوری

لازم به ذکر است که وضو چه فرض باشد و چه مستحب، می شود با آن نمازهای فرض را خواند حتی اگر وضویی باشد که شخص آن را برای تعلیم به دیگران انجام داده باشد.

ص: ۶۶

چکیده مطالب

-وضو در شرع مقدس اسلام عنوانی است برای رساندن آب به اعضای مخصوصی از بدن جهت انجام کارهای عبادی؛

-وضو بر سه قسم: وضوی فرض، وضوی واجب و وضوی مستحب تقسیم می شود؛

-وضو تنها در شرایط خاصی بر شخص فرض یا واجب و یا مستحب می گردد.

سوالات درس

۱. وضو به طور کلی بر چند قسم است؟

۲. وضو کدام وقت بر شخص فرض می گردد؟

۳. در چه موردی وضو واجب می شود؟

۴. ده مورد از موارد استحباب وضو را نام ببرید؟

ص: ۶۷

شرطهای صحت وضو

شرط صحت به این معنی است که عدم رعایت آن، سبب نقصان و در نتیجه بطلان کار مورد نظر می گردد. بنا بر این، اگر یکی از شرطهای آتی در انجام دادن وضو رعایت نشود، وضو صحت نمی یابد.

شروط صحت وضو اینهاست:

۱. رسیدن آب به تمام اعضای که شستن آنها در وضو لازم است.

۲. اینکه چیزی وجود نداشته باشد که مانع رسیدن آب به پوست بدن گردد، همچون موم و چربی یا خمیر.

۳. عدم وجود چیزهایی که وضو را باطل می کند.

فرائض و ارکان وضو

فرائض یا همان ارکان وضو چهار چیز است که با عدم رعایت حتی یکی از آنها، وضو تحقق نمی یابد:

۱. یک بار شستن روی؛

۲. یک بار شستن هر دو دست به همراه آرنج ها؛

۳. مسح کردن یک چهارم سر؛

۴. یک بار شستن هر دو پا به همراه دو قوزک آن.

سنت های وضو

موارد زیر به عنوان سنت های وضو شناخته می شوند:

۱. نیت وضو قبل از شروع آن ۱۰ مسح درون و بیرون گوشها

۲. گفتن: بسم الله الرحمن الرحيم ۱۱. خلال ریش از زیر آن

۳. شستن دستان تا مٌج ۱۲. خلال انگشتان

۴. مسواک کردن و اگر مسواک یافت نشد، با انگشت دست انجام بدهد ۱۳. اعضا را هنگام شستن خوب بمالد و بفشرد

۵. مضمضه ۱۴. شستن عضو دوم قبل از خشک شدن عضو اول

۶. استنشاق ۱۵. رعایت ترتیب، یعنی اول شستن صورت، سپس دست ها و بعد مسح سر و در آخر شستن پاها

۷. سعی و مبالغه در مضمضه و استنشاق ۱۶. شستن دست و پای راست قبل از دست و پای چپ

۸. سه بار شستن هر عضو ۱۷. آغاز مسح از جلوی سر

۹. مسح تمام سر ۱۸. مسح گردن نه حلقوم (۱)

ص: ۶۹

۱- (۱). از طرف راست شروع کردن. مسح کردن در مختصر الوقایه از جمله مستحبات وضو شماریده شده است.

آداب و مستحبات وضو

امور زیر به عنوان آداب و مستحبات وضو به حساب می آیند:

۱ رو به سوی قبله نشستن

۲ خواندن دعاهای مأثوره

۳ کمک نخواستن از غیر در انجام وضو

۴ استفاده از دست چپ به هنگام افشاندن بینی

۵ به دست راست گرفتن آب به هنگام مضمضه و استنشاق

۶ فرو بردن سر انگشت کوچک دست به هنگام مسح سر

۷ به حرکت در آوردن و چرخاندن انگشتر گشاد (در صورت وجود آن در دست)

۸ اقرار گرفتن متوضی در مکانی مرتفع تا ذرات آب مستعمل بر بدن و لباسش پاشیده نشود

۹ قبل از داخل شدن وقت نماز وضو بگیرد؛ مگر برای شخص معذوری که وضو گرفتن برای او در وقت هر نمازی الزامی است

۱۰ به زبان آوردن نیت وضو

۱۱ پرهیز از سخنان عادی و دنیوی

۱۲ گفتن «بسمله» هنگام شستن هر عضو

ص: ۷۰

چکیده مطالب

- بعضی از امور به عنوان شرط صحت وضو مطرح است، که عدم رعایت آن سبب بطلان وضو می گردد.

- وضو دارای ارکان یا همان فرایضی است که عدم رعایت یکی از آنها سبب نقصان آن می گردد.

- برای وضو سنت ها و نیز مستحباتی تعیین شده است که بر کمال آن می افزاید.

سوالات درس

۱. شروط صحت وضو را نام ببرید و بیان کنید که «شرط صحت» به چه معناست؟

۲. ارکان وضو کدامها هستند؟

۳. ده مورد از موارد سنت های وضو را نام ببرید؟

ص: ۷۱

مکروهات وضو

امور زیر مکروهات وضو به شرح ذیل است:

۱. اسراف در استفاده از آب؛
۲. کوتاهی در استفاده از آب به گونه ای که کمتر از مقدار کافی باشد؛
۳. به صورت زدن و پاشیدن آب هنگام شستن آن؛
۴. به سخنان عادی و دنیوی مشغول شدن؛
۵. کمک گرفتن از غیر خود در انجام وضو.

شکننده های وضو

وضو به خاطر امور زیر باطل می گردد:

۱. خارج شدن چیزی از یکی از دو راه، مثل باد شکم، پیشاب و مدفوع؛
۲. خارج شدن خون یا زرداب از بدن به گونه ای که از محل خروج خود تجاوز کند؛
۳. بیرون آمدن خون از دهان به گونه ای که بر آب دهان غالب آید یا برابر گردد؛

۴. قی کردن به اندازه پُری دهان؛ (۱)

۵. خواب که توان نگهداری خوابیده را از بین ببرد و او را سست سازد به نحوی که مقعد (نشیمنگاه) او از زمین دور شود؛ (۲)

۶. بی هوش گردیدن؛

۷. دیوانه شدن؛

۸. قهقهه ی شخص بالغ و بیدار در نماز دارای رکوع و سجود.

مواردی که وضو نمی شکند

برخی از امور شباهت به شکننده های وضو دارند اما در واقع وضو را نمی شکنند و آنها عبارتند از:

۱. آشکار شدن خون از بدن و عدم تجاوز آن از محل خروج

۲. جدا شدن گوشت از بدن بدون اینکه از آن خون سیلان کند

۳. نمازگزار در نماز در حالی که بر صفت سنت قرار دارد، بخوابد خواه در حالت ایستادن یا نشستن یا رکوع و سجده

۴. شخص دارای وضو به خواب برود به گونه ای که مقعدش از زمین جدا نگردد

۵. چُرت زدن به گونه ای که تعادل خویش را از دست ندهد و به سویی تمایل ننماید

۶. بیرون شدن کرم از زخم یا گوش ۹ قی کردن بلغم خواه کم باشد خواه زیاد

۷. قی کردن بدون پُری دهان ۱۰ مساس زن

۸. لمس آلت مردانه خویش ۱۱ خارج شدن باد از پیش

ص: ۷۳

۱- (۱). پُری دهان آنگاه است که قی به گونه ای باشد که بی اختیار از دهان خارج شود و آن را نشود نگه داشت مگر به سختی.

۲- (۲). اگر متوضی در حال نشسته به خواب رفت و مقعد او بر زمین یا چیزی که در حکم زمین است استوار بود، وضویش نمی شکند، اما اگر به همین حالت به بالشی تکیه می داد و بالش برداشته شد و او افتاد و مقعدش از زمین دور شد، وضوی او می شکند و اگر بر حال خود باقی ماند و مقعدش از زمین کنده نشد، وضویش نمی شکند.

برخی فروعاً مربوط به وضو

برخی از اموری که انجام دادن آن در وضو واجب (لازم) است، عبارتند از:

۱. شستن ظاهر محاسن (ریش) انبوه که پوست صورت زیر آن دیده نمی شود؛

۲. رساندن آب بر زیر محاسنی که پوست بدن از لابلای آن آشکار است؛

۳. حرکت دادن انگشت تنگ.

مواردی که رعایت آنها در وضو الزامی نیست:

۱. شستن یا مسح موهایی از محاسن که فروآویخته (مسترسل) است؛

۲. اعاده ی دوباره ی مسح سر بعد از تراشیدن موی آن.

چکیده مطالب

- وضو دارای برخی مکروهات است که شایسته است شخص متوضی از آنها دوری نماید؛

- برخی امور شکننده های وضو هستند که به مجرد اتفاق آنها وضو باطل می شود؛

- برخی از امور شباهت به شکننده های وضو دارند اما در واقع وضو را نمی شکنند.

سوالات درس

۱. مکروهات وضو را نام ببرید؟

۲. پنج مورد از شکننده های وضو را بیان کنید؟

۳. مواردی که به شکننده های وضو شباهت دارند، کدامها هستند؟

ص: ۷۵

اشاره

قال الله تبارك و تعالی:

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا [مائده/۶]

و اگر جنب باشید، خود را پاکیزه (یعنی غسل) کنید

درآمد

غسل (به ضم غین) عبارت است از شستن تمام بدن و مالیدن آن با استفاده از آب پاک کننده به طریق مخصوص جهت امر شریعت.

اقسام غسل

غسل بر سه قسم است:

غسل فرض؛

غسل سنت؛

غسل مستحب.

فرائض غسل

فرائض غسل سه چیز است:

ص: ۷۶

۱. مضمضه؛

۲. استنشاق؛

۳. رساندن آب به تمام بدن به نحوی که در بدن هیچ جای خشکی باقی نماند.

سنت های غسل

امور زیر به عنوان سنت های غسل مطرح هستند که شایسته است مراعات گردند تا غسل به کامل ترین وجه آن انجام بگیرد:

۱. قبل از شروع «بسم الله الرحمن الرحيم» گفتن؛

۲. نیت کردن جهت حاصل نمودن پاکی و طهارت؛

۳. شستن دست ها تا مچ قبل از پرداختن به بقیه اعضای بدن؛

۴. شستن و از بین بردن نجاست و پلیدی از بدن اگر معلوم و ظاهر بود؛

۵. وضو گرفتن قبل از غسل، و اگر در مکانی غسل می گرفت که در آن آب جمع می شود، پاها را بعد از غسل بشوید؛

۶. سه بار رساندن آب بر تمام بدن؛

۷. اول شستن سر و سپس سمت راست و بعد طرف چپ؛

۸. مالش دادن بدن؛

۹. پیایی شستن بدن به گونه ای که عضو اول قبل از شستن عضو بعدی، خشک نگردد.

ص: ۷۷

چکیده مطالب

– غسل که عبارت است از شستن تمام بدن به طریق مخصوص، بر سه قسم است.

– فرایض یا همان ارکان غسل سه چیز است: مضمضه، استنشاق و رساندن آب به تمام بدن؛

– غسل دارای سنت های نه گانه است که انجام آن بر کمال غسل می افزاید.

سوالات درس

۱. غسل را تعریف کنید و اقسام آن را نام ببرید؟

۲. فرایض غسل را ذکر کنید؟

۳. پنج مورد از موارد سنت های غسل را نام ببرید؟

ص: ۷۸

غسل های فرض

در چهار مورد غسل بر شخص فرض می گردد:

۱. جُنُب شدن شخص؛

۲. بعد از پاک شدن زن از عادت ماهیانه یعنی حیض؛

۳. بعد از قطع خون نفاس برای زنان؛

۴. غسل دادن شخص مرده بر زندگان.

عوامل جنابت

عوامل جنابت را در جدول زیر ملاحظه فرمایید:

عوامل جنابت ا بیرون آمدن منی از مرد یا زن به ظاهر بدن، به شرطی که از مقر خود به شهوت و لذت جدا شود کم باشد یا زیاد

۱ در خواب یا در بیداری

۲ جماع (آمیزش) و حد اقل آن عبارت است از داخل شدن سر عضو تناسلی در فرج زن یا مقعد زن یا مرد با حلال باشد یا حرام

۱ منی بیرون آید یا نیاید

غسل های سنت

در پنج مورد غسل نمودن سنت است:

۱. غسل روز جمعه برای نماز آن روز؛

۲. نماز عید فطر؛

۳. نماز عید قربان؛

۴. هنگام احرام بستن؛

۵. برای حاجی در روز عرفه بعد از زوال خورشید.

غسل های مستحب

غسل در موارد زیر مستحب است:

۱. شب نیمه ماه شعبان؛

۲. شب قدر؛

۳. جهت ادای نماز کسوف (آفتاب گرفتگی)؛

۴. برای نماز خسوف (ماه گرفتگی)؛

۵. برای نماز استسقاء؛

۶. به هنگام ترس و وحشت؛

۷. به هنگام تاریکی؛

۸. زمان وزش باد شدید و طوفانی؛

۹. قبل از پوشیدن لباس جدید؛

۱۰. برای توبه از گناهان؛

۱۱. بعد از بازگشت از سفر؛

۱۲. هنگام ورود به مدینه منوره؛

۱۳. زمان ورود به مکه مکرمه؛

ص: ۸۰

۱۴. هنگام وقوف در مزدلفه به هنگام صبحگاه روز عید قربان (یوم النحر)؛

۱۵. طواف زیارت؛

۱۶. بعد از غسل دادن میت؛

۱۷. پس از حجامت؛

۱۸. برای کسی که از دیوانگی خویش به هوش آمده باشد؛

۱۹. پس از پذیرفتن دین مبین اسلام.

توجه

لازم به ذکر است که با همه این غسل ها چه غسل فرض، چه سنت و چه مستحب می شود نمازهای فرض، واجب و غیره را خواند و احتیاج به وضو یا غسل فرض ندارد.

ص: ۸۱

چکیده مطالب

- در چهار مورد غسل بر شخص فرض می گردد.
- یکی از مواردی که غسل فرض می گردد، حالت جُنُب است و جنابت عوامل خاص خود را دارد.
- در برخی موارد انجام دادن غسل سنت است.
- به مناسبت برخی امور و یا به خاطر انجام بعضی کارها، غسل گرفتن مستحب است.

سوالات درس

۱. مواردی را که غسل بر شخص فرض می گردد، ذکر کنید؟
۲. در چه حالت هایی شخص را جنب می گویند؟
۳. مواردی را که انجام دادن غسل سنت است، نام ببرید؟
۴. هفت مورد را که انجام دادن غسل در آن مستحب است، ذکر کنید؟

قال الله تبارك و تعالی:

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ [مائدة/۶]

و اگر بیمار یا مسافر باشید، یا یکی از شما از محل پستی آمده (قضای حاجت کرده)، یا با زنان تماس گرفته (و آمیزش جنسی کرده اید)، و آب (برای غسل یا وضو) نیابید، با خاک پاکی تیمم کنید و از آن، بر صورت و دستها بکشید

درآمد

تیمم در لغت به معنای «قصد و توجه» بوده و در شریعت اسلام عبارت است از مسح و مساس کردن صورت و دو دست با خاک پاک به طریق مخصوص.

تیمم زمانی انجام داده می شود که امکان وضو و یا غسل با آب وجود نداشته باشد. (۱)

ص: ۸۳

۱- (۱). البته در برخی موارد استثنایی که امکان استفاده از آب وجود دارد، انجام دادن تیمم لازم است. در این باره رجوع کنید به مبحث اقسام آب ها و احکام آن.

اقسام تیمم

۱ تیمم فرضدر مواردی که وضو یا غسل فرض است، تیمم نیز فرض می گردد

۲ تیمم واجب تیمم برای طواف

۳ تیمم مستحب آنجا که وضو گرفتن مستحب است، انجام تیمم نیز مستحب می شود

فرائض یا همان ارکان تیمم

۱ مسح کردن تمام روی

۲ مسح کردن هر دو دست همراه با آرنج

شروط صحت تیمم

شروط صحت تیمم هشت چیز است که همراه با جزئیات، آن را در جدول زیر ملاحظه می فرمایید:

ص: ۸۴

شروط صحت تیمم نیت خواندن نماز

لزوم رعایت شروط سه گانه

۱. نیت کردن پاکی از حدث (بی وضویی)

۲. نیت روا گردیدن نماز و به عبارتی مجزی گشتن نماز

۳. نیت عبادت قصد کرده شده (مقصوده) که انجام آن بدون طهارت صحیح نیست مثل نماز و سجده ی تلاوت

نیت غیر نماز که این غیر یا: ۱. اصلاً عبادت نیست بلکه کار معمولی استحکماگر تیمم به نیت انجام کارهایی از این سه نوع صورت بگیرد،

با این تیمم نماز خواندن صحیح نیست

۲. عبادت غیر مقصوده است، مثل مساس و به دست گرفتن قرآن و گفتن اذان و اقامه (۱)

۳. عبادت مقصوده است مثل تلاوت قرآن (۲)

۲ وجود عذر موجه بر انجام تیمم ۱. نبود آب به گونه ای که یا اصلاً نباشد و یا برای وضو یا غسل کفایت نکند

۲. عجز و ناتوانی از استعمال آب و یا احتیاج به آن در صورت کم بودن آب

۳ تیمم به چیز پاک و از جنس زمینهر شیئی که در آتش بسوزد و خاکستر گردد و یا بگدازد و ملایم یا ذوب شود و یا زمین آن را هضم کند، از جنس زمین نیست. بنابر این، تیمم به چوب و گیاه و نقره و طلا و آهن برنج و شیشه و... صحیح نیست

۴ استیجاب یعنی دربر گرفتن تمام صورت و دستان

ص: ۸۵

۱- (۱). اذان و اقامه عبادت غیر مقصوده است، زیرا غرض از آن تنها اعلام و آگاهی نماز گذاران است چه اینکه آن دو بدون وضو نیز درست است.

۲- (۲). تلاوت و خواندن قرآن کریم اگرچه عبادت مقصوده است، اما بدون وضو رواست.

۵. مسح با تمام دستان یا اکثر آن‌مسح با دو انگشت به طور مکرر به گونه ای که تمام صورت و دست‌ها مسح گردند، صحیح نمی‌باشد

۶. دو ضربه به وسیله ی داخل دو کف دست‌ها بر شخص خود را حرکت داد و در جای غبار به نیت تیمم داخل گردید و خاک نیز بر بدن او نشست و با آن صورت و دست‌ها را مسح نمود، تیمم درست است.

۷. عدم حایل بین اعضای مسح کننده و مسح شونده مثل انواع چربی‌ها، پیه، شمع و...

۸. پاک بودن از اموری که منافی با تیمم است مثل ترشح و بیرون شدن بول، حیض، نفاس، و...

چکیده مطالب

- تیمم در شریعت اسلام عبارت است از مسح و مساس کردن صورت و دو دست با خاک پاک به طریق مخصوص.

- تیمم بر سه قسم فرض، واجب و مستحب تقسیم می شود؛

- هشت چیز از شروط صحت تیمم به حساب می آید.

- یکی از شروط صحت تیمم «نیت» است و کسی که می خواهد نماز به جا آورد، باید تیمم را به قصد انجام نماز انجام دهد و نه غیر نماز، زیرا در غیر این صورت نمازش صحیح نمی شود.

سوالات درس

۱. تیمم را تعریف کنید و اقسام آن را ذکر کنید؟

۲. ارکان یا همان فرایض تیمم چند است؟ ذکر کنید.

۳. شروط صحت تیمم را نام ببرید؟

۴. در نیت که از شروط صحت تیمم است، رعایت چه اموری الزامی است؟

۵. وجود چه نوع عذری سبب انجام تیمم می گردد؟

ص: ۸۷

سنت های تیمم

امور زیر از سنت های تیمم است:

۱. قبل از شروع گفتن «بسم الله الرحمن الرحيم»؛
۲. مراعات ترتیب، بدین نحو که مسح صورت را مقدم بدارد، سپس دست راست و بعد دست چپ؛
۳. مراعات موالات، یعنی عدم ایجاد فاصله بین اعضای مسح شونده با عملی بیگانه از تیمم؛
۴. ضربه زدن بر روی زمین با پنجه ی دو دست به طور کامل؛
۵. تکان دادن و افشاندن دست ها بعد از برداشتن از روی زمین؛
۶. باز گذاشتن انگشتان دست هنگام نهادن بر روی زمین.

کیفیت تیمم

شخصی که می خواهد تیمم انجام بدهد، با گفتن بسم الله الرحمن الرحيم و نیت به جا آوردن نماز، کف هر دو دستانش را بر روی زمین و یا چیزی که از جنس زمین است یک بار بزند و در این حال، انگشت ها را از هم دور دارد.

سپس یک بار دستانش را بیفشاند و بعد صورتش را به گونه ای مسح نماید که چیزی از آن باقی نماند. سپس دست ها را دو باره به زمین بزند و بیفشاند و بعد دست راست را با دست چپ و چپ را با دست راست از انگشتان تا آرنجها مسح نماید.

شکننده های تیمم

شکننده های تیمم را می توان در دو مورد کلی که دارای مصادیق متعددی است، خلاصه نمود:

۱. هر چیزی که وضو را می شکند، تیمم را نیز می شکند؛

۲. قدرت بر استعمال آب، یعنی بر طرف شدن عذری که تیمم را بر شخص مباح کرده بود.

برخی از احکام تیمم

با توجه به دو شرط اول از شروط صحت تیمم که در درس گذشته به آن اشاره گردید- به گونه ای که می توان گفت این دو شرط در بردارنده ی بیشترین فروع و مسائل جزئی هستند- بنا بر این، به ذکر برخی مسائل می پردازیم:

کسی که برای خواندن نماز جنازه یا برای ادای سجده تلاوت تیمم نمود، می تواند با این تیمم هر نماز دیگری را بخواند بر خلاف کسی که جهت داخل شدن به مسجد یا زیارت قبور یا دفن کردن میت تیمم نموده است.

شخصی که به او وعده آب داده شده است، واجب است تیمم را به تأخیر اندازد، اما کسی که امید به پیدا کردن آب قبل از خروج وقت نماز دارد، به تأخیر انداختن تیمم و نماز برایش مستحب است.

چکیده مطالب

- رعایت برخی از امور هنگام انجام دادن تیمم سنت است و بر کمال آن می افزاید.
- انجام تیمم دارای روش مخصوص خودش است که باید مراعات شود.
- شکننده های تیمم عبارتند از شکننده های وضو و قدرت بر استعمال آب.
- هر یک از شروط صحت تیمم دارای مسائل و فروعاتی هستند که باید بدانها توجه نمود.

سوالات درس

۱. سنت های تیمم را ذکر کنید؟
۲. کیفیت انجام تیمم را بیان نمایید؟
۳. شکننده های تیمم کدام هایند؟

مسح بر خفین (۱) رخصتی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و یاران او بر آن عمل کرده اند جهت سهولت و آسانگیری بر امت اسلام.

مسح بر خفین عبارت است از مسح بخشی معین از پاپوش مخصوص به عوض شستن پا در زمان و شرایط خاص.

البته شستن پاها در وضو بهتر است، زیرا اصل شستن پاهاست و مسح بر خفین جایگزین آن است.

شرایط صحت مسح بر خفین

مسح بر خفین یا همان موزه، تنها با رعایت شروط زیر صحیح است:

۱. در حال طهارت به پا کردن موزه؛

۲. خفین در حدی باشد که قوزک پا را بپوشاند؛

۳. جفت موزه از پارگی به مقدار طول سه انگشت، از انگشتان کوچک پا، خالی باشد؛

ص: ۹۱

۴. موزه ها هر دو پا را محکم بگیرد بدون این که با چیز دیگری مثل بند کفش بسته شود؛

۵. موزه ها باید از رسیدن آب به هر دو پا جلوگیری نماید؛

۶. پی در پی راه رفتن در خفین، ممکن باشد.

فرض یا ارکان مسح

مقدار فرض در مسح خفین به اندازه سه انگشت کوچک دست بر قسمت بیرون و بالای هر پایی باشد.

سنت مسح

دو چیز در مسح خفین سنت است:

۱. هنگام مسح انگشتان دو دست از هم باز و گشاده باشد؛

۲. مسح از سرانگشتان پا تا ساق انجام بگیرد.

مدت مسح

ص: ۹۲

شکننده های مسح بر خفین

امور زیر شکننده های مسح بر خفین به حساب می آیند:

۱. شکننده های وضو؛

۲. بیرون کردن موزه از پا؛

۳. بیرون آوردن بیشترین قسمت پا تا ساق موزه؛

۴. به پایان رسیدن مدت مسح؛

۵. رسیدن بیشترین قسمت یکی از دو پا(قدم) یا داخل شدن آب به موزه.

ص: ۹۳

چکیده مطالب

-مسح بر خفین رخصت شرعی است جهت سهولت و آسانگیری بر امت اسلام.

-مسح بر خفین دارای شرایطی است که باید رعایت شود.

-این مسح مثل بقیه اعمال عبادی دارای فرایض و سنت ها است.

-مدتی برای تداوم و اعتبار مسح بر خفین تعیین شده است.

-برخی از امور به عنوان شکننده های مسح بر خفین مطرح اند.

سوالات درس

۱. سبب اصلی در تشریح مسح بر خفین چیست؟

۲. شرایط صحت مسح بر موزه را ذکر کنید؟

۳. فرایض و سنت های مسح بر خفین را نام ببرید؟

۴. مدت اعتبار مسح بر خفین برای مقیم و مسافر چند روز است؟

۵. شکننده های وضو را نام ببرید؟

اشاره

قال الله عز و جل:

وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هِيَ أَذَىٰ فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ [بقره/۲۲۲]

و از تو، در باره خون حیض سؤال می کنند، بگو: «چیز زینبار و آلوده ای است؛ از این رو در حالت قاعدگی، از آنان کناره گیری کنید! و با آنها نزدیکی ننمایید، تا پاک شوند! و هنگامی که پاک شدند، از طریقی که خدا به شما فرمان داده، با آنها آمیزش کنید! خداوند، توبه کنندگان را دوست دارد، و پاکان را (نیز) دوست دارد»

حیض

اشاره

حیض خونی است که از رحم (زهدهان) زنی که در سن بلوغ به سر می برد و به حد ایاس نرسیده است، بعد از مدت طهر صحیح (یعنی بعد از گذشت پانزده روز از انتهای آخرین حیض) بیرون می آید.

در اینجا باید راجع به برخی امور توضیحاتی ارائه گردد:

ص: ۹۵

۱ سن بلوغ در زنان نه سال است، پس خونی که قبل از نه سالگی دیده می شود حیض نیست، بلکه استحاضه است و از خواندن نماز و گرفتن روزه جلوگیری نمی کند

۲ سن ایاسسن ایاس یعنی ناامیدی از تولید نسل، پنجاه و پنج سال است و خونی که بعد از پنجاه و پنج سالگی بیرون می آید حیض نیست، بلکه استحاضه است

۳ طهر طهر ایامی است که در آن زمان زن ها از خون نفاس و حیض پاکند

۴ مدت طهر کمترین مدت طهر پانزده روز است و بیشترین مدت آن حد ندارد و ممکن است ماه ها و بلکه سالها به طول انجامد

۱. مدت حیض

کمترین مدت حیض سه شبانه روز و بیشترین مدت آن ده شبانه روز است. پس خونی که کمتر از سه روز و بیشتر از ده روز باشد، حیض نیست بلکه استحاضه است.

۲. حکم زن حائض

زن حائض باید از انجام دادن امور زیر خودداری نماید:

۱ خواندن نماز (قضا ندارد) ۵ نزدیکی با شوهر

۲ گرفتن روزه (قضا دارد) ۶ دست زدن به مصحف شریف

۳ داخل شدن به مسجد ۷ قرائت قرآن

۴ طواف خانه کعبه چه در ایام حج و عمره و چه در غیر آن

نفاس

اشاره

نفاس خونی است که پس از تولد نوزاد بیرون می آید. کمترین مدت نفاس حد ندارد یعنی ممکن است یک لحظه باشد، و بیشترین مدت آن چهل روز است و بیشتر از چهل روز خون استحاضه به حساب می آید.

حکم زن نفساء

حکم زن نفساء مثل حکم زن حایض است.

استحاضه

اشاره

همان طوری که از لابلائی مطالب بالا- به دست می آید، استحاضه خونی است که در غیر وقت حیض و نفاس مشاهده می شود. پس مصادیق آن عبارتند از:

۱خونی که قبل از بلوغ یعنی نه سالگی دیده شود

۲خونی که بعد از پنجاه و پنج سالگی زن بیرون آید

۳خونی که در ایام حیض زن کمتر از سه روز و بیشتر از ده روز باشد

۴خونی که بعد از تولد بیشتر از چهل روز مشاهده شود

حکم زن مستحاضه

مواردی که برای زن حایض و نفساء حرام است، هیچ یک از آن برای زن مستحاضه حرام نمی باشد.

ص: ۹۷

چکیده مطالب

- حیض خونی است که از رحم زنی که در سن بلوغ به سر می برد و به حد ایاس نرسیده است، بعد از مدت طهر صحیح بیرون می آید.

- کمترین مدت حیض سه شبانه روز و بیشترین مدت آن ده شبانه روز است.

- زن حیض باید از انجام دادن برخی امور خودداری نماید.

- نفاس خونی است که پس از تولد نوزاد بیرون می آید و کمترین مدت آن حد ندارد و بیشترین مدتش چهل روز است.

- حکم زن نفساء مثل حکم زن حیض است.

- استحاضه خونی است که در غیر وقت حیض و نفاس مشاهده می شود.

- مواردی که برای زن حیض و نفساء حرام است، هیچ یک برای زن مستحاضه حرام نمی باشد.

سوالات درس

۱. خون حیض کدام است و مدت آن چه قدر است؟

۲. اموری را که زن حیض باید از آن صرف نظر کند، ذکر نمایید؟

۳. خون نفاس کدام است و مدت آن چه قدر می باشد؟

۴. حکم زن نفسارا بیان کنید؟

۵. استحاضه را تعریف کنید و بگویید حکم زن مستحاضه چیست؟

معنای نماز

نماز، ترجمه کلمه «صلاه» است و در لغت به معنای «دعا» و «درخواست» می باشد:

وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ (۱)

«و (به هنگام گرفتن زکات،) به آنها دعا کن؛ که دعای تو، مایه آرامش آنهاست»

اما در اصطلاح فقهی، مراد از «صلاه» اقوال و افعال مخصوصی است که با تکبیر آغاز و با سلام دادن به پایان می رسد.

حکمت و اسرار نماز

نماز خواندن، اسرار و حکمت های زیادی دارد که برخی از آن عبارتند از:

همواره توجه نمودن انسان به هویت و حقیقت اصلی خویش، یعنی بندگی خداوند متعال؛

تقویت تدریجی و پیوسته ی این باور که پشتیبان واقعی و صاحب نعمت حقیقی تنها خداوند عز و جل است؛

ص: ۹۹

امکان فرصت برگشت از گناه و غفلت، به سوی پاکی و آرامش روحی؛

استحکام و تقویت عقیده و باور قلبی به خداوند متعال.

اقسام نماز

نماز به طور کلی بر دو قسم است:

۱. نماز دارای رکوع و سجود؛

۲. نماز بدون رکوع و سجود.

۳. هر یک از این دو قسم، به خصوص قسم اول دارای مصادیقی است که در جدول زیر ارائه شده است:

ص: ۱۰۰

اقسام نماز بدون رکوع و سجود نماز جنازه

با رکوع

و

سجود فرض عینیو میدهد و رکعت نماز فجر

چهار رکعت نماز ظهر

چهار رکعت نماز عصر

سه رکعت نماز مغرب

چهار رکعت نماز عشاء

مشروط دو رکعت نماز جمعه

کفایینماز جنازه

واجبسه رکعت نماز وتر

عیدین (دو رکعت نماز عید فطر و عید قربان)

دو رکعت بعد از طواف کعبه

اقضای نمازهای نافله که بعد از شروع باطل گردیده اند

سنت مؤکده دو رکعت قبل از نماز فرض صبح

چهار رکعت با یک سلام قبل از فرض ظهر

دو رکعت بعد از فرض ظهر

دو رکعت بعد از فرض مغرب

دو رکعت بعد فرض عشاء

چهار رکعت با یک سلام قبل از نماز جمعه

چهار رکعت با یک سلام بعد از نماز جمعه

ادو یا چهار رکعت هنگام کسوف (خورشید گرفتگی) یا خسوف (ماه گرفتگی)

نماز تراویح بیست رکعت با ده سلام

غیر مؤکده

(مستحب، نافله و مندوب) چهار رکعت قبل از فرض عصر

اشش رکعت بعد از نماز مغرب

ص: ۱۰۱

چهار رکعت قبل از فرض عشاء

چهار رکعت بعد از نماز عشاء

دو رکعت تا هشت رکعت نماز شب (تهجد)

دو یا چهار رکعت نماز تحیه مسجد

دو رکعت نماز تحیه وضوء

چهار تا دوازده رکعت نماز ضحی (چاشت)

دو رکعت نماز استخاره و دو رکعت نماز حاجت

دو رکعت نماز استسقا (طلب باران در ایام خشکی)

دو یا چهار رکعت نماز خسوف

چهار رکعت با یک سلام نماز تسبیح

چکیده مطالب

- نماز که ترجمه کلمه «صلاه» است، در اصطلاح فقهی مراد اقوال و افعال مخصوصی است که با تکبیر آغاز و با سلام دادن به پایان می رسد.

- نماز خواندن، اسرار و حکمت هایی دارد که شایسته است به آن توجه گردد.

- نماز، نخست به «دارای رکوع و سجود» و «بدون رکوع و سجود» تقسیم می شود و در مراحل بعدی تقسیمات و مصادیق متعددی پیدا می کند.

سوالات درس

۱. نماز به چه معناست و تعریف آن چیست؟

۲. اسرار و حکمت های نماز را بیان کنید؟

۳. اقسام نماز فرض را ذکر کنید؟

ص: ۱۰۳

۲۰- اذان و اقامه

حکم اذان و اقامه

اذان بر مردان برای نمازهای روزانه ی پنجگانه و جمعه، سنت مؤکده است.

اقامه نیز بر مردان برای نمازهای روزانه ی پنجگانه و جمعه، سنت مؤکده است؛ خواه شخص مقیم باشد یا مسافر و یا نماز را به جماعت بگزارد یا فرادا و یا نماز ادا بخواند یا نماز قضا.

الفاظ اذان و اقامه

الفاظ اذان و اقامه عبارت اند از:

ردیفجمله های اذان در

نماز فجر جمله های اذان در بقیه نمازها

غیر از فجر جمله های اقامه برای

همه نمازها

۱الله اکبرالله اکبرالله اکبر

۲الله اکبرالله اکبرالله اکبر

۳الله اکبرالله اکبرالله اکبر

۴الله اکبرالله اکبرالله اکبر

۵شهد أن لا اله إلا اللهشهد أن لا اله إلا اللهشهد أن لا اله إلا الله

۶شهد أن لا اله إلا اللهشهد أن لا اله إلا اللهشهد أن لا اله إلا الله

۷شهد أن محمدًا رسول اللهشهد أن محمدًا رسول اللهشهد أن محمدًا رسول الله

۸شهد أن محمدًا رسول اللهشهد أن محمدًا رسول اللهشهد أن محمدًا رسول الله

۹حي على الصلاهحي على الصلاهحي على الصلاه

۱۰حي على الصلاهحي على الصلاهحي على الصلاه

۱۱حي على الفلاححي على الفلاححي على الفلاح

۱۲حي على الفلاححي على الفلاححي على الفلاح

۱۳الصلاه خير من النومالله أكبرقد قامت الصلاه

۱۴الصلاه خير من النومالله أكبرقد قامت الصلاه

۱۵الله أكبرلا إله الا اللهالله أكبر

۱۶الله أكبرالله أكبر

۱۷لا إله الا اللهلا إله الا الله

برخی احکام اذان و اقامه

۱. اذان گفتن باید با درنگ و تأنی باشد و اقامه گفتن با شتاب و عجله؛

۲. اذان گفتن جز به زبان عربی صحیح نیست.

مستحبات اذان

اذان دارای مستحباتی است که برخی از آن مربوط به شخص مؤذن است و برخی دیگر هنگام گفتن اذان و یا بعد از آن و برخی نیز برای شنونده یا شنونده و مؤذن هر دو، می باشد. این اقسام در جدول زیر بیان گردیده است:

ص: ۱۰۵

مستحبات اذان شرایط مستحبه برای مؤذن داشتن وضو

۲۱ آگاهی از وقت های نماز و سنت های آن

۳۱ مؤذن شخص صالح باشد

۲ مستحبات هنگام گفتن اذان ارو به قبله ایستادن

۲۱ قرار دادن دو انگشت در دو گوش

۳۱ هنگام «حی علی الصلاه» رو به طرف راست کردن

۴۱ هنگام «حی علی الفلاح» رو به طرف چپ نمودن

۳ مستحبات بعد از اذان فاصله انداختن بین اذان و اقامه جهت حضور مردم در نماز جماعت

۲۱ عدم فاصله بین اذان و اقامه در نماز مغرب مگر به اندازه قرائت سه آیه یا برداشتن سه قدم

۴ مستحبات برای شنونده اذان دست نگه داشتن از کار و شغل دنیوی

۲۱ تکرار کلمات اذان

۳۱ هرگاه مؤذن به «حی علی الصلاه» و «حی علی الفلاح» رسید، بگوید: لا حول و لا قوه الا بالله

۴۱ هنگام گفتن «الصلاه خیر من النوم» بگوید: صدقت و بررت

۵ مستحبات برای مؤذن و شنونده بعد از اتمام اذان این دعا خوانده شود: اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَالدرجَةَ الرَّفِيعَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ وَارزُقْنَا شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْمِيعَادَ

مکروهات اذان

۱. اذان گفتن با نغمه و آهنگ؛
۲. بدون وضو اذان و اقامه گفتن؛
۳. در حال جنابت اذان گفتن؛
۴. اذان گفتن کودک؛
۵. اذان گفتن دیوانه؛
۶. مست اذان بگوید؛
۷. زن اذان بگوید؛
۸. اذان گفتن شخص فاسق؛
۹. نشسته اذان گفتن؛
۱۰. حرف زدن در اثنای اذان و اقامه؛
۱۱. اذان و اقامه گفتن برای نماز ظهر در روز جمعه در شهر.

چکیده مطالب

- اذان و اقامه بر مردان برای نمازهای روزانه ی پنجگانه و جمعه، سنت مؤکده است.

- اذان و اقامه از جهت الفاظ با هم شباهت دارند مگر اینکه در اقامه بعد از «حی علی الفلاح»، «قد قامت الصلاه» اضافه می گردد چه اینکه در اذان صبح بعد از این عبارت، «الصلاه خیر من النوم» افزوده می شود.

- اذان دارای اموری مستحبی است که رعایت آن بر کمال اذان می افزاید.

- برخی امور به عنوان مکروهات اذان به حساب آمده اند.

سوالات درس

۱. حکم گفتن اذان و اقامه چیست؟

۲. الفاظ اذان و اقامه را در نمازهای یومیه ی پنجگانه بیان کنید؟

۳. مستحبات اذان را ذکر کنید؟

۴. مکروهات اذان را نام ببرید؟

ص: ۱۰۸

مقدار وقت های تعیین شده برای نمازهای فرض

نمازهای فرض دارای وقت های معینی هستند که در جدول زیر بیان شده است:

نمازهای فرض مقدار وقت های تعیین شده

دو رکعت نماز صبح از طلوع خورشید ادامه می یابد

چهار رکعت نماز ظهر از هنگام زوال خورشید شروع و تا آنگاه که سایه هر چیز به جز سایه ی اصلی آن، برابر آن (نزد ابو یوسف «ره» و محمد «ره») یا دو برابر آن (نزد امام ابو حنیفه «ره») گردد، ادامه دارد

چهار رکعت نماز عصر بعد از انتهای وقت ظهر تا غروب خورشید

سه رکعت نماز مغرباز غروب خورشید شروع و تا غایب شدن شفق سرخ رنگ (نزد ابو یوسف «ره» و محمد «ره») یا تا غایب شدن سفیدی ای که بعد از سرخی می آید (نزد امام ابو حنیفه «ره») ادامه دارد

چهار رکعت نماز عشاء از غایب شدن شفق شروع شده و تا طلوع صبح صادق ادامه دارد

دو رکعت نماز جمعهمان وقت نماز ظهر است

دو رکعت نماز جنازه بلافاصله بعد از مرگ شخص مسلمان، مگر اینکه به خاطر برخی مسائل عرفی و عقلایی به تأخیر افتد

وقت های مستحب برای نمازهای فرض:

نمازهای فرض دارای اوقات مستحبه ای است که رعایت آن بر کمال نماز می افزاید.

وقت های مکروه برای همه نمازها:

در این بین، برخی وقت ها به عنوان اوقات مکروه برای هر نمازی تعیین شده است، چه نماز فرض عینی باشد و چه فرض کفایی، چه واجب باشد و چه سنت مؤکده یا غیر مؤکده و چه ادا باشد یا قضا.

وقتهای مکروه برای نمازهای نفل و مستحبی:

هم چنین برخی وقت ها تنها برای نمازهای مستحبه و نوافل مکروه به حساب آمده است.

تقسیمات هر یک از این وقت ها را در جدول زیر ملاحظه فرمایید:

اوقات نمازها

جز مقدار وقت های تعیین شده برای نمازهای فرض (وقت های مستحبرای نمازهای یومیه پنجگانه نماز صبح: وقتی که تا طلوع خورشید فرصت خواندن دو رکعت نماز با چهل آیت باقی مانده باشد، که اگر آن نماز باطل شود، امکان دو باره خواندن آن همراه با چهل آیت وجود داشته باشد

نماز ظهر در زمستان، اول وقت و در تابستان آخر وقت خوانده شود

نماز عصر: بعد از انتهای وقت ظهر تا زمانی که رنگ خورشید تغییر نیابد

نماز مغرب: پس از غروب خورشید بلافاصله و بدون تأخیر

نماز عشاء: تا ثلث شب، یعنی تا یک قسمت از سه قسمت شب گذشتن

برای نماز

وتر واجب بعد از فراغت از سنت عشاء، و هرگاه نماز گزار مطمئن بود که در آخر شب بیدار می شود، تأخیر وتر تا آخر شب مستحب است و اگر اطمینان نداشت، در اول وقت پیش از خواب بخواند

برای نماز جمع‌ه‌مان وقت نماز ظهر است

برای نماز جنازه بلافاصله بعد از مرگ شخص مسلمان، هرچه زودتر انجام بگیرد بهتر است

وقت های مکروه برای همه ی نمازها هنگام طلوع خورشید تا به مقدار یک متر و نیم بالا رفتن آن

هنگام استوا یا همان قیام خورشید در وسط آسمان تا لحظه ای که به سمت مغرب متمایل گردد

هنگام قرمز شدن خورشید تا زمان غروب (نماز عصر همان روز از این حکم استثنا شده است)

برای نمازهای مستحب و نافله پس از طلوع صبح

پس از نماز صبح

بعد از نماز عصر

هنگامی که امام خطبه می خواند

هنگام گفتن اقامه (سنت نماز صبح استثنا شده است)

قبل از نماز عید

بعد از نماز عید

در تنگی وقت؛ اگر بیم آن رود که با مشغول شدن به نماز نفل، نماز فرض فوت می شود

وقت حاضر شدن غذا

هنگام تنگی وضو بر اثر فشار بول یا مدفوع یا باد

هنگام حضور چیزی که خاطر شخص را به خود مشغول گرداند

بین نماز ظهر و عصر در عرفه برای شخص حاجی

ابین نماز مغرب و عشا در مزدلفه برای شخص حاجی

ص: ۱۱۱

چکیده مطالب

- نمازهای فرض دارای وقت های معینی هستند که در خارج از آنها نماز خواندن درست نیست.

- نمازهای فرض دارای اوقاتی مستحبه است که رعایت آن بر کمال نماز می افزاید.

- برخی وقت ها به عنوان اوقات مکروه برای همه نمازها تعیین شده است.

- برخی وقت ها تنها برای نمازهای مستحبه و نوافل مکروه به حساب آمده است.

سوالات درس

۱. مقدار وقت های تعیین شده برای نمازهای فرض را بیان کنید؟

۲. وقت های مستحبه ی نمازهای فرض را ذکر کنید؟

۳. وقت هایی را که برای همه ی نمازها مکروه به حساب می آید، بیان کنید؟

۴. پنج مورد از مواردی را که خواندن نمازهای مستحب در آن مکروه است، نام ببرید؟

شرطهای صحت نماز

برخی از امور گرچه دخالت مستقیم در تحقق و ایجاد نماز ندارند، اما به عنوان مقدمه و شرطهای نماز به حساب می آیند، به گونه ای که اگر یکی از این امور انجام نگیرد، نماز درست نمی شود. به این امور شرطهای صحت نماز می گویند. به جدول زیر توجه فرمایید:

شروط صحت نماز: طهارت، تطهیر، بدن نماز گزار از حدث اصغر و حدث اکبر

طهارت بدن نماز گزار از نجاستی که بخشوده نشده است

طهارت لباس شخص نماز گزار از نجاستی که بخشوده نشده است

طهارت مکان نماز گزار (یعنی جای هر دو پا و دو دست و دو زانو و پیشانی) از نجاست

پوشاندن عورت عورت مرد از ناف تا انتهای زانو، پس زانوی مرد عورت است بر خلاف ناف او

عورت زن آزاد تمام بدن زن عورت است به جز صورت و دو کف دست و دو کف پاها

عورت کنیز کاز ناف تا انتهای زانو همراه با شکم و پشت

روی آوردن به قبله‌روی آوردن به عین کعبه: قبله کسی است که در مکه مستقر و بر مشاهده خانه کعبه قادر است

روی آوردن به جهت کعبه: قبله کسی است که بر مشاهده کعبه قادر نیست

رعایت وقت های نماز نماز خواندن قبل از داخل شدن وقت آن صحیح نیست و تحقق نمی یابد

نیتیت نماز فرضتعیین کردن نماز مورد نظر در نمازهای فرض، واجب است

نیت نماز واجبتعیین کردن نماز مورد نظر در نمازهای واجب، واجب است

نیت نماز نفلتعیین نماز مورد نظر در نمازهای نفل و مستحب شرط نیست بلکه نیت مطلق نماز کفایت می کند

تکبیر تحریمهدر حال ایستادن و قبل از خم شدن برای رکوع انجام بگیرد

نیت نماز را از تکبیر تحریمه به تأخیر نیندازد

به گونه ای تلفظ گردد که برای خود نماز گزار قابل شنیدن باشد

میان نیت و تکبیر تحریمه عملی که منافی نماز است، مثل خوردن و آشامیدن فاصله نیفتد

برخی فروعات مربوط به شروط نماز

مواردی که لازم نیست نماز اعاده شود:

۱. کسی که هیچ وسیله ای برای از بین بردن (ازاله کردن) نجاست ندارد، نمازش را همراه با نجاست به جا می آورد و اعاده لازم نیست؛

۲. کسی که هیچ لباس یا وسیله ای برای پوشاندن عورت خویش پیدا نمی کند، برهنه نماز می خواند و اعاده لازم نیست.

مواردی که نماز گزاردن با لباس نجس صحیح است:

۱. کسی که تنها یک چهارم لباسش پاک است و لباس دیگری که پاک باشد

ندارد، نباید برهنه نماز بخواند بلکه نمازش را با همان لباس نجس به جا آورد. پس نماز خواندن با لباس نجس بهتر از خواندن آن در حال برهنگی است؛

۲. نماز گزاردن بر گوشه ای از فرش که گوشه دیگرش نجس است، جایز می باشد به شرطی که یکی از اطرافش با حرکت دادن طرف دیگر آن، حرکت نکند.

کیفیت نماز خواندن شخص برهنه:

شخص برهنه باید نمازش را نشسته بخواند و در حالی که هر دو پایش را به سوی قبله دراز نموده است، رکوع و سجود را با اشاره انجام بدهد. اگر در حالت ایستاده هم نماز بخواند صحیح است، اما نشسته خواندن افضل است.

مسائل قبله:

۱. شخصی که قبله را نمی داند و کسی که از او در باره قبله سوال کند حاضر نباشد و نیز وسیله ای که بر قبله دلالت نماید، نداشته باشد، باید قبله را بر اساس تحقیق و بررسی شخصی و گمان غالب خویش تعیین کند و نماز بگزارد.

۲. اگر شخص پس از بررسی شخصی، نماز گزارد و بعد معلوم شد که اشتباه بوده است، نماز وی درست است و اعاده اش لازم نیست.

۳. اگر در اثنای نماز به اشتباه خود پی برد، باید به سوی قبله بچرخد و به نماز خود ادامه دهد.

چکیده مطالب

-برخی از امور به عنوان مقدمه و شرطهای نماز به حساب می آیند، به گونه ای که بدون آنها نماز درست نمی شود و عبارتند از: ۱. طهارت؛ ۲. پوشاندن عورت؛ ۳. روی آوردن به قبله؛ ۴. رعایت وقت های نماز؛ ۵. نیت؛ ۶. تکبیر تحریمه.

-در برخی موارد لازم نیست نماز اعاده شود، چنانچه در بعضی موارد دیگر نماز گزاردن با لباس نجس صحیح است.

-شخص برهنه می تواند در حالت ایستاده نماز بخواند گرچه نشسته نماز خواندن برایش افضل است.

-شخصی که قبله را نمی داند بر اساس گمان غالب خویش نماز بگذارد و اگر بعد معلوم شد که اشتباه بوده است، اعاده ی نماز برایش لازم نیست.

سوالات درس

۱. شروط صحت نماز را نام ببرید؟

۲. مواردی را که نماز گزاردن با لباس نجس صحیح است، بیان نمایید؟

۳. مواردی را که لازم نیست نماز اعاده شود، بیان کنید؟

۴. کیفیت نماز خواندن شخص برهنه را ذکر کنید؟

۵. حکم کسی که می خواهد نماز بگذارد ولی نمی تواند قبله را تشخیص بدهد، چیست؟

ص: ۱۱۶

فرائض (ارکان) نماز

فرائض نماز پنج (۱) چیز است که به آن ارکان نماز هم گفته می شود:

فرائض (ارکان) نماز اقیامدر نمازهای فرض «قیام» رکن است اما در نمازهای نافله چنین نیست

۲ قرائتقرائت حتی به اندازه یک آیه ی کوتاه، در دو رکعت اول نمازهای فرض، فرض است اما در نمازهای سنت و نفل، قرائت در همه رکعات فرض است. اما قرائت شخص مقتدی مکروه است

۳ رکوع رکوع عبارت از خم شدن است به نحوی که اگر دست ها رها (دراز) شد، به زانو برسد. اما کمال رکوع با خم شدن و هموار ساختن پشت به گونه ای که سر با سرین (باسن) برابر گردد، تحقق می یابد

۴ سجدهانجام دو سجده در هر رکعت فرض است. سجده کامل با نهادن تمام دست ها و زانوها و اطراف قدمها و پیشانی و بینی تحقق می یابد

۵ قعدہ اخیرنشستن در قعدہ اخیر به اندازه خواندن التحيات تا «عبده و رسوله»، فرض است

لازم به ذکر است، که در نزد امام ابوحنیفه رحمه الله خارج شدن نماز گزار با اختیار خود از نماز نیز فرض می باشد

ص: ۱۱۷

۱- (۱). در برخی کتاب ها مانند مختصر القدوری، تکبیره الاحرام به جهت اینکه متصل به نماز است در فرائض نماز ذکر شده است و حال آنکه بالاتفاق جزو شرطهای صحت نماز است.

حکم فرایض نماز

اگر کسی یکی از فرایض یا همان ارکان نماز را عمداً یا سهواً ترک کند، نمازش باطل می شود.

واجبات نماز

برخی از امور به عنوان واجبات نماز به حساب آمده اند. در جدول زیر ترتیب این واجبات بیان شده است:

۱ واجبات نماز ۱ واجبات مشترک بین نمازها با الله اکبر شروع کردن نماز

۲ قرائت سوره فاتحه الكتاب در دو رکعت اول نماز فرض

۳ ضمیمه نمودن یک سوره کوتاه به فاتحه الكتاب در دو رکعت اول از نمازهای فرض

۴ مقدم قرار دادن فاتحه بر سوره یا آیات دیگر

۵ آرامش و طمأنینه به پایان رساندن هر یک از اجزاء و به خصوص ارکان نماز

۶ خواندن التحيات در قعده ی اول

۷ خواندن التحيات در قعده ی اخير

۸ خارج شدن از نماز با لفظ سلام

۹ بلند و به جهر قرائت کردن امام در نماز صبح و در دو رکعت اول از نمازهای مغرب و عشا و در نماز جمعه

۱۰ قرائت آهسته ی امام و منفرد، در نمازهای ظهر و عصر

۱۱ واجبات نماز وتر، تراویح و نفل قرائت سوره فاتحه الكتاب در تمام رکعت های وتر و نفل

۱۲ ضمیمه نمودن یک سوره کوتاه به فاتحه الكتاب در تمام رکعت های وتر و نفل

۱۳ خواندن دعای قنوت در رکعت سوم نماز وتر بعد از قرائت سوره فاتحه و سوره

۱۴ بلند و به جهر قرائت کردن امام در نماز تراویح و وتر در رمضان

۱۵ قرائت آهسته ی امام و منفرد، در نمازهای نافله روز

۳ واجبات نمازهای عیدین ۱ گفتن تکبیرات زوائد در نمازهای عیدین و آن سه تکبیر است در هر رکعت

۲ گفتن تکبیر رکوع در رکعت دوم از نماز هر دو عید

۳ بلند و به جهر قرائت کردن امام در دو نماز عید

حکم واجبات نماز

هر کس سهواً و از روی فراموشی یکی از واجبات نماز را ترک کند، نمازش ناقص (و نه باطل) می شود و باید آن را با سجده ی سهو جبران نماید. اما هر کس یکی از این واجبات را عمدتاً ترک نمود، اعاده ی نماز برایش واجب است و در غیر این صورت مرتکب گناه شده است.

ص: ۱۱۹

چکیده مطالب

- نماز دارای پنج رکن است که عبارت اند از: قیام، قرائت، رکوع، سجده، قعدہ اخیر.

- حکم فرایض نماز این است که با ترک عمدی یا سهوی آن، نماز باطل می شود.

- برخی از امور به عنوان واجبات نماز محسوب می شوند.

- حکم واجبات نماز این است که تنها ترک عمدی آن موجب بطلان نماز است.

سوالات درس

۱. ارکان نماز را نام ببرید و پیرامون هر کدام توضیحی مختصر ارائه دهید؟

۲. حکم فرایض نماز را هنگام ترک آن بیان کنید؟

۳. واجبات نمازهای فرض یومیه و جمعه را ذکر کنید؟

۴. حکم واجبات نماز چیست؟

ص: ۱۲۰

سنت های نماز

انجام برخی از امور به عنوان سنت در نماز تلقی گردیده که به شرح ذیل است:

سنت های هنگام قیام و قبل از رکوع ۱ هنگام گفتن تکبیر تحریمه راست ایستادن بدون فرو انداختن سر

۲ قبل از گفتن تکبیر تحریمه دست ها را در برابر دو گوش بلند نمودن. اما زن ها دست های خویش را تا برابر سینه هایشان بلند نمایند

۳ دست و انگشتان هنگام بالا بردن در تکبیر تحریمه رو به سوی قبله باشد

۴ در حال خود باقی گذاشتن انگشتان هنگام بالا بردن برای تکبیر تحریمه، یعنی نه به هم چسپاندن و نه از یکدیگر دور نگه داشتن آنها

۵ قرار دادن دست راست بر روی دست چپ در زیر ناف

۶ داخل کف دست راست بر پشت کف دست چپ قرار بگیرد در حالی که دو انگشت خنصر و ابهام بر میچ دست حلقه گردد

۷ بلافاصله بعد از قرار دادن دست ها در زیر ناف، ثنا (دعای افتتاح) خواندن

۸ قبل از قرائت سوره فاتحه «أعوذ بالله من الشيطان الرجيم» گفتن

۹ در هر رکعت قبل از سوره فاتحه «بسم الله الرحمن الرحيم» گفتن

۱۰ بعد از فارغ شدن از قرائت سوره فاتحه، آهسته «آمین» گفتن

۱۱ در حالت قیام، میان دو پا به اندازه چهار انگشت فاصله گذاشتن

۱۲ در نمازهای صبح و ظهر، بعد از سوره فاتحه، سوره ای را از سوره های طوالِ مفصل (۱) خواندن

۱۳ در نمازهای عصر و عشا سوره ای از اوساط مفصل (۲) خواندن

۱۴ در نماز مغرب سوره ای از قصار مفصل (۳) خواندن

۱۵ طولانی تر کردن رکعت اول نسبت به رکعت دوم تنها در نماز صبح

۱۶ خواندن سوره فاتحه در دو رکعت اخیر از نمازهای ظهر و عصر و عشاء و در رکعت سوم مغرب

سنت های هنگام رکوع اتکبیر رکوع

۲ در حال رکوع دو زانو را با دو دست گرفتن

۳ در حال رکوع انگشتان دست را از هم باز گذاشتن

۴ هموار و صاف نمودن پشت در هنگام رکوع به گونه ای که سر در برابر سرین (باسن) قرار بگیرد و دو ساق پا راست و کشیده باشد

۵ حد اقل سه بار: «سبحان ربی العظیم» گفتن

۶ هنگام برداشتن سر از رکوع، امام: «سمع الله لمن حمده» و مقتدی با صدای آهسته: «ربنا لك الحمد» می گوید، ولی شخص منفرد هر دو را با هم می گوید

ص: ۱۲۲

۱- (۱). سوره های طوال مفصل عبارتند از سوره «حجرات» تا «بروج».

۲- (۲). سوره های اوساط مفصل عبارتند از سوره «بروج» تا «لم یکن».

۳- (۳). قصار مفصل: از «لم یکن» تا «ناس».

سنت های هنگام سجده ۱ با گفتن تکبیر به سجده رفتن

۲ هنگام به سجده رفتن اول هر دو زانو سپس دو دست و بعد صورت را بر زمین نهادن

۳ هنگام برخاستن از سجده اول صورت سپس دو دست و بعد زانوها را بلند نمودن

۴ در حال سجده، قرار دادن دستان در برابر گوش ها

۵ در حال سجده، شکم را از هردو ران و آرنج ها را از دو پهلو و بازوها را از زمین دور نگه داشتن

۶ به هم چسپاندن انگشتان هر دو دست

۷ رو به قبله نمودن انگشتان هر دو پا در حال سجده

۸ حد اقل سه بار «سبحان ربی الاعلی» گفتن

۹ با گفتن تکبیر از سجده سر برداشتن

۱۰ بدون نشستن و بدون تکیه دادن دستان بر زمین، از سجده برخاستن مگر اینکه عذری در کار باشد

۱۱ اقرار دادن دو دستان بر روی دو ران در بین دو سجده

سنت های هنگام قعدۀ هنگام نشستن در قعدۀ، پای چپ را فرش نموده و پای راست را به حالت نصب قرار دادن. اما زن بر سرین (باسن) خویش بنشیند و پاهایش را از زیر سرین سمت راست بیرون نماید

۲ در تشهد هنگام گفتن «لا إله إلا الله» انگشت سبابه را بلند نمودن و هنگام گفتن «إلا الله» آن را پایین آوردن

۳ در قعدۀ اخیر بعد از تشهد بر رسول خدا صلی الله علیه و آله درود فرستادن

۴ بعد از درود بر رسول خدا صلی الله علیه و آله در حق خویش و والدین و مؤمنین دعا کردن (۱)

ص: ۱۲۳

۱- (۱). در دعا باید چیزی را از خداوند درخواست کرد که نشود آن را از بندگان درخواست نمود و بهتر این است که دعای مأثوره باشد، مثل: اللهم اغفر لی و لوالدی و لجميع المؤمنین و المؤمنات و المسلمین و المسلمات برحمتک یا ارحم الراحمین.

سنت های هنگام سلام دادن هنگام گفتن «السلام علیکم ورحمه الله» صورت خویش را به جانب راست و چپ بگرداند

۱۲ امام، تکبیرات انتقال را بلند و مقتدی آن را آهسته بگوید

۱۳ امام به سلام خویش، نماز گزاران و فرشتگان نگهبان و جتّیان صالح و نیکوکار را در نظر بگیرد، یعنی برای آنها سلام می گوید

۱۴ مقتدی به سلام خویش، امام را به همراه جمعیت همراه امام، و شخص منفرد (تنها گزار) فقط فرشتگان را در نظر بگیرد

۱۵ پایین تر آوردن صدای خویش در سلام دوم نسبت به سلام اول

۱۶ آغاز نمودن سلام از سمت راست

۱۷ سلام مقتدی پیوسته به سلام امام باشد

۱۸ شخص مسبوق (کسی که بعد از به رکوع رفتن امام به نماز پیوسته است) تا فارغ شدن امام از نماز، منتظر بماند، یعنی قبل از فارغ شدن امام از هر دو سلام، جهت اتمام نماز بلند نشود

ص: ۱۲۴

چکیده مطالب

- نماز دارای سنت هایی است که:

- برخی مربوط به هنگام قیام و قبل از رکوع است؛

- برخی هنگام رکوع انجام داده می شود؛

- قسمتی هنگام سجده به جا آورده می شود؛

- برخی مربوط به هنگام قعدہ است؛

- بعضی نیز وقت سلام دادن رعایت می شود.

سوالات درس

۱. سنت های مربوط به هنگام قیام و قبل از رکوع را ذکر کنید؟

۲. سنت هایی را که هنگام رکوع انجام داده می شود، بیان نمایید؟

۳. سنت های مربوط به سجده را ذکر کنید؟

۴. سنت های هنگام قعدہ کدامها هستند؟

۵. هنگام سلام دادن چه سنت هایی باید رعایت شود؟

ص: ۱۲۵

مکروهات نماز

مکروهات نماز اموری هستند که انجام دادن آن مانع کمال نماز است:

مکروهات مربوط به شخص و حالات نمازگزار ابازی کردن نمازگزار با لباس یا بدن خویش

۲ تکیه نمودن بر چیزی در حال نماز

۳ میل کردن به سمت چپ و راست بدون نیاز

۴ نماز خواندن رو به روی آدمی

۵ نماز خواندن هنگام فشار پیشاب یا مدفوع یا باد شکم

۶ رو به روی آتش یا آتش دانی که شعله ور است نماز خواندن

۷ در مکان هایی پست و حقیر مانند حمام و مستراح و... نماز خواندن

۸ در میان راه نماز خواندن

۹ در گورستان نماز خواندن

۱۰ در نزدیک موضع نجاست نماز گزاردن

۱۱ نماز خواندن به همراه نجاست اندکی که نماز با آن بدون عذر جواز دارد

۱۲ درهم شکستن و به صدا در آوردن انگشتان

۱۳ در هم داخل نمودن انگشتان (خرینجه)

۱۴ چهارزانو نشستن بدون عذری

۱۵ چمباتمه یعنی مانند سگ (که بر روی مقعد خود می نشیند و دو پایش را بر زمین قرار داده دو دستش را در جلو نصب می کند) نشستن نمازگزار

۱۶ در حالت سجده بازوان را به زمین چسبانیدن

۱۷ هر دو دستان خود را بر تهی گاه خویش نهادن

۱۸ هر دو آستین را از بازوی خویش بالا زدن

۱۹ آیات و تسیحات را با انگشتان شمردن

۲۰ در اثنای نماز خاکی را که اذیت نمی کند پاک کردن

۲۱ بدون عذر تنها با پیشانی سجده کردن

۲۲ خواندن نماز در حال حاضر بودن غذا برای کسی که میل به غذا دارد

۲۳ بر گرداندن انگشتان دست و پا هنگام رکوع و سجده، از جهت قبله

۲۴ خمیازه کشیدن

۲۵ گرفتن شپش و کشتن آن

۲۶ هنگام نماز موی بافته سر را به دور سرش پیچانده نماز خواندن

۲۷ برهم نهادن پلک های چشم بدون مصلحتی

۲۸ بالا بردن چشم ها به سوی آسمان جهت نگریستن

مکروهات مربوط به لباس نمازگزار نماز خواندن با لباس کاری و حقیر و فرومایه ای که شخص حاضر نمی شود با آن نزد مردم با آبرو بیرون آید

۲ نماز خواندن با لباسی که دارای تصاویر جاندار باشد

۳ تنها با شلوار یا فقط با لباس زیر نماز خواندن در حالی که قدرت بر پوشیدن پیراهن دارد

۴ بدون عذر یا بدون مصلحتی سربرهنه نماز خواندن

۵ بر پیچ عمامه یا تصویری جان دار سجده نمودن

۶ نماز خواندن در حالی که سر با دستمال یا حوله ای پوشانده شده و وسط آن برهنه باشد

۷ بالا زدن لباس از پس و پیش هنگام رفتن به رکوع یا سجده از بیم آلوده شدن با خاک

۸ بر دوش قرار دادن لباس و رها نمودن دو طرف آن بدون ضمیمه کردن هر دو جانب به هم و بدون داخل نمودن دست ها در آستین؛ در واقع با این کار حالت متکبرانه به خود گرفتن

مکروهات مربوط به مکان نمازگزار خواندن نماز در مکانی که دارای عکس و تصویر جان دار باشد، چه آن بالای سر قرار گرفته باشد یا پیش روی، ولی پشت سر اشکال ندارد

۹ قرار گرفتن در پشت صفی که در آن گشادگی و جایی برای ایستادن یک نفر وجود دارد

مکروهات مربوط به نماز و اجزای آن ترک سنتی از سنت های نماز

۱۰ معین کردن سوره ای خاص در نماز به طوری که غیر از آن دیگر سوره ای را نخواند

۱۱ عمداً قرائت نمودن بر خلاف ترتیب سوره ها

۱۲ خیلی زیاد طولانی کردن رکعت دوم نسبت به رکعت اول

۱۳ فاصله انداختن با یک سوره کوتاه بین دو سوره ای که آنها را خوانده است (۱)

ص: ۱۲۸

۱- (۱). مثلاً در رکعت اول سوره «تکواثر» را بخواند و در رکعت دوم سوره «همزه» را، در حالی که میان این دو سوره «عصر» را ترک نماید و جا گذارد.

۶. نهادن دو دست بر روی دو زانو هنگام رکوع

۷. نهادن دو دست بر دو ران هنگام تشهد و در جلسه ای که میان دو سجده است

۸. جواب دادن سلام با اشاره

۹. تکرار یک سوره در دو رکعت در صورت حفظ بودن سوره های دیگر

۱۰. رکوع نمودن قبل از اتمام قرائت و تکمیل قرائت در حالت رکوع

مکروهات مربوط به امام جماعت اقرار گرفتن امام جماعت با تمام بدن خویش در داخل محراب بدون عذری

۱. اقرار گرفتن امام جماعت به تنهایی در مکانی مرتفع به اندازه یک گز، (۱) اما اگر یکی از مقتدی ها همراه با امام بایستد، مکروه نیست

۲. اقرار گرفتن امام جماعت به تنهایی در مکانی گود و پایین بدون عذر، اما اگر یکی از مقتدی ها همراه با امام بایستد، مکروه نیست

اموری که در نماز مکروه شناخته نشده اند

نماز خواندن در موارد زیر، مکروه نیست:

۱. برگرداندن چشم به اطراف بدون برگرداندن صورت؛

۲. رو به روی مصحف شریف؛

۳. پشت سر کسی که نشسته و صحبت می کند؛

۴. رو به روی چراغ یا چلچراغ (لواستر)؛

۵. تکرار یک سوره در دو رکعت از نمازهای نفل؛

۶. کشتن مار یا عقرب و... اگر احتمال ضرر رساندن هم نداشته باشد؛

۷. رها کردن یا جمع کردن لباس به خاطر نجسپیدن آن بر بدن هنگام رفتن به رکوع یا سجده؛

۸. سجده بر فرش که دارای تصاویر جان دار است، به نحوی که بر روی آن تصاویر سجده انجام نگیرد؛

۹. رو به روی شمشیر آویخته شده.

۱- (۱). یک گز: تقریباً هفتاد سانت است.

چکیده مطالب

-انجام برخی کارها که در نماز مکروه است، در موارد زیر خلاصه می شود:

-مکروهات مربوط به شخص و حالات نماز گزار؛

-مکروهات مربوط به لباس نماز گزار؛

-مکروهات مربوط به مکان نماز گزار؛

-مکروهات مربوط به نماز و اجزای آن؛

-مکروهات مربوط به امام جماعت.

-انجام برخی از امور در نماز مکروه نیست.

سوالات درس

۱. ده مورد از مکروهاتی را که به شخص نماز گزار و حالت های او در نماز مربوط می شود، ذکر کنید؟

۲. سه مورد از مکروهات مربوط به لباس نماز گزار را نام ببرید؟

۳. مکروهات مربوط به مکان نماز گزار را بیان نمایید؟

۴. پنج مورد از مکروهات مربوط به نماز و اجزای آن را ذکر کنید؟

۵. مکروهات مربوط به امام جماعت را بیان نمایید؟

۶. پنج مورد از مواردی را که انجام آن در نماز مکروه نیست، نام ببرید؟

مبطلات نماز

امور زیر «مبطلات نماز» اند یعنی بنای نماز را در هم می ریزند:

مبطلات مربوط به حالات نماز گزار ادیوانگی بر نماز گزار عارض شود

۲ بیهوشی بر نماز گزار عارض گردد

۳ به آواز بلند گریستن و این گریه ناشی از درد یا مصیبت مادی و دنیوی باشد

۴ جنب شدن در اثنای نماز

مبطلات لفظی و کلامی سخن گفتن در اثنای نماز خواه از روی عمد باشد یا سهو یا خطا

۲ دعا کردن به چیزی که شباهت به کلام مردم دارد

۳ بر کسی سلام گفتن یا جواب سلام کسی را با زبان یا اشاره دادن

۴ آه کشیدن یا اف گفتن یا ناله کردنی که ناشی از ترس خدا و قیامت نباشد

۵ همزه «الله أكبر» را به صورت مد کشیدن

۶ خندیدن بدون صدا

۷ خندیدن با آواز بلند (شکننده وضو نیز هست)

۸ جواب عطسه دادن

۹ جواب سوال دادن اگرچه با ذکر گفتن باشد

۱۰ القمه دادن بر غیر امام خویش

مبطلات ایجابی و عملی انجام دادن عمل کثیر که احتیاج به دو دست داشته باشد

۳برگرداندن سینه از جهت قبله

۳در اثنای نماز خوردن و آشامیدن چیزی که از بیرون داخل دهان شده است اگرچه کمتر از اندازه یک نخود باشد

۴خوردن چیزی که به دندان چسبیده و به اندازه نخود یا بیشتر از آن است

۵بدون ضرورت سینه صاف کردن (شرفه کردن و تنحیح)

۶قرائت از روی مصحف

۷به امر کسی که بیرون از نماز است، اطاعت کردن

۸نماز گزار گمان کند که وضویش از بین رفت و لذا از مسجد بیرون شد یا از صفهای نماز گذشت یا از نزد سُتره در غیر مسجد، عبور نمود

۹سبقت جستن مقتدی از امام در ادای رکنی به نحوی که در ادای آن رکن با امام شریک نباشد

۱۰برنجس سجده کردن

۱۱از پا در آوردن موزه ای که بر آن مسح کشیده است چه با عمل اندک و چه بسیار (عمل کثیر)

ص: ۱۳۲

مبطلات سلبی و فوتی اشرفی از شرطهای نماز از نمازگزار فوت شود

۲ نمازگزار رکنی از ارکان نماز را ترک کند

۱۳ ادای رکنی از ارکان در حالت خواب و عدم اعاده همان رکن بعد از بیدار شدن

۱۴ آشکار شدن عورت نمازگزار در اثنای نماز به مدت ادای یک رکن

مبطلات خارجی اطلوع خورشید هنگامی که شخص نماز صبح را به جا می آورد

۲ داخل شدن وقت زوال هنگام نماز عیدین

۳ داخل شدن وقت نماز عصر هنگام ادای نماز جمعه

۴ در بدن یا مکان یا لباس نمازگزار به مدت ادای یک رکن نجاستی عارض گردید

۵ پیدا کردن آب و قدرت بر استعمال آن برای کسی که با تیمم در نماز ایستاده است

۶ امام کسی را جانشین خود گرداند که صلاحیت امامت را نداشته باشد

مواردی که نماز باطل نمی شود

در موارد زیر نماز باطل نمی شود:

۱. برای بیرون شدن از نماز سهواً سلام دادن؛

۲. کسی از موضع سجده نمازگزار بگذرد؛

۳. خوردن چیزی که به دندانها چسبیده بود به شرطی که کمتر از اندازه نخود باشد؛

۴. به نوشته ای نگریستن و معنای آن را فهمیدن؛

۵. گریه و آه و ناله به خاطر تقوای الهی و ترس از عذاب جهنم؛

۶. شکستن وضو بدون قصد، که در این حالت باید وضو بسازد و نمازش را ادامه بدهد؛

۷. کسی که در اثنای نماز بدون قصد بی وضو گردید و برای وضو ساختن بیرون شد و سینه اش را از جهت قبله برگرداند؛

۸. سینه صاف کردن (سرفه کردن یا تنحنح) جهت اصلاح آواز یا دلالت نمودن بر خطای امام یا آگاهانیدن بر اینکه نمازگزار

در نماز است و یا...

ص: ۱۳۳

چکیده مطالب

برخی از کارها مبطل نمازاند که در موارد زیر خلاصه می شوند:

۱. مبطلات مربوط به شخص و حالات نماز گزار
۲. مبطلات لفظی و کلامی
۳. مبطلات ایجابی و عملی
۴. مبطلات سلبی و فوتی
۵. مبطلات خارجی
۶. مواردی هم هست که شباهت به مبطلات نماز دارد اما نماز را باطل نمی کند.

سوالات درس

۱. مبطلات نماز را که مربوط به شخص و حالات نماز گزار می شود، ذکر کنید؟
۲. مبطلات لفظی و کلامی نماز را ذکر نمایید؟
۳. پنج مورد از مبطلات ایجابی و عملی نماز را بیان کنید؟
۴. مبطلات سلبی و فوتی نماز را ذکر نمایید؟
۵. مبطلات خارجی نماز کدام ها هستند؟
۶. پنج مورد از مواردی را که باطل کننده نماز نیستند، بیان کنید؟

چگونگی ادای نماز

۱. کسی که می خواهد نماز بخواند، رو به قبله بایستد و انگشتان دست خود را برابر نرمی گوش هایش قرار دهد و در حالی که باطن کف هایش متوجه به سوی قبله است، تکبیر تحریمه (الله اکبر) بگوید.

در تکبیر تحریمه نباید در همزه «الله» و در همزه و یا باء «اکبر» مدّ بکشید.

زن هنگام تکبیر تحریمه باید دست هایش را تا برابر شانه هایش بلند کند.

۲. پس از تکبیر تحریمه، دست راستش را بالای دست چپ خود قرار می دهد و به زیر ناف می نهد و آهسته «ثنا» می خواند. «ثنا» عبارت است از:

«سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَ لَا إِلَهَ غَيْرُكَ».

زن کف دست راستش را روی دست چپ قرار می دهد و بر سینه خود می نهد.

۳. بعد از «ثنا» بلافاصله «أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ» و پس از آن «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» را جهت قرائت با صدای آهسته می خواند.

مقتدی «أعوذ بالله...» و «بسم الله...» را نمی خواند.

۴. سپس بلادرنگ سوره «فاتحه» را قرائت نموده و در پایان آن، با صدای آهسته «آمین» می گوید. پس از آن یک سوره یا سه آیه قرائت می کند و در بین

فاتحه و سوره «بسم الله» نمی گوید.

۵. بعد از ضم سوره، تکبیر (الله أكبر) می گوید و به رکوع می رود. در رکوع دستانش را بر دو زانوهایش می گذارد، بین انگشتانش را گشاده و ساق های پاهایش را راست و پشت و سرش را با یکدیگر برابر نگه می دارد و سه مرتبه «تسبیح» یعنی «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ» می گوید.

زن در رکوع انگشتان دستش را گشاد از هم قرار ندهد و لازم نیست پشت و کمر و سرش را با یکدیگر برابر سازد، بلکه کافی است اندکی خم بشود و همچنین آرنجهایش را به بغل خود بچسباند.

۶. پس از آن، «سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» گفته سرش را از رکوع بر می دارد و قیام می کند و در صورتی که منفرد (شخصی که تنها نماز می گزارد) باشد، «رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ» را نیز بر آن اضافه می کند. ولی در نماز جماعت، امام تنها به گفتن «سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» و مقتدی به «رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ» اکتفا می نماید.

۷. بعد، با گفتن تکبیر به سجده می رود؛ به این طریق که ابتدا زانوها و بعد دستها و سپس پیشانی و بینی خویش را به زمین می نهد. در سجده انگشتان دستانش را به هم نزدیک می نماید، شکمش را از زانوهایش دور نگه می دارد و انگشتان پاهایش را به طرف قبله بر می گرداند و سه مرتبه «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى» می گوید.

زن در اثنای سجده شکمش را به رانهای خود چسبانده و آرنج های خود را به زمین می گذارد.

سجده بر چیزهایی درست است که پیشانی در آن قرار گرفته و در صورت فشار دادن، پایین تر نرود.

نماز گزار هنگام ازدحام می تواند بر پشت نماز گزار دیگری که در جلو او قرار دارد، سجده نماید، به شرطی که هر دو در حالت خواندن یک نماز باشند.

۸. سپس، تکبیر گفته سرش را از زمین بر می دارد و دستهای خود را بالای

رانهایش قرار داده آرام می گیرد، سپس با گفتن تکبیر دوباره به سجده می رود و آرام می گیرد و سه مرتبه «سبحان ربی الأعلى» می گوید.

۹. سپس، با گفتن تکبیر سرش را از سجده بر می دارد و بدون نشستن و بدون کمک دستها، با تکیه به پاهایش برای رکعت دوم بلند می شود. هنگام بلند شدن ابتدا سر و بعد دستها و سپس زانوهایش را بلند می کند.

۱۰. رکعت دوم نیز همانند رکعت اول می باشد، تنها اینکه در رکعت دوم دستهایش را بلند نمی کند و «ثنا» و «أعوذ بالله» نمی گوید.

۱۱. هرگاه در رکعت دوم از سجده دومی فارغ گردید، برای «قعه» می نشیند. در قعه، پای چپش را بر زمین هموار نموده و روی آن می نشیند و پای راستش را در حالی که انگشتان آن متوجه به جانب قبله است، راست می نماید و دستانش را بر بالای رانهایش می نهد و انگشتان دستهایش را گشاده و به جانب قبله قرار می دهد. سپس «تشهد» ابن مسعود رحمه الله یعنی «التَّحِيَّاتُ...» را می خواند. «تشهد» ابن مسعود رحمه الله به این ترتیب است:

«التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَاةِ وَالطَّيِّبَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.»

زن در قعه، روی دُنبه چپ خود با بیرون آوردن پاهایش از جانب راست، می نشیند.

۱۲. اگر نماز دو رکعتی بود، بعد از خواندن «تشهد» درود و صلوات بر رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرستد و سپس با دعا کردن و سلام دادن به راست و چپ، از نماز خارج می شود.

کیفیت صلوات به این ترتیب است:

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ

إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ، اللَّهُمَّ يَا رِكَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا يَا رَكَتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ».

دعایی که بعد از صلوات گفته می شود، باید برگرفته از قرآن و سنت باشد، یعنی به کلام مردم شباهت نداشته باشد، مانند:

«اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ».

بعد از دعا دو مرتبه به دو طرف: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ» می گوید و روی خویش را به طرف راست و بعد به طرف چپ با این نیت که برای امام و نمازگزاران و ملائکه سلام می گوید، بر می گرداند.

۱۳. اگر نماز چهار رکعتی بود، بعد از «تشهد» برای رکعت سوم بلند می شود و رکعتهای سوم و چهارم را به همان ترتیبی که رکعتهای اول و دوم را بجا آورد، ادا می نماید. تنها اینکه در رکعت سوم و چهارم «ثنا» و «أعوذ بالله» وجود ندارد و نیز (اگر نماز فرض بود) فقط با خواندن سوره «فاتحه» در آنها بدون ضمّ سوره اکتفا می کند و اگر به جای سوره «فاتحه» تسبیح بگوید و یا حتی ساکت هم بماند، جایز است.

۱۴. در رکعت چهارم بعد از سجده دومی و نیز در نماز سه رکعتی، در رکعت سوم و بعد از سجده دومی، برای قعدۀ اخیر می نشیند و با خواندن «تشهد» و صلوات و دعا و سلام، از نماز بیرون می آید.

نماز وتر

نماز وتر همانند نماز مغرب سه رکعت است و بعد از نماز عشاء خوانده می شود و خواندن آن در نزد امام ابوحنیفه رحمه الله واجب است.

تفاوت نماز وتر در این است که بعد از خواندن سوره «فاتحه» در رکعت سوم، نماز گزار یک سوره دیگری هم به آن ضمّ می کند و پس از فارغ شدن از

ضم سوره، با گفتن تکبیر (الله اکبر) دستهای خود را برابر گوشه‌های بلند می‌نماید و دوباره آنها را در زیر ناف قرار می‌دهد.

سپس دعای «قنوت» را می‌خواند و بعد از انجام «قنوت» با گفتن تکبیر به رکوع می‌رود و همانند سایر نمازها وتر را به پایان می‌رساند.

دعای قنوت این است:

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ، نَشْكُرُكَ وَلا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ. اللَّهُمَّ إِيَّاكَ وَنَعْبُدُ وَلِمَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْعَى وَنَحْفِدُ وَنَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشَى عَذَابَكَ إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكَفَّارِ مُلْحِقٌ».

ص: ۱۳۹

هر کس واجبی از واجبات نماز را سهواً و از روی خطا ترک کند، سجده سهو بر او واجب می شود و با انجام این سجده، نقصان نماز جبران می گردد.

اما اگر یکی از واجبات نماز از روی عمد و قصد ترک شود و نیز اگر یکی از ارکان (فرائض) نماز چه سهواً و چه عمداً انجام نگیرد، نماز باطل می گردد و با سجده سهو جبران نمی شود بلکه باید نماز اعاده گردد.

۱. مواردی که سجده سهو واجب می گردد

در موارد زیر به جا آوردن سجده سهو واجب است:

۱. ترک قرائت سوره فاتحه در یکی از دو رکعت نماز فجر یا در هر دو رکعت آن؛
۲. ترک قرائت سوره فاتحه در هر رکعت از رکعات نمازهای نفل و وترواجب؛
۳. پس از آنکه قرائت را در دو رکعت اول از نماز فرض فراموش کرد و آن را در دو رکعت دیگر به جا آورد؛

۴. فراموش نمودن ضم سوره (بر سوره فاتحه) در دو رکعت اول یا یک رکعت از نمازهای فرض؛

۵. فراموش نمودن ضم سوره (بر سوره فاتحه) در هر رکعت از رکعت‌های نماز نفل یا وتر؛

۶. در صورت دو بار خواندن سوره فاتحه؛

۷. نماز گزار بعد از انجام یک سجده، برای رکعت بعدی بلند شد و سجده فوت شده را در کنار دو سجده ی رکعت بعدی (یعنی سه سجده در یک رکعت) به جا آورد؛ (۱)

۸. ترک قعه اول در نمازهای سه رکعتی یا چهار رکعتی اعم از نمازهای فرض یا نفل؛ (۲)

۹. ترک خواندن «التحیات»؛

۱۰. ترک تکبیر قنوت در نماز وتر؛

۱۱. ترک قرائت قنوت قبل از رکوع؛

۱۲. امام یا منفرد قرائت را در نمازهای سرّی بلند و به جهر بخواند؛

۱۳. امام قرائت را در نمازهای جهری آهسته بخواند؛

۱۴. در قعه اول بر تشهد یعنی «التحیات» افزوده شود بدین صورت که مثلاً درودها خوانده شود و یا به اندازه ادای یکی از ارکان، درنگ حاصل گردد.

ص: ۱۴۱

۱- (۱). در این حالت نماز صحیح است.

۲- (۲). کسی که سهواً قعه اول را در نمازهای سه رکعتی یا چهار رکعتی ترک کند و به طور کامل در رکعت سوم بایستد، به نماز خویش ادامه می دهد و سجده سهو انجام می دهد، ولی اگر به طور کامل بلند نشده باشد به قعه برمی گردد. ملاک در این مسأله زانو است؛ اگر از زمین کنده شده باشد در حکم قیام است و اگر از زمین جدا نشده باشد، در حکم قعه است.

۲. کیفیت سجده سهو

نماز گزار، بعد از فارغ شدن از تشهد (التحیات) در قعه اخیر، فقط به یک طرف یعنی سمت راست سلام می کند، سپس با گفتن تکبیر دو سجده به مانند سجده های نماز انجام می دهد، آنگاه در قعه می نشیند و دو باره تشهد را به همراه درودها و دعاها به پایان می رساند و نهایتاً با دو سلام از نماز خارج می گردد.

اگر سجده سهو را قبل از سلام انجام داد نمازش صحیح است، اما مکروه به حساب می آید.

سجده تلاوت

اشاره

انجام سجده تلاوت در چهارده موضع از قرآن کریم واجب می گردد:

اعراف/۲۰۶ نحل/۴۹-۵۰ مریم/۵۸ فرقان/۶۰ الم السجده/۱۵

حم السجده

(فصلت/۳۷-۳۸ انشقاق/۲۱ رعد/۱۵ اسراء/۱۰۷ حج/۱۸) سجده اول

نمل/۲۵-۲۶ ص/۲۴ نجم/۶۲ علق/۱۹

۱. کیفیت سجده تلاوت

سجده تلاوت بین دو تکبیر صورت می گیرد، بدین نحو که شخص با تکبیری به سجده می رود و با تکبیر دیگری سرش را از سجده بر می دارد.

۲. برخی احکام سجده تلاوت

۱. در سجده تلاوت، شخص هنگام گفتن تکبیر دست هایش را بالا نمی برد و تشهد نمی خواند و سلام نمی دهد.

۲. شرط صحت سجده تلاوت همان شروط صحت نماز است، جز اینکه سجده تلاوت تکبیر تحریمه ندارد.

ص: ۱۴۲

چکیده مطالب

- هر کس واجبی از واجبات نماز را سهواً و از روی خطا ترک کند، سجده سهو بر او واجب می شود؛

- حد اقل در چهارده مورد سجده سهو واجب می گردد؛

- سجده سهو در قعه اخیر بعد از فارغ شدن از تشهد (التحیات) انجام می گیرد؛

- انجام سجده تلاوت در چهارده موضع از قرآن کریم واجب می گردد؛

- سجده تلاوت بین دو تکبیر صورت می گیرد؛

- سجده تلاوت دارای احکام خاصی است.

سوالات درس

۱. سجده سهو چیست و حکم آن کدام است؟

۲. هفت مورد از مواردی را که سجده سهو واجب می گردد، ذکر کنید؟

۳. سجده سهو چه گونه انجام می گیرد؟ توضیح بدهید.

۴. سجده تلاوت چه حکمی دارد و در چند مورد از قرآن کریم باید انجام بگیرد؟ هفت مورد را نام ببر.

۵. کیفیت سجده تلاوت را بیان نمایید؟

۶. احکامی را که در این کتاب پیرامون سجده تلاوت ذکر شده است، بیان کنید؟

درآمد

هر گاه شخص راه سفری را پیش بگیرد به طوری که مسافر محسوب شود، نمازش کوتاه (شکسته) می گردد.

مقدار مسافتی که در آن نماز شکسته می شود

کمترین مسافتی که سبب کوتاه خواندن نماز می گردد، سفری است که در آن به طور متوسط، مسافت سه روز از کوتاه ترین روزهای سال، با پیاده گردی یا راه پیمایی شتر، طی شود.

هر کس مسافت سه روز را چه با وسایل نقلیه ی سریع السیر طی نماید و چه با شتر و پیاده، مسافر محسوب می گردد و باید نمازش را شکسته بخواند.

حکم کوتاه کردن نماز در سفر

کوتاه کردن نماز در سفر واجب است و مسافر حق ندارد نمازش را کامل بخواند.

نمازهایی در سفر کوتاه می شود

نمازهای فرض چهار رکعتی یعنی فرض ظهر و عصر و عشاء، در سفر

کوتاه می شود و هر کدام در دو رکعت ادا می گردد. اما نماز صبح و نماز مغرب کوتاه نمی شود.

مدت کوتاه کردن نماز

مسافر تا زمانی که در سفر است، باید نمازش را کوتاه بخواند، اما در برخی موارد، شخص مسافر مقیم محسوب می شود و باید نمازش را کامل ادا نماید و آن زمانی است که اقامت به مدت پانزده روز و بیشتر از آن را در شهر یا قریه ای نیت کند.

اما اگر شخص اقامت کمتر از پانزده روز را نیت کند و یا ماه ها و بلکه سالها بدون نیت اقامت در سفر باقی ماند، باید نمازش را کوتاه بخواند.

حکم اقتدای مسافر به مقیم و بالعکس

اقتدای مسافر به مقیم و مقیم به مسافر جایز است. اقتدای آن ها بدین نحو است که:

۱. هرگاه مسافر به مقیم اقتدا نمود، باید نمازش را کامل یعنی چهار رکعت بخواند؛

۲. هرگاه مقیم به مسافر اقتدا کند، لازم است مسافر بعد از سلام (در رکعت دوم) بگوید: «نماز خویش را تمام بخوانید چون من مسافر» و بهتر است این جمله را قبل از شروع نماز هم تذکر دهد؛

۳. آنگاه که شخص مقیم بعد از سلام دادن امام مسافر خویش برای تمام کردن نمازش برخواست، قرائت نخواند و بلکه مانند شخص لاحق، نمازش را بدون قرائت تمام کند.

اقسام وطن و احکام آن

کسی که وطن اصلی خویش را ترک کرد و سرزمین دیگری را به عنوان وطن

دائمی انتخاب نمود، اگر به خاطر امری از امور، به وطن اصلی خویش بازگشت، باید آنجا نمازش را شکسته بخواند؛

اگر منطقه ای را که شخص به عنوان وطن موقت (یعنی وطن اقامت) [\(۱\)](#) انتخاب کرده بود، ترک نمود و مکان دیگری را برای اقامت موقت برگزید، آن منطقه دیگر وطن محسوب نمی شود.

ص: ۱۴۶

۱- (۱). وطن اقامت یا موقت همان جایی است که شخص در آنجا اقامت به مدت پانزده روز یا بیشتر را نیت کرده باشد.

چکیده مطالب

-مسافر باید نمازش را شکسته بخواند؛

-مقدار مسافتی که در آن نماز شکسته می شود، سه روز است؛

-حکم کوتاه کردن نماز در سفر واجب است؛

-نمازهای فرض چهاررکعتی در سفر، کوتاه، یعنی دو رکعتی خوانده می شود؛

-اگر شخص، اقامت به مدت پانزده روز و بیشتر را نیت کند در حکم مسافر نخواهد بود و اگر کمتر از این را نیت کند، مسافر است؛

-مسافر می تواند به مقیم و مقیم به مسافر اقتدا نماید؛

-کسی که سرزمینی را به عنوان وطن اصلی انتخاب نمود، هرگاه به وطن قبلی خویش بازگشت، باید نمازش را شکسته بخواند؛

-کسی که سرزمینی را وطن اقامت قرار داده بود، ترک کرد و به جای دیگر اقامت موقتی گزید، وطن اقامتی اول باطل می شود.

سوالات درس

۱. مقدار مسافتی را که در آن نماز شکسته می شود، ذکر کنید؟

۲. حکم کوتاه کردن نماز در سفر چیست؟

۳. چه نمازهایی کوتاه خوانده می شود؟

۴. شخص در چه وضعیتی حکم مسافر را دارد و در چه موضع مسافر به حساب نمی آید؟

۵. حکم اقتدای مسافر به مقیم و مقیم به مسافر چیست؟

۶. آیا وطن اصلی با وطن اقامتی باطل می شود؟

۷. وطن اقامتی را کدام وطن باطل می کند؟

درآمد

ترک نماز حتی در حال بیماری هم جایز نیست، اما در برخی موارد شدت بیماری به حدی است که قدرت انجام ارکان عبادات و به خصوص نماز را از شخص می گیرد. در چنین شرایطی شرع مقدس اسلام احکام خاصی را وضع نموده است.

حالات بیمار و احکام آن

شخص بیمار ممکن است یکی از حالات زیر را داشته باشد که هر یک احکام خاصی را در پی خواهد داشت:

حالات شخص مریض احکام مربوط به حالات مریض

۱ نمی تواند بایستد اما می تواند بنشیند نشسته رکوع و سجود انجام بدهد

۲ نمی تواند در حال نشستن رکوع و سجود انجام بدهد اما می تواند سرش را تکان بدهد با تکان دادن سر جهت انجام رکوع و سجده ایما و اشاره نماید

۳می تواند بنشیند اما می تواند به پشت بخوابد در حالی که به پشت خوابیده و پاهایش به سوی قبله است، با سر جهت رکوع و سجده ایما و اشاره نماید

و یا می تواند به پهلو بخوابد در حالی که به پهلو خوابیده و صورتش به سوی قبله است با سر جهت رکوع و سجده ایما و اشاره نماید

۴می تواند بخوابد (به پهلو و یا به پشت) اما نمی تواند سرش را تکان بدهد بدون تکان دادن سر و صرفاً با ایما و اشاره ی چشمان یا ابروان یا قلب، نماز خواندن صحیح نیست بلکه باید نمازش را به تأخیر بیندازد

۵

می تواند بایستد اما نمی تواند رکوع و سجود انجام بدهد لازم نیست ایستاده نماز بخواند بلکه اگر نشسته و با ایما و اشاره نماز بخواند بهتر است

برخی حالات شخص در اثنای نماز

در مواردی هم ممکن است برای شخص حالات زیر پیش آید:

اگر نماز گزار صحیح و سالم بود و در وسط نماز مریض شد یا قدرت بر نشستن دارد، پس نماز را نشسته ادامه بدهد اگر قدرت رکوع و سجود کردن را دارد با رکوع و سجود ادامه بدهد

اگر قدرت نداشت، با تکان دادن سر و با ایما و اشاره ادامه بدهد

یا قدرت بر نشستن ندارد، پس خوابیده نماز بخواند

اگر نماز گزار مریض بود و نشسته رکوع و سجود انجام می داد که ناگهان در وسط نماز صحیح و سالم گردید باید نمازش را ایستاده ادامه بدهد در نزد امام ابوحنیفه و امام ابویوسف (رها)

ص: ۱۴۹

اگر نمازگزار مریض بود و نمازش را با ایما و اشاره می خواند که ناگهان قدرت بر انجام رکوع و سجود پیدا نمود باید نمازش را از سر گیرد (یعنی باید استئناف کند)

اگر نمازگزار بی هوش گردید پنج و کمتر از پنج نماز از او فوت شد قضای این نمازها را به جا می آورد هرگاه صحت یافت
بیش از پنج نماز از او فوت گردید قضا ندارد

چند تذکر

ایما و اشاره: ایما و اشاره تنها در صورتی جانشین رکوع و سجود می گردد که با تکان خوردن سر انجام بگیرد، پس اگر اشاره با چشم یا با ابرو یا با قلب صورت بگیرد نماز صحیح نمی شود.

به تأخیر انداختن نماز:

۱. اگر شخص مریض از نماز گزاردن با اشاره ی سر عاجز بود، ادای نماز از وی به مدت یک شبانه روز به تأخیر می افتد و بعد از آنکه قدرت بر تکان دادن سر پیدا نمود و یا بهبود یافت، نمازهای تأخیری را به عنوان قضا به جا می آورد؛

۲. اگر شخص مریض بیش از یک شبانه روز از تکان دادن سر عاجز گشت، نماز از او ساقط می گردد.

- ترک نماز جایز نیست، اما بخاطر شدت بیماری شرع مقدس احکام خاصی را وضع نموده است؛

- شخص بیمار می تواند حالات گوناگونی داشته باشد که هر یک احکام خاص خود را دارد؛

- در مواردی هم ممکن است شخص سالم در اثنای نماز بیمار گردد و یا بیمار بهبود یابد و یا شخص بی هوش شود که هر کدام احکام خاصی دارد؛

- ایما و اشاره اگر با چشم یا با ابرو یا با قلب صورت بگیرد نماز صحیح نمی شود بلکه باید با تکان دادن سر انجام بگیرد؛

- شخصی که نمی تواند سرش را تکان بدهد نمازهایش تا یک شبانه روز به تأخیر می افتد و قضا دارد اما اگر بیش از یک شبانه روز بود، نماز از او ساقط می گردد.

سوالات درس

۱. حالاتی را که ممکن است بر شخص مریض عارض گردد بیان نمایید و حکم هر کدام را بنویسید؟

۲. حالاتی را که ممکن است بر شخص (چه سالم و چه مریض) در اثنای نماز عارض گردد، ذکر کنید و حکم هر کدام را بازگو نمایید؟

۳. ایما و اشاره در چه صورتی جانشین رکوع و سجده می گردد؟

۴. اگر مریض از نماز گزاردن با اشاره ی سر عاجز بود، ادای نماز از وی به مدت چند شبانه روز به تأخیر می افتد و اگر بیش از این مدت بود، آیا قضا دارد یا نه؟

۳۰- نماز جماعت و احکام آن (۱)

حکم جماعت در نماز

با توجه به تعدد نمازها، به جماعت خواندن هر کدام از آن حکم خاص خودش را دارد که در جدول زیر بیان شده است:

حکم جماعت نمازها برای مردهاست عینی مؤکده در نمازهای یومیه پنجگانه

سنت کفایی مؤکده برای نمازهای تراویح

۱. کسوف (خورشید گرفتگی)

شرط صحت برای نمازهای ۱. جمعه

۲. نماز عید فطر

۳. نماز عید قربان

مستحب برای نماز وتر واجب در ماه مبارک رمضان

مباح برای نماز وتر واجب در غیر ماه رمضان به شرط اینکه بدون مواظبت باشد مثلاً تنها دو یا سه بار اتفاق بیفتد

مکروه تنزیه برای نماز وتر واجب در غیر ماه رمضان اگر چنانچه به طور دائم برگزار گردد

ص: ۱۵۲

۱ برای نمازهای نافله، اگر چنانچه با اعلام و دعوت مردم جهت اقامه ی آن برپا گردد

۱ هنگام برگزار کردن جماعت دوم در مسجدی که دارای امام و مؤذن است در صورتی که مردم آن محل نماز را در مسجد مورد نظر به جماعت خوانده باشند

برای زنان مکروه در تمامی نمازها

مواردی که جماعت ساقط می شود

در برخی موارد به جماعت برگزار نمودن نماز، از ذمه شخص ساقط می گردد. مصادیق آن را در جدول بعدی ملاحظه نمایید:

به خاطر عوامل طبیعی ۱ هنگام بارش شدید باران

۲ سرمای شدید، به گونه ای که بیم مریض شدن یا شدت یافتن مریضی باشد

۳ گل آلود بودن راه

۴ غلظت تاریکی شب

۵ وزیدن باد شدید در شب اما وزش باد در روز مانع از حضور در جماعت نمی شود

به خاطر عوارض شخصی ۱ ناپیوستگی

۲ بیمار بودن مثل سرماخوردگی

۳ به دلیل پیری، توانایی پیاده رفتن به مسجد را نداشته باشد

۴ هر دو یا یکی از پاهای نماز گزار قطع شده باشد

۵ مریضی ای که توان راه رفتن را از شخص گرفته باشد، مثل فلج بودن

۶ تحت فشار پیشاب یا مدفوع بودن

به خاطر عوامل خارجی اِپرستاری کردن برای شخصی بیمار

۲زندانی بودن شخص

۳هنگام حاضر شدن غذا در صورتی که شخص به آن میل داشته باشد

۴هنگام آمادگی برای سفر

۵بیم از دست دادن مال و وسایل در صورت حضور در نماز جماعت

۶بیم باز ماندن از قطار یا هواپیما یا... در صورت حضور در جماعت

شروط صحت امامت در نماز

برای صحت امامت لازم است شروط آتی فراهم آید:

شروط صحت امامت در نماز مرد بودن، پس امامت زن بر مردان درست نیست

۲مسلمان بودن

۳بالغ بودن

۴عقل، یعنی دیوانه نبودن

۵قادر بودن بر قرائتی که شرط صحت نماز است، پس امامتی شخص بی سواد درست نیست

۶پوشیده بودن عورت

۷سالم بودن از عذرها، مانند خونریزی دائم بینی، خروج بی اختیار پیشاب یا باد و...

۸صحیح اللسان بودن (زبانی الکن نداشتن) به گونه ای که حروف را صحیح تلفظ کند

ص: ۱۵۴

چکیده مطالب

-برگزار کردن هر کدام از نمازها با جماعت حکم خاص خودش را دارد؛

-به خاطر برخی عوامل کلی که دارای مصادیقی است، حضور در نماز جماعت ساقط می شود:

۱. به خاطر عوامل طبیعی

۲. به خاطر عوارض شخصی

۳. به خاطر عوامل خارجی

۴. امامت در نماز دارای شروطی است که تنها بعد از فراهم شدن آن، صحت می یابد.

سوالات درس

۱. حکم به جماعت خواندن هر کدام از نمازها را بیان نمایید.

۲. به خاطر کدام عامل کلی حضور در نماز جماعت از ذمه شخص ساقط می گردد؟ برای هر یک از این عوامل سه نمونه ذکر کنید.

۳. شروط صحت امامت در نماز را بنویسید؟

ص: ۱۵۵

۳۱- نماز جماعت و احکام آن (۲)

سزاوارترین شخص بر امامت

امامت برخی از افراد افضل است که به ترتیب اولویت عبارتند از:

۱ سلطان؛ منظور خلیفه، رئیس جمهور و حاکم است

۲ نایب خلیفه یا رئیس جمهور یا حاکم

۳ امام موطّف در یک مسجد معین

۴ صاحب منزل در صورت واجد شرایط بودن او و برگزاری نماز جماعت در منزلش

۵ داناترین مردم به احکام نماز در صورتی که در جمع نماز گزاران، سلطان یا نایب او، یا امام موطّف در مسجد محله، یا صاحب منزل (اگر نماز جماعت در منزل برپا می شود) حاضر نباشند

۶ حافظ قرآن کریم به همراه علم به احکام نماز

۷ با تقواترین شخص در بین نماز گزاران

۸ بزرگسال ترین فرد در بین نماز گزاران

ص: ۱۵۶

مکروهات مربوط به امامت و جماعت

برخی از احکامی که مربوط به مکروهات امامت و جماعت می شود، عبارتند از:

۱ فردی که امامتی آنها مکروه است اشخص فاسق

۲ اشخص بدعت گزار

۳ نابینا، مگر اینکه اشخص نابینا بهترین افراد قوم باشد

۴ امامت اشخص جاهل (بی سواد) اعم از بادیه نشین یا شهرنشین در صورت وجود عالم

۵ امامتی کسی که مردم از او به جهت نقص و کمبودی ای که دارد، کراهت دارند

۶ جماعت کردن زنان به تنهایی؛ و اگر زنان جماعت کنند، امام در وسط و با مقتدی ها قرار می گیرد

اعمال مکروه در جماعت طولانی خواندن نماز از مقدار سنت

۲ حضور زنان در جماعت اگر احتمال ایجاد فتنه و فساد باشد، در غیر این صورت مکروه نیست

ترتیب صف ها

ترتیب صف ها در نماز به ترتیب زیر است:

اگر مقتدی فقط یک نفر است

اعم از مرد یا کودک ممیز مقتدی در سمت راست امام و کمی عقب تر قرار می گیرد

اگر مقتدی دو نفر مرد یا

بیشتر از دو نفر است مقتدی ها پشت سر امام قرار می گیرند

اگر افراد اقتداکننده عبارتند

از مردان و زنان و کودکان و خنثی اول مردها قرار می گیرند هرچند تعداد صف ها زیاد شود، و بعد کودکان و سپس خنثی و

در نهایت زنان

اگر افراد اقتداکننده مردهایند

به اضافه یک نفر کودک کوچک اقتداکننده در صف مردها قرار می گیرد

اگر افراد اقتداکننده مردهایند

به اضافه چند نفر کودک برای کودکان صفی علاوه در پشت صف مردها تشکیل داده می شود بدون تکمیل نمودن صف مردها توسط کودکان

شروط صحت اقتدا

اقتدا به امام و پیوستن به نماز جماعت در برخی موارد صحیح است و در برخی دیگر صحیح نیست. مصادیق این دو موارد را در جدول زیر ملاحظه فرمایید:

مواردی که اقتدا صحیح نیست ۱ مقتدی هنگام گفتن تکبیر تحریمه متابعت امام را نیت نکند

۲ امام از مقتدی ها به مقدار کمتر از دو گام معمولی جلوتر قرار بگیرد (۱)

۳ اگر امام نافله می خواند و مقتدی نماز فرض

۴ اگر امام نماز فرضی مثل ظهر را می خواند و مقتدی نماز فرض دیگری مانند عصر را

۵ اقتدای کسی که سجده و رکوع انجام می دهد پشت سر کسی که با اشاره نماز می خواند

۶ قرار گرفتن صفی از زنان بین امام و صف مردان

۷ فاصله افتادن بین امام و مقتدی به وسیله رودخانه ای که از آن قایق عبور می کند

۸ فاصله افتادن بین امام و مقتدی به وسیله راه و طریقی که در آن ماشین عبور می کند

۹ وجود حایل بین امام و مقتدی به وسیله چیزی که مانع از شنیدن یا دیدن انتقالات امام است

ص: ۱۵۸

۱- (۱). یعنی امام باید به مقدار دو گام جلوتر از مقتدی ها قرار بگیرد.

۱۰ اقتدای ساتر عورت به شخص برهنه

مواردی که اقتدا صحیح است ۱ اقتدای شخص متوضی به متیمم

۲ اقتدای کسی که در وضو پاهایش را شسته است به ماسح بر خفین

۳ اقتدا کردن کسی که نمازش را ایستاده می خواند به کسی که نشسته نماز می خواند

۴ اقتدای شخص راست قامت به امام کوزپشت

۵ اگر امام فرض می خواند و مقتدی نافله

چکیده مطالب

-برخی افراد برای امامتی در نماز شایستگی بیشتری دارند؛

-امام شدن برخی از افراد، طولانی خواندن نماز جماعت توسط امام و نیز به جماعت، نماز خواندن زنان مکروه است؛

-با توجه به جنسیت و سن نماز گزاران، صفوف نماز جماعت از ترتیب خواصی برخوردار است؛

-اقتدا به امام و پیوستن به نماز جماعت در برخی موارد صحیح است و در برخی دیگر صحیح نیست.

سوالات درس

۱. کسانی را که سزاوارترین اشخاص بر امامت هستند، نام ببرید؟

۲. امامتی چه نوع افرادی مکروه است؟

۳. با توجه به جنسیت و سن نماز گزاران، ترتیب صفوف در نماز جماعت را بیان نمایید؟

۴. هفت مورد را که اقتدا در آن صحیح نیست و نیز مواردی را که اقتدا صحیح است، ذکر کنید؟

ص: ۱۶۰

قال الله عز و جل:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَ ذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ [جمعه/۹]

ای کسانی که ایمان آورده اید! هنگامی که برای نماز روز جمعه اذان گفته شود، به سوی ذکر خدا بشتابید و خرید و فروش را رها کنید که این برای شما بهتر است اگر می دانستید

ص: ۱۶۱

شرطهای تحقق نماز جمعه

هرگاه شرطهای تحقق نماز جمعه در مورد کسی یافت شود، حضور در نماز جمعه برایش فرض می گردد، در غیر این صورت حضور در نماز جمعه مستحب است:

شرطهای فرض گردیدن حضور در نماز جمعه اذکوریتپس بنا بر این نماز جمعه فرض نیست برای ازنان

۲ آزاد بودن ۲ برده و کنیز

۳ مقیم شهر بودن یا مقیم منطقه ای که در حکم شهر است ۳ مسافر و کسی که مقیم قریه است

۴ سالم بودن ۴ مریض

۵ امنیت داشتن ۵ کسی که از بیم ظلم ظالم و دشمنان پنهان شده است

۶ بینا بودن ۶ نابینا

۷ قادر بودن بر پیاده روی ۷ کسی که قدرت بر پیاده روی ندارد

بنا بر این، کسانی که نماز جمعه برایشان فرض نیست، اگر در این عبادت حضور یابند، نه تنها نمازشان صحیح است بلکه عملی مستحب انجام داده اند و نماز ظهر از ایشان ساقط گردیده است.

ص: ۱۶۲

صحت نماز جمعه منوط به شروط زیر است:

۱) برگزار کردن نماز جمعه در شهر و فنای آن (۱) بنا بر این نماز جمعه در قریه ها صحیح نمی شود

۲) حضور امام (خلیفه، رئیس جمهور، پادشاه) یا نایب آن در کشورهای که رؤساء و حاکمان یا نمایندگان آن در نماز جمعه حضور نمی یابند، فتوای علما بر این است مردم مسلمان، امام خویش را با توافق و رضای همدیگر تعیین کنند

۳) برگزاری نماز جمعه در وقت ظهر پس برگزاری این نماز قبل یا بعد از ظهر صحیح نیست

۴) ایراد خطبه خطبه باید بعد از زوال و قبل از نماز خوانده شود

۵) اذن عام، یعنی حضور همگان در مکانی که نماز جمعه برگزار می شود، بلا مانع باشد برگزاری نماز جمعه در سرایی که درهای آن بر روی عموم مردم بسته است، صحیح نیست

۶) جماعت؛ حضور حد اقل سه نفر به جز شخص امام نماز جمعه بدون جاعت یعنی به طور فرادا صحیح نیست

ص: ۱۶۳

۱- (۱). فنای شهر: مکانی که به شئون شهر اختصاص دارد، مانند فرودگاه، پایانه مسافری، میدان های مسابقات و... فنا در مورد نماز جمعه و عیدین حکم داخل شهر را دارد و در مورد مسافر بیرون از شهر محسوب می گردد.

برخی از احکام نماز جمعه به شرح ذیل است

احکامواجبشتاب به سوی نماز جمعه و ترک داد و ستد با شنیدن اذان اول

عدم جواز هنگام ایراد خطبه ها نماز خواندن و حرف زدن

مکروه برای شخص امام اطولانی کردن خطبه

۲۱ ترک چیزی از سنتهای خطبه

۳۱ سلام دادن به قوم بعد از استقرار بر منبر

برای نمازگزاران خوردن و آشامیدن

۲۱ بیهوده کاری و بازی کردن

۳۱ نگرستن به این سو و آن سو

سنت های مربوط به خطیب و خطبه

رعایت برخی امور برای شخص خطیب و خطبه نماز جمعه سنت است:

سنت های مربوط به

شخص خطیب ۱ پاک بودن خطیب از حدث

۲ پاک بودن خطیب از نجاست

۳ ستر عورت داشتن

سنت های مربوط به خطبه خطبه اول اقبل از شروع خطبه در منبر نشستن

۲ در پیش روی خطیب اذان (دوم) گفتن

۱۳ ایستاده خواندن خطیب

۴ خطبه را با حمد و ستایش و ثنای خداوند شروع کردن

۵ در خطبه شهادین را ذکر کردن

۶ به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در خطبه درود فرستادن

۷ به مردم پند و اندرز دادن

۸ حد اقل یک آیه از قرآن مجید قرائت کردن

ص: ۱۶۴

خطبه دوم ۱۱ ایراد خطبه دوم خود از سنتهای نماز جمعه است

۲نشستن سُبُك و کوتاه بین دو خطبه

۳شروع خطبه با حمد و ستایش خداوند

۴شروع خطبه با درود فرستادن بر پیامبر صلی الله علیه و آله

۵دعا در حق مسلمین و طلب آموزش برای آنان

سنتهای مربوط به

هر دو خطبه ۱۱ ایراد خطبه با آواز بلند و واضح

۱۲ ایراد خطبه به اندازه خواندن سوره ای از سوره های طوال مفصل (۱)

ص: ۱۶۵

۱- (۱). سوره های طوال مفصل عبارتند از سوره «حجرات» تا «بروج».

چکیده مطالب

-برخی از امور به عنوان «شرطهای وجوب حضور در نماز جمعه» مطرح هستند؛

-شش مورد، از شروط صحت نماز جمعه به حساب می آیند؛

-سنت های خطبه، برخی مربوط به شخص خطیب است و برخی دیگر به خود خطبه، و سنتهایی که مربوط به خطبه است یا در رابطه با خطبه اول است یا دوم و یا هر دو؛

-برخی از مسایل در نماز جمعه واجب است و برخی دیگر حکم عدم جواز را دارد و تعدادی نیز مکروه هستند.

سوالات درس

۱. شرطهای فرض گردیدن حضور در نماز جمعه را ذکر کنید؟

۲. شش مورد از مواردی را که از شروط صحت نماز جمعه به حساب می آیند، بیان نمایید؟

۳. ده مورد از سنت های خطبه را ذکر کنید؟

۴. مکروهات نماز جمعه را که مربوط به شخص امام و نماز گزار می شود، بیان کنید؟

مسائل مربوط به مُحضَّر

مُحَضَّر کسی است که زمان مرگ او فرا رسیده و نشانه های مرگ بر وی ظاهر گردیده است. برخی احکام محضّر عبارتند از:

۱ احکام محضّر سنت ۱ محضّر بر پهلو راست قرار داده شود

۲ صورت محضّر به سوی قبله باشد

مستحب ۱ تلقین شهادتین بر محضّر

۲ شهادتین با صدای بلند تلقین گردد به گونه ای که آن را بشنود (۱)

۳ حضور نیکوترین اعضای خانواده محضّر و نزدیکان و دوستان و همسایگان بر بستر او

۴ تلاوت سوره «یس» نزد محضّر

۵ عدم حضور زنان حایض و نفساء و افراد جنب نزد محضّر و دور کردن وسایل لهُو و لعب

مباحجا نیز است محضّر بر پشت خوابانده شود به گونه ای که پاهایش به سوی قبله باشد و سرش اندکی بالاتر از سینه قرار

بگیرد تا صورتش به سوی قبله باشد

ص: ۱۶۷

۱- (۱). هنگام تلقین شهادتین نباید به محضّر گفته شود: «بگو و تکرار کن» تا «نه» نگویید و در نتیجه گمان بد در حق وی نرود.

قبل از غسل مستحب ۱ محکم بستن محاسن میت با پارچه ای عریض از بالای سر

۲ فرو آوردن پلک های چشم یعنی فروپوشاندن چشم

۳ خواندن این دعا هنگام فروپوشاندن چشمهای میت:

بسم الله و علی مله رسول الله، اللهم یسر علیه امره و سهل علیه ما بعده و اسعده بلقائك و اجعل ما خرج الیه خیراً ممّا خرج منه

۴ گذاشتن چیزی سنگین بر شکم میت تا باد نکند

۵ نهادن دستان میت به دو پهلویش

۶ اعلام مرگ متوفی

۷ تعجیل در تجهیز متوفی و دفن او

عدم جواز گذاشتن دستان میت بر روی سینه او

مکروه بلند قرائت کردن قرآن در نزدیکی میت (۱)

هنگام غسل فرضیک بار شستن تمام بدن میت

واجب ۱ پوشاندن عورت میت

۲ شستشوی مواضع عورت میت با دستکش یا پارچه

عدم جواز ۱ مردان زنان را و زنان مردان را غسل بدهند

۲ شوهر زن خویش را غسل بدهد

جواز زن شوهر خویش را غسل بدهد

مستحب ۱ دو یا سه دفعه شستن تمام بدن میت

۲ در غسل اول و دوم از آب سدر استفاده شود

۳ در غسل سوم، بر آب کافور افزوده شود

۱- (۱). اما اگر قاری قرآن از میت دور باشد، مکروه نیست.

مکروه اغسل دادن میت در دفعات چهارم و بالاتر اگر در دفعه سوم پاک شده بود

۲. اغسل ندادن میت در دفعات چهارم و بالاتر اگر در دفعه سوم پاک نشده بود

بعد از غسل مستحب اسر و ریش میت بعد از غسل خوشبو کرده شود

۲. کافور زدن بر اعضای سجده میت

احکام تکفین میت

۱. کفن کردن میت بر مسلمانان فرض کفایی است؛

۲. مقدار فرض در کفن چیزی است که تمام بدن میت با آن پوشانده شود؛

۳. اگر نه شخص میت مال داشت و نه نفقه پرداز او و نه بیت المال در اختیار مسلمانان بود، تکفین میت بر عهده جماعتی از مسلمانان که قدرت بر تهیه آن دارند، واجب می گردد.

انواع کفن

کفن دارای انواعی است و در مورد زن و مرد تفاوت‌هایی جزئی وجود دارد:

کفن سنتبرای مرد پیراهن-ازار-لفافه

برای زن لفافه-ازار-پیراهن-خمار(چادر، چارقد)-خرقه

کفن کفایتبرای مرد ازار-لفافه

برای زن ازار-لفافه-خمار

کفن ضرورتبرای مرد آن مقدار چیزی که در حال ضرورت یافت شود و به قدر پوشاندن عورت باشد

برای زن آن مقدار چیزی که در حال ضرورت یافت شود و لو ستر عورت نکند

کیفیت تکفین مرد و زن

نحوه کفن کردن مرد و زن به ترتیب زیر است:

کیفیت تکفین مرد ۱ لفافه پهن گردد

۲ ازار بالای لفافه قرار بگیرد

۳ پیراهن بالای ازار گذاشته شود

۴ میت روی پیراهن قرار داده و بر او پوشانده شود

۵ پیچاندن ازار، نخست از چپ و بعد از راست بر میت

۶ پیچاندن لفافه از چپ آنگاه از راست

۷ گره زدن لفافه از بالا و پایین

کیفیت تکفین زن ۱ لفافه پهن گردد

۲ ازار بالای لفافه قرار بگیرد

۳ پیراهن بالای ازار پهن شود

۴ پوشاندن پیراهن بر میت زن

۵ موهای زن به دو دسته تقسیم و بر روی سینه بالای پیراهن قرار داده شود

۶ نهادن خمار (چادر، چارقد) بر سر میت بدون پیچاندن و گره زدن

۷ پیچاندن ازار، نخست از چپ و بعد از راست

۸ بستن سینه با خرقة

۹ پیچاندن لفافه

ص: ۱۷۰

چکیده مطالب

- احکام مربوط به شخص محتضر تقسیم می شود به سنت و مستحب و مباح؛

- برخی احکام میت مربوط به قبل از غسل است و برخی در هنگام غسل و بعضی نیز بعد از غسل میت؛

- تکفین میت فرض کفایی است و مقدار فرض در آن چیزی است که تمام بدن پوشانده شود و تهیه آن بر مسلمانان واجب است؛

- کفن بر سه قسم: سنت و کفایت و ضرورت تقسیم می شود که هر کدام در مورد مرد و زن دارای تفاوتی است؛

- در تکفین مرد و زن باید به تفاوت انجام آن توجه کرد.

سوالات درس

۱. محتضر کیست و احکام سنت و مستحب را که در مورد او مطرح است، بیان کنید؟

۲. برای هر یک از احکام میت که مربوط به قبل و بعد و حین غسل است، دو نمونه ذکر کنید؟

۳. حکم کفن کردن میت چیست و مقدار فرض آن چه قدر است و بر عهده کیست؟

۴. کفن به طور کلی بر چند قسم است؟ نام ببرید (بدون ذکر مصداق).

۵. کیفیت تکفین مرد را بیان کنید؟

حکم نماز جنازه

خواندن نماز جنازه بر میت، فرض کفایی است به این معنا که اگر از هر گروه یا هر خانواده یک نفر از مسلمانان بر میت نماز جنازه بخواند، فرض از ذمه بقیه ساقط می شود و اگر کسی نخواند، همگی گنهکار به حساب می آیند.

نماز جنازه بر کسی که نمازهای فرض بر وی واجب (إلزام آور) است، واجب می باشد به شرط اینکه از مرگ طرف آگاه باشد.

ارکان یا همان فرایض نماز جنازه

نماز جنازه دارای دو رکن است:

تکبیرات چهارگانه؛ که هر تکبیر آن به منزله یک رکعت است.

ایستادن؛ پس بدون عذر نشسته به جا آوردن نماز جنازه صحت ندارد.

شرطهای نماز جنازه

خواندن نماز جنازه تنها بر میتی صحت دارد که دارای شروط زیر باشد:

۱. اسلامیت خواندن نماز جنازه بر شخص کافر جایز نیست

۲. پاکی از نجاسات حقیقی و حکمی پس نماز جنازه بر میت قبل از غسل دادن او جایز نیست

۳. حاضر بودن میت پس نماز جنازه بر میت غایب صحت ندارد

۴. میت در جلوی روی نمازگزاران قرار بگیرد پس نماز جنازه بر میتی که پشت سر نمازگزاران نهاده شده است، صحت ندارد

۵. میت را روی زمین قرار بدهند پس اگر میت بدون هیچ عذری بر روی مرکب یا حیوانی حمل بود، نماز بر او جایز نیست

سنت های نماز جنازه

رعایت امور زیر جزو سنتهای نماز جنازه است:

۱. قرار گرفتن امام در برابر سینه میت، خواه مرد باشد و خواه زن؛

۲. خواندن ثناء یعنی: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ...» بعد از تکبیر اول؛

۳. درود و صلوات فرستادن بر رسول اکرم صلی الله علیه و آله بعد از تکبیر دوم؛

۴. دعای مأثور در حق خود و میت و سایر مسلمانان بعد از تکبیر سوم.

دعای مأثور در نماز جنازه

دعاهای نماز جنازه ۱ اگر میت چه زن و چه مرد، شخص بالغ بود اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَانثَانَا، اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ

۱۲ اگر میت کودک پسر بود اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرْطاً وَاجْعَلْهُ لَنَا اجْراً وَذُخْراً، وَاجْعَلْهُ لَنَا شَافِعاً وَمُشَفَّعاً

۱۳ اگر میت کودک دختر بود اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا فَرْطاً وَاجْعَلْهَا لَنَا اجْراً وَذُخْراً وَاجْعَلْهَا لَنَا شَافِعَةً وَمُشَفَّعَةً

مستحبات نماز جنازه

۱. نماز گزاران هنگام ادای نماز جنازه در سه صف بایستند حتی اگر تعداد آنان مثلاً هفت نفر باشد؛ (۱)

۲. تعداد صفوف نماز گزاران در نماز جنازه فرد باشد: سه یا پنج یا هفت و مانند آن.

ص: ۱۷۴

۱- (۱). بعد از امام سه نفر و بعد دو نفر و بعد یک نفر.

چکیده مطالب

- نماز جنازه فرض کفایی است و بر کسی که نمازهای فرض بر وی واجب است، واجب می باشد؛

- نماز جنازه دارای دو رکن است: تکبیرات چهارگانه و ایستادن؛

- شروط صحت نماز جنازه پنج تا است: اسلام، پاکی، حضور، قرار داشتن در جلوی نمازگزاران و بر روی زمین؛

- نماز جنازه دارای چهار سنت است؛

- برخی امور از مستحبات نماز جنازه است.

سوالات درس

۱. حکم نماز جنازه چیست؟

۲. ارکان نماز جنازه را نام ببرید؟

۳. شروط صحت نماز جنازه کدامهاند؟

۴. سنت های نماز جنازه را بیان کنید؟

۵. مستحبات نماز جنازه را بنویسید؟

ص: ۱۷۵

اشاره

قال الله عز و جل:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ يَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ [آل عمران/۱۶۹-۱۷۰]

هرگز گمان مبر کسانی که در راه خدا کشته شدند، مردگانند! بلکه آنان زنده اند، و نزد پروردگارشان روزی داده می شوند. آنها بخاطر نعمتهای فراوانی که خداوند از فضل خود به ایشان بخشیده است، خوشحالند و بخاطر کسانی که هنوز به آنها ملحق نشده اند (مجاهدان و شهیدان آینده) مژده می دهند، که نه ترسی بر آنهاست، و نه غمی خواهند داشت.

تعریف شهید

شهید کسی است که:

۱. بناحق و ظلم توسط انسان های یاغی و سرکش یا راهزنان یا دزدان کشته شود؛

۲. و یا بخاطر اعلای کلمه الله جهاد نماید و به شهادت برسد.

ص: ۱۷۶

انواع شهادت و شهید و احکام آن

شهادت و شهید بر سه نوع است:

۱) شهید کامل شهیدی است که احکام آخرت و دنیا هر دو بر او جاری است شرایط شهید کامل: (۱) اسلام احکام: (۱) در دنیا:

غسل داده نمی شود، بلکه با لباس و خونش کفن کرده می شود و پس از خواندن نماز جنازه بر او، دفن می گردد

(۲) در آخرت:

از اجر و ثواب الهی برخوردار می گردد

(۲۱) بلوغ

(۳۱) عقل

(۴۱) پاک بودن از جنابت و حیض و نفاس

(۵۱) به مجرد ضربه، مرگ فرا رسد و از خدماتی مانند درمان یا خوردن و آشامیدن بهره مند نگردد

(۶۱) به کشتن او مال و یا دیه واجب نشود

۲) شهید آخرت شهیدی است که حد اقل یکی از شروط شهید کامل - بجز اسلام - را نداشته باشد احکام: مزد و ثواب شهداء را در

قیامت می برند اما در دنیا غسل و کفن می شوند

۳) شهید دنیا کسی است که جهت دنیا و شهرت و اغراض مادی جهاد می کند و به قتل می رسد و یا منافقی است که در صف

مسلمانان با دشمن می جنگد و کشته می شود مثل شهدای کامل غسل و کفن نمی شود و با لباس خونینش بر او نماز جنازه

خوانده می شود و دفن می شود، اما از ثواب و پاداش شهدا در قیامت بهره مند نمی گردد

ص: ۱۷۷

کسی که در حال دفاع از مال و یا نفس خود و خانواده یا مسلمین یا شخص ذمی کشته شود، شهید کامل به حساب می آید در صورت برخورداری از شروط؛

کسی که در آب غرق شود و یا به آتش بسوزد و یا دیوار بر بالایش بیفتد و یا در غریبی بمیرد و یا بخاطر وبا و دیگر بیماریهای واگیر فوت گردد و یا به اسهال شدید و یا ذات الجنب و یا نفاس و یا سل و یا بیهوشی و یا تب و یا گزیدن عقرب و دیگر گزنده ها و یا در حالی که در طلب علم یا تعلیم بود و یا پنج شنبه شب (شب جمعه) و... بمیرد، از جمله شهدای آخرت به حساب می آید.

چکیده مطالب

- شهید به کسی گویند که بناحق و ظلم توسط انسان های یاغی و سرکش یاراهزنان یا دزدان کشته شود و یا بخاطر اعلای کلمه الله جهاد نماید و به شهادت برسد؛

- شهید بر سه نوع است: (۱) شهید کامل؛ (۲) شهید آخرت؛ (۳) شهید دنیا، که هر کدام دارای احکام خاصی می باشند؛

- هر یک از شهدای کامل و آخرت دارای مصادیقی هستند.

سوالات درس

۱. شهید را تعریف کنید؟

۲. اقسام شهید را نام ببرید و هر کدام را تعریف نمایید؟

۳. مصادیق شهدای کامل و آخرت را ذکر کنید؟

ص: ۱۷۹

اشاره

قال الله تبارك و تعالی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ [بقره/۱۸۳]

ای آنانی که ایمان آورده اید! روزه بر شما نوشته شده، همان گونه که بر کسانی قبل از شما نوشته شد؛ تا پرهیزکار شوید.

تعریف روزه

روزه که معادل عربی آن «صیوم یا صیام» است، در لغت به معنی خودداری نمودن از سخن گفتن و یا غذا خوردن است. در شریعت اسلام، مراد از روزه آن است که مسلمان با قصد و نیت از چیزهایی که باعث افطار می شود (مفطرات)، از طلوع صبح صادق تا غروب خورشید، خودداری نماید.

شروط صحت روزه

روزه ماه مبارک رمضان -چه در ادا و چه در قضا- بر کسی فرض است که دارای شرایط زیر باشد:

ص: ۱۸۰

شروط صحت روزه ابلوغ پس روزه بر کودک فرض نیست

۱۲ اسلام بنا بر این روزه بر کافر فرض نیست

۳ عقلشخص دیوانه مکلف بر انجام روزه نیست

نیت روزه

روزه جز با نیت صحیح نمی شود نیت ادای روزه ماه رمضان- نیت روزه نذر معین- نیت روزه نفل نیت این روزه ها باید از هنگام شب تا پیش از نیمه روز (زوال) باشد ادای روزه ماه رمضان و روزه نذر

و روزه نفل با مطلق نیت (۱) و نیز

به نیت نفل نیز صحیح می شود

قضای روزه ماه رمضان- قضای روزه نفلی که فاسد شده- روزه کفاره- روزه نذر مطلق برای این روزه ها باید در شب و تا طلوع صبح صادق نیت کرد و اگر بعد از طلوع بامداد نیت کرده شود، صحیح نیست

انواع روزه

روزه از جهت حکم دارای انواعی است که به شرح زیر می باشد:

انواع روزه فرض عین روزه ماه مبارک رمضان

واجب اقبای روزه های نافله ای که فاسد و باطل گردیده است

۱- روزه نذر؛ روزه ای است که مسلمان آن را بر خود به نیت تقرب به خداوند واجب می گردانیده است

۳- روزه کفاره ها (۲)

ص: ۱۸۱

۱- (۱). مطلق نیت: چنین است که شخص نیت روزه نماید بدون تعیین کردن فرض یا واجب یا نفل بودن روزه را.
۲- (۲). روزه نذر و روزه کفارات نزد برخی از فقهاء فرض است، ولی بنا بر نظر محققین از احناف، واجب می باشد، زیرا مُنکر آن کافر نمی شود.

ستروزه روز عاشوراء به همراه روز نهم یا یازدهم از محرم

مستحب اروزه سه روز از هر ماه

۲روزه ایام بیض یعنی ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ از هر ماه

۳روزه روزهای دوشنبه و پنجشنبه در هفته

۴شش روز اول ماه شوال

۵روز عرفه برای غیر حاجی

۶روزه حضرت داود علیه السلام یعنی یک روز در میان روزه گرفتن

مکروه آنها روزه روز عاشوراء بدون پیوستن روز نهم یا یازدهم ماه محرم به آن

۲روزه روز شنبه به تنهایی و بدون پیوستن آن به روزهای دیگر

۳روزه وصال، یعنی بدون افطار روزه گرفتن

حرام ۱روز عید فطر

۲روز عید قربان

۳روزهای تشریق یعنی ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ از ماه ذیحجه

ادای روزه بر چه کسی فرض است ؟

ادای روزه فرض می گردد برای: ادای روزه فرض نیست برای:

۱مقیم ۱مسافر

۲سالم و تندرست ۲مریض

۳زنان پاک از حیض و نفاس ۳ازن حیض و نفاس (بلکه جایز نیست)

چکیده مطالب

-روزه در لغت به معنی خودداری نمودن و در شریعت اسلام عبارت از آن است که مسلمان با قصد و نیت، از مفطرات، از طلوع صبح صادق تا غروب خورشید خودداری نماید؛

-روزه دارای انواعی است: فرض عین، واجب، مستحب، مکروه و حرام؛

-شروط صحت روزه عبارتند از: بلوغ، عقل و اسلام؛

-ادای روزه فرض می گردد برای شخص مقیم، سالم و زن پاک از حیض و نفاس؛

-نیت کردن در روزه شرط صحت آن است.

سوالات درس

۱. روزه را از نظر لغت و اصطلاح تعریف کنید؟

۲. انواع روزه را نام ببرید و مصادیق روزه ی واجب را ذکر کنید؟

۳. شروط صحت روزه را بنویسید؟

۴. ادای روزه بر چه کسی فرض است؟

۵. نیت روزه باید کی و چگونه انجام بگیرد؟

ص: ۱۸۳

چگونگی ثبوت ماه رمضان

ماه مبارک رمضان با یکی از امور زیر ثابت می شود:

۱. دیدن خود شخص هلال ماه رمضان را(استهلال)؛

۲. گواهی دادن یک مرد یا یک زن عادل بر رؤیت هلال ماه رمضان اگر چنانچه خود شخص به خاطر وجود ابر یا غیر آن در آسمان، به رؤیت نایل نگردد؛

۳. گواهی دادن جمعیتی بزرگ بر رؤیت هلال به گونه ای که از آن، گمان غالب نزدیک به یقین حاصل شود به شرط اینکه آسمان صاف و بی ابر بوده باشد؛

۴. به پایان رسیدن ماه شعبان به تعداد سی روز تمام، اگر چنانچه هلال ماه رمضان رؤیت نشود.

روز شک

روز شک(یَوْمُ الشَّكِّ) روز بعد از بیست و نهم شعبان است و معلوم نیست که آیا هلال عید در آن طلوع کرده است یا نه.

حکم روزه گرفتن در روز شک

روزه گرفتن در روز شکمکروه استاگر شخص نیت روزه فرض را کند

اگر شخص مردد میان نیت فرض و نفل باشد

مکروه نیستاگر شخص قاطعانه نیت روزه نفل را نماید

مواردی که روزه باطل نمی شود

مواردی که موجب بطلان روزه نمی شوند به شرح ذیل است:

اموری که روزه را باطل نمی کند فراموشی شخص فراموش کرد که روزه دار است و: خورد

۲۱ آشامید

۳۱ جماع کرد

استعمالات خارجیشخص روزه دار اشیائی را در ظاهر بدن خود استفاده کرد مثلاً: اروغن مالیدن بر سر و بدن (بدون چکاندن بر گوش)

۲۱ سرمه کشیدن

۳۱ خوشبویی زدن

۴۱ غسل کردن یا لباس مرطوبی را به تن کردن برای خنک ساختن بدن

۵۱ روزه دار گوش خود را با وسیله ای خلال کرد و آن وسیله آغشته به چرک گوش گردید، سپس آن را چندین بار بر گوش خود فرو برد

بی اختیاریدر برخی موارد بدون اینکه شخص خواسته باشد، اتفاقاتی افتاد، مثلاً: بی اختیار وارد شدن دود در حلق

۲۱ بدون قصد قبلی وارد شدن غبار غلیظی همچون غبار آسیاب در حلق

۳۱ داخل شدن مگس به حلق

۴۱ بالا آمدن قی (چه اندک و چه بسیار) و بدون قصد دو باره پایین رفتن آن

حدشخص روزه دار جنب گردیداگر شخص در طول روز جنب باقی بماند روزه اش نمی شکند اگرچه با این کار مرتکب مکروه تحریمی می شود

خوردن در مواردی خوردن روزه را نمی شکنند و آن زمانی است که شخص از میان دندانهایش چیزی را که کمتر از دانه نخود بود، پیدا نمود و خورد

ص: ۱۸۶

چکیده مطالب

- ماه مبارک رمضان با یکی از امور زیر ثابت می شود: دیدن هلال؛ گواهی دادن دیگران؛ به پایان رسیدن ماه شعبان؛

- بیست و نهم شعبان را که معلوم نیست آیا هلال عید در آن طلوع کرده است یا نه، روز شک گویند؛

- روزه گرفتن در روز شک در برخی حالتها مکروه است و در برخی دیگر مکروه نیست؛

- در برخی موارد مثل فراموشی، استعمالات خارجی، بی اختیاری، حدث، تزریقات و خوردن (مورد خاص) روزه باطل نمی شود.

سوالات درس

۱. از چه راه های می توان به ثبوت ماه رمضان پی برد؟

۲. روز شک کدام روز است؟

۳. روزه گرفتن در روز شک چه حکمی دارد؟

۴. پنج مورد از مواردی را که در آن روزه باطل نمی شود، ذکر کنید؟

ص: ۱۸۷

مواردی که تنها قضای روزه واجب می گردد

در موارد آتی روزه باطل و به جا آوردن قضای آن واجب می گردد اما کفاره ندارد:

قضای روزه واجب می گردد در حالت های: خوردن و آشامیدن عمداً و قصداً مواد غذایی را خورد البته بخاطر وجود عذر شرعی، مثل: سفر-بیماری-بارداری-شیردهی-حیض و نفاس-بی هوشی-دیوانگی

اشیایی را خورد که معمولاً خورده نمی شود، مثل: آرد-خمیر-نمک بسیار در یک دفعه-پنبه-کاغذ-هسته خرما-گل اگر چنانچه عادت وی گل خوردن نبود

اشیایی را خورد که اصلاً خورده نمی شود، مثل: سنگ-چوب-نقره-طلا-سرب و...

در میان دندانهایش چیزی از غذا به اندازه نخود یا بزرگتر از آن باقی مانده بود و آن را خورد

اجبار و اکراه توسط شخصی دیگر شخص روزه دار را وادار و مجبور به خوردن یا آشامیدن بکنند و او تناول نماید

به خاطر مسأله شخص‌روزه دار خود ناچار به خوردن یا آشامیدن شود و بخورد

سهواً و خطأً روزه دار از روی سهو و خطا و به گمان اینکه شب باقی است یا خورشید غروب کرده است، خورد یا آشامید سپس
برایش آشکار گردید که صبح طلوع کرده و یا خورشید غروب نکرده است

مسافر تشخیص روزه دار مسافرت کرد و بعد از نیت اقامت (یعنی بعد از مقیم شدن)، خورد یا آشامید

شخص روزه دار بعد از آنکه مقیم گردیده بود مسافرت کرد سپس خورد یا آشامید

طبابت داخل کردن دارویی در بینی

جراحی را در بینی خویش تداوی کرد که در اثر آن دارو به شکم رسید

جراحی را در شکم خویش تداوی کرد که در اثر آن دارو به داخل آن رسید

وضو و غسل روزه دار در مضمضه کردن و استنشاق نمودن چنان زیاده روی کرد که آب به سوی شکم روان گردید

مواردی که هم قضای روزه واجب است و هم پرداخت کفاره

در موارد زیر روزه باطل می گردد و به علاوه قضا باید کفاره نیز پرداخت شود:

۱ خوردن غذایی که طبع بدن مایل است و شهوت شکم و گرسنگی با آن برآورده میشود

۲ دارویی را بدون عذری شرعی خوردن

۳ نوشیدن آب یا مایعاتی دیگر

۴ جماع، هم بر فاعل و هم بر مفعول

۵ بلعیدن قطرات بارانی که داخل دهان گردیده است

۶ استعمال دخانیات

۷ خوردن گل در صورتی که شخص معتاد به خوردن آن بود

شرطهای وجوب کفاره

کفاره تنها در مواردی که شروط زیر محقق گردد، واجب می شود:

۱ خوردن یا آشامیدن در حال ادای روزه ماه رمضان باشد؛ (۱)

۲ خوردن یا آشامیدن از روی قصد و عمد باشد

۳ اجبار و اکراهی در خوردن یا آشامیدن نباشد

۴ خوردن و آشامیدن از روی سهو و خطا نباشد

مصادیق کفاره

مصادیق کفاره عبارتند از:

۱. آزاد ساختن برده؛

۲. و اگر برده ای نبود دو ماه پیاپی روزه گرفتن به شرط اینکه در میان آن، روز عیدی یا روزهای تشریق واقع نشود؛

۳. و اگر شخص توانایی دو ماه پیاپی روزه گرفتن را نداشت، باید شصت مسکین را طعام بدهد.

ص: ۱۹۰

۱- (۱). پس اگر خوردن یا آشامیدن در غیر ماه رمضان یا هنگام قضا آوردن روزه ی این ماه اتفاق بیفتد، کفاره واجب نمی شود.

چکیده مطالب

- در موارد متعددی تنها به جا آوردن قضای روزه واجب می گردد بدون پرداخت کفاره؛
- در برخی موارد هم قضای روزه واجب است و هم پرداخت کفاره؛
- کفّاره تنها در مواردی که شروط مخصوص آن تحقّق یابد، واجب می شود؛
- مصادیق کفاره به ترتیب اولویت عبارت است از آزاد کردن برده، دو ماه پیاپی روزه گرفتن و یا اطعام شصت مسکین.

سوالات درس

۱. هفت مورد از مواردی را که تنها قضای روزه، بدون پرداخت کفاره واجب می گردد، ذکر کنید؟
۲. چهار مورد از مواردی را که هم قضای روزه و هم کفاره واجب می گردد، بیان نمایید؟
۳. شروط وجوب کفاره را بنویسید؟
۴. مصادیق کفاره را به ترتیب اولویت بنویسید؟

امور مکروه برای روزه دار

انجام برخی از امور برای روزه دار مکروه است، که عبارتند از:

۱. جویدن چیزی یا چشیدن آن بدون نیاز؛
۲. جمع کردن آب دهان در دهان و سپس بلعیدن آن؛
۳. انجام کارهایی که سبب ضعف و ناتوانی شخص می گردد، مثل حجامت، رنگ زدن، حمام سونا و....

امور مستحب برای روزه دار

موارد زیر از مستحبات روزه داری است:

۱. سحر خوردن؛
۲. به تأخیر انداختن سحری؛
۳. بعد از غروب خورشید در افطار تعجیل نمودن؛
۴. قبل از طلوع صبح غسل جنابت کردن اگر جنب شده باشد؛
۵. پرهیز از خشم و غضب و برآشفتگی، دروغ، غیبت، سخن چینی و دشنام دادن و بدزبانی؛

۶. تا آنجا که امکان دارد زیاد تلاوت کردن قرآن کریم و مشغول شدن به دعاهای مأثوره؛

۷. پرهیز از شهوات نفسانی و جسمانی اگرچه مباح باشد.

مواردی که ترک روزه در آن جایز است

اسلام دین فطرت است و انسان را بیشتر از طاعت و توانش وادار نمی گردانند. بر این اساس، در برخی موارد که ذیلاً بیان می شود، ترک روزه جایز است:

ترک روزه جایز است در حالت های: مریضی ۱۱ اگر شخص مریض است

۲ یا خوف از طولانی شدن مدت مریضی دارد

۳ یا خوف از شدت یافتن مریضی دار

مسافرت ۴ مسافرتی طولانی که سبب کوتاه شدن نماز می گردد

سختی ۱۵ اگر بر کسی گرسنگی یا تشنگی سختی عارض شود و برگمان وی چنین غالب گردد که اگر روزه را نخورد هلاک می شود

۶ زنانی که به خاطر بارداری و شیردهی روزه گرفتن برایشان دشواری ها ایجاد می کند

۷ کهنسالانی که توانی برای روزه گرفتن ندارند

جنگ ۸ کسانی که در حال جنگیدن با دشمن هستند

ص: ۱۹۳

چکیده مطالب

-انجام برخی از امور برای روزه دار مکروه است؛

-برخی از امور جزو مستحبات روزه داری است؛

-در حالت های مریضی، مسافرت، سختی و جنگ ترک روزه جایز است.

سوالات درس

۱.اموری را که برای روزه دار مکروه است برشمارید؟

۲.اموری را که برای روزه دار مستحب است بیان نمایید؟

۳.حالت های را که مجوز ترک روزه هستند ذکر کنید؟

ص: ۱۹۴

۴۰- زکات (صدقه) فطر

تعریف زکات فطر

زکات فطر یا صدقه فطر مقدار معین مالی است که فرد مسلمان آن را در روز عید رمضان از ملک شخصی خویش برای نیازمندان پرداخت می کند به جهت پاکسازی نفس و جبران آنچه که ممکن است از وی در طول ماه رمضان سر زده باشد.

شروط وجوب زکات فطر

زکات فطر واجب می گردد بر کسی که دارای این شرایط باشد: ۱) اسلامپس زکات فطر برای غیر مسلمانان واجب نیست

۲) آزادینابر این زکات برای برده واجب نمی گردد

۳) مالک نصاب بودن در زمان طلوع روز عید (۱) یعنی شخص افزون بر قرض و حوائج و نیازمندی های اصلی خود و خانواده خویش، صاحب مال باشد. بنابراین این، زکات فطر بر کسی که مالک نصابی افزون بر حوائج اصلی خویش نیست، واجب نمی باشد. حوائج اصلی عبارتند از: مسکن، اثاثیه منزل، لباس، تغذیه، مرکب، آلات و ابزار و وسایل کسب معاش.

ص: ۱۹۵

۱- (۱). یعنی شرط نیست که یک سال کامل بر نصاب مال گذشته باشد.

بلوغ و عقل از شروط وجوب زکات فطر به حساب نمی آید، بلکه اگر شخص نابالغ و یا دیوانه مالک نصاب بودند، صدقه فطر از مال آنان توسط اولیائشان پرداخت می شود.

زمان وجوب زکات فطر

زکات فطر در هنگام طلوع صبح روز عید فطر واجب می گردد.

بنابر این، اگر کسی قبل از این وقت مُرد یا فقیر گردید، صدقه فطر بر وی واجب نیست.

همچنین اگر کسی بعد از طلوع فجر متولد یا مسلمان شد، صدقه بر او واجب نیست.

پرداخت زکات فطر قبل یا بعد از طلوع فجر روز عید جایز است، اما مستحب است که آن را قبل از خارج شدن به سوی مصلی، از مال خویش بیرون آورد.

زکات فطر، به نیابت از چه کسی ؟

پرداخت زکات فطر واجب است از طرف خود

از طرف فرزندان صغیر فقیر خویش

از طرف فرزندان کبیر فقیر دیوانه ی خویش

واجب نیست از طرف زن خویش اما اگر به صورت داوطلبانه از طرف زن خویش پرداخت کند جایز است

از طرف فرزندان کبیر فقیر خویش اما اگر به صورت داوطلبانه از طرف فرزندان کبیر فقیر خویش که عاقل هستند، پرداخت کند جایز است

مصدق، مقدار و مصارف زکات فطر

مصادیق زکات فطر: بر اساس نصوص شرعی، مصادیق زکات (اموال زکوی) فطر عبارتند از: ۱. گندم؛ ۲. جو؛ ۳. خرما؛ ۴. کشمش.

پرداخت زکات فطر از غله جاتی دیگر جایز است و باید مقداری را که معادل قیمت مصادیق اصلی زکات است، از غله جات بیرون آورد.

بهتر است قیمت زکات فطر به پول نقد پرداخت شود، زیرا این کار نفع بیشتری برای فقراء دارد.

مقدار زکات فطر: زکات فطر برای یک نفر، مقدار نصف صاع از گندم یا آرد آن، و مقدار یک صاع از جو یا خرما یا کشمش می باشد.

هر صاعی برابر است با ۳ کیلو و ۶۰۰ گرم، که با این حساب نصف آن می شود: ۱ کیلو و ۵۳۰ گرم.

مصارف زکات فطر: مصارف زکات فطر همان مصارف زکات است که به زودی در مبحث «زکات» بیان خواهد شد.

چکیده مطالب

-زکات فطر مالی است که مسلمانان آن را در روز عید رمضان از ملک شخصی خویش برای نیازمندان پرداخت می کنند؛

-صدقه فطر بر کسی واجب می گردد که دارای اسلام، آزادی و مالک نصاب باشد؛

-زکات فطر در هنگام طلوع صبح روز عید فطر واجب می گردد؛

-پرداخت زکات فطر واجب است از طرف خود، از طرف فرزندان صغیر فقیر خویش و از طرف فرزندان کبیر فقیر دیوانه ی خویش؛

-مصادیق زکات فطر عبارتند از: گندم، جو، خرما و کشمش، اما می توان از غله جاتی دیگر و نیز قیمت آن را به پول نقد پرداخت کرد؛

-زکات فطر برای یک نفر، مقدار نصف صاع از گندم یا آرد آن، و مقدار یک صاع از جو یا خرما یا کشمش می باشد.

سوالات درس

۱. منظور از زکات فطر چیست؟

۲. زکات فطر بر چه کسی واجب است؟

۳. زمان وجوب زکات فطر کی است؟

۴. پرداخت زکات فطر از طرف چه کسانی واجب است و به نیابت از چه اشخاصی واجب نیست؟

۵. مصادیق زکات فطر کدامها هستند و آیا می توان پول آن را پرداخت نمود؟

۶. مقدار زکات فطر برای یک نفر چه مقدار است؟

تعریف اعتکاف

اعتکاف از اصطلاحات فقه اسلامی و به معنی «ماندن در یکی از مساجد جامع با قصد و نیت عبادت و بندگی خدا» است و از جمله عبادت هایی است که سابقه تاریخی فراوانی دارد.

انسان به دنبال سعادت و کمال است و برای رسیدن به این هدف نیازمند پرورش جان و روان اش است، که خلوت و راز و نیاز با دوست و هم کلامی و مناجاتی شیرین و زیبا با او در قالب اعتکاف، از راه های آن است. اعتکاف یکی از اعمالی است که سرآمد دیگر عبادات محسوب می گردد و بسیاری از پیامبران و موحدان برای راز و نیاز با خداوند و تهذیب نفس و تقویت روح به مدت طولانی در نقطه ای معین و به دور از زندگی مادی اقامت می گزیدند.

انواع اعتکاف

اعتکاف بر سه نوع است ۱) واجباعتکافی است که نذر شده باشد، پس هر کس نذر کرد که در اعتکاف بنشیند، اعتکاف بر او واجب می شود

۲) سنتاعتکاف دهه اخیر ماه مبارک رمضان

۳) مستحباعتکاف غیر نذری و در غیر دهه اخیر ماه رمضان

مدت اعتکاف

مدت اعتکاف بر حسب انواع آن مختلف است:

مدت اعتکاف اعتکاف واجب و اجبمدت اعتکاف واجب همان مقداری است که هنگام نذر کردن، شخص تعیین می کند

اعتکاف سنتمدت اعتکاف سنت ده روز یعنی دهه اخیر ماه رمضان است

اعتکاف مستحبکمترین مدت اعتکاف مستحبی یک لحظه زمانی است اما بیشترین مدت آن حدی ندارد

شرط صحت اعتکاف

اعتکاف صحیح نمی شود مگر اینکه:

۱. در مسجدی که دارای نماز جماعت است برگزار گردد؛

۲. همراه با روزه باشد البته برای اعتکاف نذری (اعتکاف واجب)، اما برای اعتکاف مستحب، روزه گرفتن شرط نیست.

مبطلات اعتکاف

امور زیر اعتکاف را باطل می کند:

۱. بدون عذر خارج شدن از مسجد؛

۲. عارض شدن خون حیض و نفاس؛

۳. جماع و یا مقدمات آن، مثل بوسه و لمس و بازی.

ص: ۲۰۰

عذرهای مباح کننده ی خروج از مسجد

در برخی از موارد به خاطر وجود عذری، خارج شدن از مسجد جایز می گردد:

عذرهای مباح کننده ی

خروج از مسجد ۱ عذر طبیعی خارج شدن از مسجد برای قضای حاجت و یا انجام غسل جنابت

۲ عذر شرعی خروج به قصد شرکت در نماز جمعه اگر در مسجدی که در آن معتکف است جمعه برگزار نمی شود، و یا دفن و کفن و تشییع جنازه در صورت انجام نگرفتن این امور توسط دیگران

۳ عذر ضروری خوف از دست دادن جان و مال و عرض در صورت ماندن در مسجد

برخی احکام

لازم به ذکر است که در مسجد هنگام اعتکاف حرف های خوب زدن و صحبت های دلنشین کردن مستحب است و در سکوت به سر بردن کراهیت دارد؛

معتکف می تواند مشغول خرید و فروش شود، البته بدون حاضر کردن کالا و مال فروشی.

ص: ۲۰۱

چکیده مطالب

-اعتکاف عبادتی است که شخص، با قصد و نیت در مسجدی که نماز جماعت در آن برگزار می شود، درنگ کند؛

-اعتکاف بر سه نوع است: واجب، سنت و مستحب؛

-هر یک از انواع اعتکاف مدت زمان به خصوصی دارد؛

-شرط صحت اعتکاف: حضور در مسجد و روزه گرفتن (برای اعتکاف واجب)؛

-مبطلات اعتکاف عبارتند از: خروج از مسجد، خون حیض و نفاس دیدن و جماع؛

-عذرهای مباح کننده ی خروج از مسجد عبارتند از: عذر طبیعی، عذر شرعی و عذر ضروری.

سوالات درس

۱. اعتکاف چه نوع عبادتی است؟ آن را تعریف کنید.

۲. اعتکاف بر چند نوع است و مدت زمان هر کدام را بنویسید؟

۳. شروط صحت اعتکاف را بیان نمایید؟

۴. مبطلات اعتکاف را بنویسید؟

۵. عذرهای مباح کننده ی خروج از مسجد را ذکر کنید؟

ص: ۲۰۲

قال الله تبارك و تعالی:

وَ آتُوا الزَّكَاةَ

و زکات پردازید [مزمّل/۲۰]

وَ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَ الْفِضَّةَ وَ لَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

و کسانی را که طلا و نقره را گنجینه می سازند، و در راه خدا انفاق نمی کنند، به مجازات دردناکی بشارت ده [توبه/۳۴]

معنای زکات و حکم آن

معنای لغوی: زکات در لغت به معنای «افزایش»، «پاکی» و «مدح» است.

معنای اصطلاحی: زکات در اصطلاح شرع و فقه عبارت است از مقداری از مال که با کیفیت مخصوصی (۱) به خاطر پاک نمودن اموال و ثروت، در راه خدا به افراد مستحق داده می شود.

حکم زکات: حکم پرداخت زکات برای کسی که دارای شرایط مخصوص آن است، فرض می باشد.

ص: ۲۰۳

۱- (۱). منظور از «کیفیت مخصوص» آن است که آن مال باید برخی از شرایط را دارا باشد و موانعی در کار نباشد.

موارد زکات

زکات دارای انواعی است: ۱. زکات حیوانات چرنده ۲. زکات محصولات کشاورزی و میوه ها

۳. زکات معادن و رکاز ۴. زکات طلا و نقره

۵. زکات عروض

مصارف زکات

مطابق نصّ قرآن کریم، (۱) مواردی که باید زکات در آن صرف شود، عبارتند از:

۱. فقیر به کسی گویند که مالک کمتر از نصاب است

۲. مسکین کسی است که اصلاً مالک چیزی نیست

۳. عامل به کسی گویند که به جمع آوری زکات و عشر می پردازد و از طرف حاکم شرع به این امر منصوب شده است

۴. مؤلفه قلوبهم کسانی که برای جلب توجهشان به دین اسلام و یا دفع ضررشان از مسلمانان، باید دل آنان را به دست آورد (حکم این گروه منسوخ است)

۵. رقا ببردگان مکاتب (۲)

۶. غارمکسی است که بر ذمه اش قرضی است و اگر پرداخت کند مالک نصاب کامل نمی شود

۷. سبیل الله‌آنان که در راه خدا جهاد و یا تحصیل علم می کنند و حاجیانی که به قصد انجام فریضه حج بیرون آمده اند اما به خاطر اینکه هزینه های سفرشان تمام شده است، از رسیدن به بیت الله عاجز مانده اند

۸. ابن السبیل مسافر در راه مانده، هرچند در منزلش مالی که در حد نصاب است داشته باشد

ص: ۲۰۴

۱- (۱). إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَسْكِينِ وَ الْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَ الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقَابِ وَ الْغَارِمِينَ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ سوره توبه آیه ۶۰.

۲- (۲). مکاتب: برده ای است که صاحبش با او قرارداد بسته است که مبلغ معینی را در مدت معین بیاورد تا آزاد شود.

موارد ممنوع برای صرف زکات

جایز نیست صرف کردن زکات برای ۱ کافر

۲ ثروتمند

۳ بنی هاشم و آزادکردگان ایشان

۴ اصول خویش یعنی پدر و پدربزرگ و مادر و مادربزرگ هر مقدار که بالا رود

۵ فروع خویش یعنی فرزند و فرزند فرزند هر مقدار که پایین رود

۶ همسر خویش

۷ بنای مسجد یا مدرسه یا هموارسازی راه یا ساختن پل

۸ تکفین میت و پرداخت قرض وی

ص: ۲۰۵

چکیده مطالب

-زکات که به معنای افزایش است، در اصطلاح شرع عبارت است از مقداری از مال که با کیفیت مخصوصی در راه خدا به افراد مستحق داده می شود و حکم آن فرض است؛

-زکات دارای انواعی است؛

-مصارف زکات هشت مورد است؛

-در برخی موارد صرف زکات جایز نیست.

سوالات درس

۱. زکات در لغت و اصطلاح به چه معنا است و حکم آن چیست؟

۲. انواع زکات را نام ببرید؟

۳. مصارف زکات را بیان کنید؟

۴. مواردی را که صرف زکات جایز نیست، ذکر نمایید؟

ص: ۲۰۶

شروط فرض گردیدن زکات

گذشت که پرداخت زکات برای کسی که دارای شرایط است، فرض می باشد. هم اکنون به این شروط که در قالب جدول زیر بیان شده است، توجه نمایید:

زکات در صورت وجود این شرایط فرض می گردد: ۱) اسلامپس زکات بر کافر و مرتد فرض نیست

۲) آزادیزکات بر برده فرض نیست

۳) بلوغزکات بر کودک فرض نیست

۴) عقلپس زکات بر دیوانه فرض نیست

۵) داشتن ملکیت تامیعنی این که مال مملوک شخص و در دست آن باشدپس اگر شخص مالک چیزی گردید که هنوز آن را دریافت نکرده (مانند مهر زن قبل از دریافت آن) و یا مالی دریافت نمود که مالک آن نیست (مثل قرض یا امانت) زکات بر وی فرض نمی گردد

۶) نصاب مالحد اقل مقداری از مال است که با وجود آن زکات بر مال تعلق می گیرد

۷ افزون بودن مال بر حاجات اصلیس منزل مسکونی، اثاثیه منزل، لباسهای مورد استفاده، کتابهای علمی غیر تجاری، چهارپایان سواری، سلاح های مورد استفاده، آلات و ابزار کاری که وسیله کسب معاش است زکات ندارد

۸ فراغت مال از قرضشخص نباید بده کار باشد به گونه ای که وام او تمام مالش را پوشاند یا از حد نصاب کم کند

۹ رشد کننده (نامی) بودن مالرشد کننده حقیقی، مثل چهارپایان

۱۰ رشد کننده تقدیری، مثل طلا و نقره (۱) چه به صورت مسکوک و غیر مسکوک و یا به شکل زیورآلات یا ظروف و وسایل

شرط وجوب ادای زکات

شرط وجوب ادای زکات عبارت است از:

سپری شدن یک سال قمری بر نصاب مال.

مراد از سپری شدن یک سال کامل این است که نصاب مال در دو طرف سال کامل باشد، چه در اثنای سال کامل باقی مانده باشد یا نه. بنا بر این:

۱. اگر شخص در اول سال مالک نصاب کامل بود و تا آخر سال این نصاب همچنان کامل ماند، زکات در آن واجب می گردد.

۲. اگر نصاب در اول سال کامل بود و در اثنای سال ناقص گردید، آنگاه در آخر سال نصاب دوباره کامل شد، باز هم زکات در آن واجب است.

ص: ۲۰۸

۱- (۱). زیرا طلا و نقره در معاملات اقتصادی به عنوان دو جنس نمو کننده مطرح است.

شرط صحت ادای زکات

شرط صحت ادای زکات عبارت است از:

نیت پرداخت زکات به فقیر.

نیت پرداخت زکات به فقیر در موارد زیر لازم است:

۱. هنگام پرداخت زکات، بی واسطه به فقیر؛

۲. هنگام دادن زکات به وکیلی که آن را در میان مستحقان توزیع می کند؛

۳. هنگام کنار گذاشتن زکات از سرجمع مال خویش.

ص: ۲۰۹

چکیده مطالب

-زکات فرض می گردد در صورت وجود این شروط:اسلام، آزادی، بلوغ، عقل، داشتن ملکیت تام، نصاب مال، افزون بودن مال بر حاجات اصلی، فراغت مال از قرض، رشدکننده (نامی) بودن مال؛

-شرط وجوب ادای زکات عبارت است از:سپری شدن یک سال قمری بر نصاب مال؛

-شرط صحت ادای زکات عبارت است از:نیت پرداخت زکات به فقیر.

سوالات درس

۱.شروط فرض گردیدن زکات را بنویسید؟

۲.شرط وجوب ادای زکات چیست؟

۳.شرط صحت ادای زکات را بنویسید؟

ص:۲۱۰

۴۴- نصاب زکات (۱)

حیوانات چرنده

منظور از چرنده بودن، حیواناتی اند مانند شتر و گاو و گوسفند، که بیشتر از نصف سال را به چریدن در صحراء و علفزارهای مباح (قابل استفاده برای عموم) سپری می کنند و صاحبشان به آنها جز به ندرت علف نمی دهد.

بنابر این، زکات واجب نمی گردد برای:

۱. حیواناتی که کمتر از نصف سال را بچرند؛

۲. حیواناتی که جهت کارهای کشاورزی، شخم زنی، خرمن کوبی و باربری نگهداری می شوند.

نصاب زکات حیوانات چرنده

۱. زکات شتر

ردیف نصاب مقدار زکات واجب

۱ کمتر از ۵ شتر زکات ندارد

۲ از ۵ تا ۹ شتر ۱ گوسفند

۳ از ۱۰ تا ۱۴ شتر ۲ گوسفند

ص: ۲۱۱

۱۴ از ۱۵ تا ۱۹ شتر ۳ گوسفند

۱۵ از ۲۰ تا ۲۴ شتر ۴ گوسفند

۱۶ از ۲۵ تا ۳۰ شتر ۱ بنت مخاض: شتری که یک سالش کامل شده و وارد سال دوم گشته

۱۷ از ۳۶ تا ۴۵ شتر ۱ بنت لبون: شتری که دو سالش کامل شده و وارد سال سوم گشته

۱۸ از ۴۶ تا ۶۰ شتر ۱ حقه: شتری که سه سالش کامل شده و وارد سال چهارم گشته

۱۹ از ۶۱ تا ۷۵ شتر ۱ جذعه: شتری که پنج سالش کامل شده و وارد سال ششم گشته

۱۰ از ۷۶ تا ۹۰ شتر ۲ بنت لبون: شتری که دو سالش کامل شده و وارد سال سوم گشته

۱۱ از ۹۱ تا ۱۲۰ شتر ۲ حقه: شتری که سه سالش کامل شده و وارد سال چهارم گشته

هر گاه تعداد شترها (نصاب) به ۱۲۰ برسد، زکات از سر گرفته می شود، بدین صورت که در فاصله بین ۱۲۰ تا ۱۴۰ شتر، در هر پنج شتر یک گوسفند است به همراه دو حقه (شتری که وارد سال چهارم شده) و در فاصله بین ۱۴۵ تا ۱۴۹ شتر، دو حقه و یک بنت مخاض است. توجه فرمایید:

۱۲۰۱۲ قدس سره ۲۵ حقه و ۱ گوسفند

۱۲۰۱۳ قدس سره ۲۱۰ حقه و ۲ گوسفند

۱۲۰۱۴ قدس سره ۲۱۵ حقه و ۳ گوسفند

۱۲۰۱۵ قدس سره ۲۲۰ حقه و ۴ گوسفند

۱۲۰۱۶ قدس سره ۲۲۵ حقه و ۱ بنت مخاض

۱۱۷ از ۱۴۵ تا ۱۴۹

۱۸ در ۱۵۰ شتر ۳ حقه: شتری که سه سالش کامل شده و وارد سال چهارم گشته

هر گاه تعداد شترها (نصاب) به ۱۵۰ برسد، زکات از سر گرفته می شود، بدین صورت که در فاصله بین ۱۵۰ تا ۱۷۵ شتر، در هر پنج شتر یک گوسفند است به همراه سه حقه (شتری که وارد سال چهارم شده) و در فاصله بین ۱۷۵ تا ۱۹۶ نیز زکات فرق دارد، که هم اکنون توجه فرمایید:

۱۵۰۱۹ قدس سره ۳۵ حقه و ۱ گوسفند

۱۵۰۲۰ قدس سره ۳۱۰ حقه و ۲ گوسفند

۱۵۰۲۱ قدس سره ۳۱۵ حقه و ۳ گوسفند

۱۵۰۲۲ قدس سره ۳۲۰ حقه و ۴ گوسفند

۱۵۰۲۳ قدس سره ۳۲۵ حقه و ۱ بنت مخاض

۱۵۰۲۴ قدس سره ۳۳۶ حقه و ۱ بنت لبون

۱۲۵ از ۱۸۶ تا ۱۹۶

۱۲۶ از ۱۹۶ تا ۴۲۰ حقه

هر گاه تعداد شتران از این حد یعنی ۲۰۰ شتر زیادتر گردید، زکات دوباره از سر گرفته می شود همان طور که در ۵۰ شتر بعد از ۱۵۰ شتر از سر گرفته شد.

۲. زکات گاو

ردیفنصابمقدار زکات واجب

۱ کمتر از ۳۰ گاو زکات ندارد

۲ از ۳۰ تا ۳۹ گاو ۱ تبیع یا تبعه: گاو نر یا ماده ای که وارد سال دوم گردیده

۳ در ۴۰ گاو ۱ مسن یا مسنه: گاو نر یا ماده ای که وارد سال سوم شده

هر گاه تعداد گاوها از ۴۰ بیشتر باشد، به نظر امام ابو حنیفه رحمه الله تا ۶۰ گاو، زکات به حساب آن است، یعنی در ۱ گاو، یک حصه از چهل حصه یک گاو ماده سه ساله است، و در دو گاو، نصف آن، یعنی یک حصه از بیست حصه گاو ماده سه ساله است، و در سه گاو، سه حصه از چهل حصه یک گاو ماده سه ساله است. اما به نظر امام ابو یوسف و محمد (رهما) زاید بر ۴۰ گاو تا ۵۹ گاو چیزی تعلق نمی گیرد (به ادامه بحث توجه فرمایید):

۴ از ۶۰ تا ۶۹ گاو ۲ تبیع یا تبعه

۵ از ۷۰ تا ۷۹ گاو ۱ مسنه به همراه ۱ تبیع

۶ از ۸۰ تا ۸۹ گاو ۲ مسنه

از ۷۹ تا ۹۰ گاوی تبعه

در ۱۰۰ گاوی تبع به همراه ۱ مسنه

ص: ۲۱۳

۹ بیش از ۱۰۰ گاو به همین ترتیب، زکات، با افزوده شدن هر ۱۰ گاو، از ۱ تبع به ۱ مسنه تغییر می کند. توجه فرمایید:

۱۰ در ۱۱۰ گاو ۲ تبع به همراه ۲ مسنه

۱۱ در ۱۲۰ گاو ۳ تبع به همراه ۲ مسنه

۱۲ در ۱۳۰ گاو ۳ تبع به همراه ۳ مسنه

۱۳ در ۱۴۰ گاو ۴ تبع به همراه ۳ مسنه

۱۴ در ۱۵۰ گاو و ۴ تبع به همراه ۴ مسنه و.....

۳. زکات گوسفند

ردیفنصا بمقدار زکات واجب

۱ کمتر از ۴۰ گوسفند زکات ندارد

۲ از ۴۰ تا ۱۲۰ گوسفند ۱ گوسفند

۳ از ۱۲۰ تا ۲۰۰ گوسفند ۲ گوسفند

۴ از ۲۰۱ تا ۳۳۹۹ گوسفند

۵ در ۴۰۰ گوسفند ۴ گوسفند

۶ بیش از ۴۰۰ گوسفند در هر ۱۰۰ عدد گوسفند، یک گوسفند

توجه: زکات زمانی به شتر و گاو و گوسفند تعلق می گیرد که یک سال کامل قمری بر آنها گذشته و وارد سال دوم شده باشند.

ص: ۲۱۴

چکیده مطالب

چرنده در مبحث زکات، حیوانی است که بیشتر از نصف سال را در صحراء بچرد و صاحبش به آن جز به ندرت علف ندهد؛ هر یک از شتر و گاو و گوسفند چندین نصاب دارد که با توجه به هر کدام، مقدار زکات آن نیز متفاوت خواهد بود؛ زکات زمانی تعلق می گیرد که یک سال قمری کامل بر حیوانات گذشته باشد.

سوالات درس

۱. منظور از حیوانات چرنده چیست و شرایط عامّ تعلق گرفتن زکات به آنها کدام است؟
۲. کمترین حدّ نصاب شتر، گاو و گوسفند که زکات به آن تعلق می گیرد، کدام است؟
۳. زکات در چه سنّی برای حیوانات تعلق می گیرد؟

ص: ۲۱۵

نصاب زکات در محصولات کشاورزی و میوه ها

محصولات کشاورزی و میوجات نصاب معینی ندارند. بنا بر این، هر آنچه که زمین رویاند دارای زکات است (۱) چه کم باشد و چه زیاد و چه سال بر آن گذشته باشد یا نه.

زمین کشاورزی دارای انواعی است و مقدار زکات در هر کدام متفاوت می باشد. به جدول زیر توجه فرمایید:

ص: ۲۱۶

۱- (۱). به جز هیزم و نی و علف.

زمین زراعی و کشاورزی از زمین عُشری (یک دهم: ۱۰٪ یا نصف عُشر یعنی یک بیستم: ۵٪) زمین عُشری بر دو قسم است: ۱. زمینی که با آب آسمان و نهرها و دریاها سیراب می شود زکات در این زمین ها بر اساس نصاب عشر یعنی یک دهم: ۱۰٪ پرداخت می شود

۲۱. زمینی که با دلو سیراب می شود زکات در این زمین ها نصف عشر یعنی یک بیستم (۵٪) استقبل از پرداخت نصف عشر نباید اجرت آب دادن و مزد کارگر و دیگر مصارف جانبی محصول را جدا کرد

۲. زمین خراجیزکات ندارد بلکه به خراج آن اکتفا می شود

نصاب زکات معادن و رکاز

معادن: شامل فلزاتی می شود که ذوب گردد و در آتش گداخته شود، مانند طلا، نقره، آهن، مس، و سرب. مایع معدنی مثل سیماب نیز در حکم معدن است.

رکاز: یعنی گنج و منظور دینه زمان جاهلی است، به عبارتی دیگر رکاز هر نوع مال با ارزشی است که از زمان قبل از اسلام در زیر زمین به جا مانده است.

نصاب زکات معادن و رکاز: معادن و رکاز نصاب تعیین شده ای ندارند، بلکه هر مقدار از آن که استخراج و کشف گردد، زکات به آن به مقدار یک پنجم (خمس) یعنی ۲۰٪ تعلق می گیرد.

نصاب زکات طلا و نقره

نصاب طلا: بیست مثقال است که تقریباً بین ۸۶ تا ۹۲ گرم محاسبه می گردد؛

نصاب نقره: دویست درهم است که تقریباً معادل ۵۹۵ تا ۶۰۰ گرم می باشد.

مقدار زکات طلا و نقره: مالک نصاب طلا و نقره، باید یک چهلم یعنی ۲.۵٪ (ربع عُشر) آن را پرداخت نماید.

مالک نصاب اختیار دارد اگر خواست در زکات طلا و نقره قطعه ای از آن را بر اساس وزن خارج گرداند

۱۲ اگر خواست مقدار زکات را بر اساس قیمت جاری روز بیرون نماید

۱۳ اگر خواست کالا یا مال پیمانه یا وزن شده را به حساب قیمت، به جای زکات طلا و نقره پرداخت نماید

زکات عروض

عروض جمع عرض است و منظور از آن در اینجا کالاهای تجاری است که به قصد سود و تجارت، مورد خرید و فروش و معامله قرار می گیرد.

به جدول زیر توجه فرمایید:

نصاب زکات عروض نصاب زکات کالاهای تجاری همان نصاب طلا و نقره است که به ترتیب عبارت اند از ۲۰ مثقال و ۲۰۰ درهم. یعنی هر وقت مقدار کالاهای تجاری به یکی از این دو حد برسد، زکات بر آن تعلق می گیرد.

مقدار زکات عروض مقدار واجب ادای زکات در کالای تجاری همان مقدار واجب زکات طلا و نقره، یعنی ۲.۵٪ (ربع عُشر) است

شروط وجوب زکات برای عروض امالک کالاهای تجاری با آن را داشته باشد

۲ کالاهای به حد نصاب طلا یا نقره رسیده باشد

چکیده مطالب

-به هر مقدار از محصولات کشاورزی زکات تعلق می گیرد،البته بستگی به نوع زمین کشاورزی دارد که مقدار زکات در هر کدام از آن، متفاوت است؛

-معادن، مثل طلا، نقره، آهن، سرب، مس و رگاز یعنی گنجی که از زمان قبل از اسلام در زیر زمین به جا مانده است، نصاب تعیین شده ای ندارند و به هر مقدار از آن یک پنجم یعنی ۲۰٪ زکات تعلق می گیرد؛

-نصاب طلا تقریباً بین ۸۶ تا ۹۲ گرم و نصاب نقره تقریباً معادل ۵۹۵ تا ۶۰۰ گرم می باشد و مقدار زکات آنها یک چهارم یعنی ۲.۵٪ می باشد؛

-هر گاه مقدار کالاهای تجاری به حد نصاب طلا و یا نقره برسد، زکات در آن به اندازه ۲.۵٪ تعلق می گیرد.

سوالات درس

۱. نصاب زکات در محصولات کشاورزی چه مقدار است، یعنی به چه مقدار از محصولات کشاورزی زکات تعلق می گیرد؟

۲. نصاب زکات در معدنها و رگاز (گنجه) چه قدر است و زکات آن چه مقدار است؟

۳. نصاب زکات در طلا و نقره چه قدر است و زکات آن چه مقدار است؟

۴. نصاب زکات کالاهای تجاری چه قدر است و زکات آن چه مقدار است؟

قال الله تبارك و تعالی:

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ [آل عمران/۹۷]

و برای خدا بر مردم است که آهنگ خانه(او) کنند، آنها که توانایی رفتن به سوی آن را دارند. و هر کس کفر ورزد(و حج را ترک کند)، خداوند از همه جهانیان، بی نیاز است

تعریف حج

حج در لغت به معنای قصد کردن کاری بزرگ است و در اصطلاح شریعت عبارت است از: به جا آوردن یک سلسله عبادات به هم مرتبط در اماکن مخصوص و وقت های خاصّ به وجهی ویژه.

حکم حج

حج، در طول عمر هر مسلمانی که دارای شرایط است، یک بار به صورت عینی فرض می گردد.

شروط فرض گردیدن حج

فرض گردیدن حج متوقف بر فراهم شدن شروط زیر است:

شروط فرض گردیدن حج ۱) اسلام پس بنابر این، حج برای این افراد فرض نمی باشد: کافر

۲) بلوغ و کدک

۳) عقل و دیوانه

۴) آزاد و برده

۵) استطاعت توان و غیر مستطیع

استطاعت عبارت است از اینکه شخص افزون بر نفقه خانواده خویش، در مدت غیاب خویش مالک توشه و مرکب راه در رفت و برگشت باشد

شروط وجوب ادای حج

ادای حج واجب نمی گردد (۱) مگر با وجود این شروط:

شروط وجوب ادای حج ۱) سلامت بدن پس حج برای شخص فلج و پیرمرد و پیرزنی که قدرت بر مسافرت ندارند و نیز شخصی که بخاطر مریضی زمینگیر شده است، واجب (فرض) نمی باشد

۲) برطرف شدن آنچه که مانع از رفتن به حج است پس حج برای شخص زندانی و کسی که بیم این دارد که او را از رفتن به حج منع کند، واجب نیست

۳) ایمن بودن راه در صورت خوفناک بودن راه، حج واجب نمی شود

۴) همراه شدن محرم برای زندر صورت عدم وجود محرم، حج بر زن واجب نمی گردد

۵) عدم حالت عده برای زناگر زن در حالت عده طلاق و یا عده وفات شوهر به سر می برد، حج بر او واجب نیست

ص: ۲۲۱

شروط صحت ادای حج

ادای حج تنها با تحقق شروط زیر صحیح می شود:

شروط صحت ادای حج ۱۱ احرام عبارت است از: ۱. نیت حج

۲. گفتن تلبیه از میقاتگاه تلبیه: **لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ**

۳. پوشیدن جامه دوخته نشده بجای دوخته شده

۴. وقت مخصوص حج باید در ایام و ماههای مخصوص انجام بگیرد که عبارت است از: ۱. سؤال

۲. ذی القعدة

۳. ده روز از ماه ذیحجه حج در غیر این ایام صحت ندارد

۴. اماکن مخصوص عبارتند از: ۱. سرزمین عرفات برای وقوف

۲. مسجد الحرام برای طواف

ص: ۲۲۲

چکیده مطالب

حج در لغت به معنای قصد کردن کاری بزرگ و در اصطلاح عبارت است از: به جا آوردن یک سلسله عبادات به هم مرتبط در اماکن مخصوص و وقت های خاصّ به وجهی ویژه؛

حج، در طول عمر هر مسلمانی که دارای شرایط است، یک بار به صورت عینی فرض می گردد؛

فرض گردیدن حج متوقف بر شروط آتی است: اسلام، بلوغ، عقل، آزادی و استطاعت؛

شروط وجوب ادای حج عبارتند از: سلامت بدن، رفع موانع راه، ایمن بودن راه، وجود محرم با زن و عدم حالت عده برای زن؛

شروط صحت ادای حج عبارتند از: احرام، وقت مخصوص و اماکن خاصّ.

سوالات درس

۱. حج را تعریف کنید؟

۲. حکم حج کدام است؟

۳. شروط فرض گردیدن حج را بنویسید؟

۴. شروط وجوب ادای حج را نام ببرید؟

۵. شروط صحت ادای حج را ذکر کنید؟

ص: ۲۲۳

تعریف عمره

«عمره» در لغت به معنای زیارت مکانی آباد و در اصطلاح شرع به معنای زیارت خانه خدا با بجا آوردن مناسک و برنامه های خاص آن است.

اقسام حج و عمره

عمره و حج دارای اقسامی اند که در جدول زیر بیان شده است:

اقسام حج و عمره اقسام حج ۱-حجّ افراد عبارت است از آنکه شخص، نخست مناسک و مراسم حج را بجا آورد و پس از اتمام حج به قصد «عمره» (۱) احرام ببندد و مناسک خاص آن را به پایان برساند

۲-حجّ تمتّع عبارت است از آنکه شخص در ایام و ماههای ویژه حج (شوال، ذیقعد و ده روز ذیحجه) نخست مناسک «عمره» و سپس مناسک حج را با دو احرام بجا آورد

۳-حجّ قران به معنای جمع احرام عمره و حج در یک سفر است، یعنی شخص از میقات، برای عمره و حج هر دو، احرام ببندد

ص: ۲۲۴

۱- (۱). «عمره» در لغت به معنای زیارت مکانی آباد و در اصطلاح شرع به معنای زیارت خانه خدا با بجا آوردن مناسک و برنامه های خاص آن است.

اقسام عمرهٔ مفرده، مفرده، مفرده به لحاظ زمانی مستقل از حج است و در تمام مدت سال می‌توان مراسم آن را بجا آورد و حکم عمرهٔ مفرده سنت مؤکده است اگر چنانچه شرطهای وجوب ادای حج فراهم گردد

۲ عمره تمتع عبارت است از بجا آوردن مراسم «عمره» قبل از مراسم حج

فرائض (ارکان) حج

۱ احرام احرام در لغت به معنای منع است و در شرع به معنای حرام گردانیدن چند چیز و واجب نمودن چند چیز دیگر است یکی از این فرائض ترک شود، حج باطل می‌شود

۲ اوقوف در عرفات توقف کردن در صحرای عرفات حد اقل یک لحظه از زوال روز عرفه تا صبح روز عید قربان

۳ طواف زیارت طواف کردن در اطراف خانه کعبه هفت مرتبه در روزهای عید قربان (۱۰-۱۱-۱۲ ذیحجه)

واجبات حج

واجبات حج عبارتند از:

واجبات حج ۱ اوقوف در مزدلفه حتی به مقدار یک لحظه بعد از نماز صبح تا طلوع خورشید روز دهم ذیحجه هر کدام از این واجبات ترک شود، ذبح یک گوسفند بر حاجی واجب می‌گردد

۲ سعی بین صفا و مروه که آغاز آن از صفا و پایانش به مروه و به تعداد هفت شوط است

۳ طواف وداع برای غیر اهالی مکه

۴ دو رکعت نماز طواف پس از هفت بار دور زدن

۵ رمی جمرات سه گانه در روزهای قربانی یعنی ایام تشریق

۶ تراشیدن یا کوتاه کردن موی سردر سرزمین حرم و در ایام قربانی

چکیده مطالب

- عمره در اصطلاح شرع به معنای زیارت خانه خدا با بیجا آوردن مناسک و برنامه های خاص آن است؛

- حج بر سه قسم: افراد، تمتع و قران و عمره بر دو قسم: مفرده و تمتع تقسیم می شود؛

- حج دارای سه فرض است: احرام، وقوف در عرفه و طواف زیارت؛

- واجبات حج شش تا است: وقوف در مزدلفه، سعی، طواف وداع، دو رکعت نماز طواف، رمی جمرات، تراشیدن یا کوتاه کردن موی سر.

سوالات درس

۱. عمره را تعریف کنید؟

۲. اقسام حج و عمره را بنویسید؟

۳. ارکان حج کدامها هستند؟

۴. واجبات حج را نام ببرید؟

ص: ۲۲۶

حج دارای سنت هایی است که عبارت اند از:

۱ غسل یا وضو در هنگام بستن احرام (مستحب است بنا بر قول مشهور)

۲ دو رکعت نماز بعد از نیت احرام (مستحب است بنا بر قول صحیح)

۳ تلبیه گفتن هر چه بیشتر گفته شود بهتر است

۴ طواف قدوم برای غیر اهالی مکه

۵ تیامنیعی طواف ها را باید از طرف راست شروع کرد

۶ اضطباع یعنی هنگام طواف یک طرف رداء خویش را در زیر بغل راست و طرف دیگر آن را بر شانه چپ قرار دادن

۷ رمل در طواف یعنی در سه شوط اول از طواف، قدمها را نزدیک به هم برداشته و هر دو شانه خویش را جنباندن و مثل پهلوانان راه برود

۸ هَرَوَلَه در سعیه روله حد وسط میان راه رفتن و دویدن است که در بین دو میل سبز انجام می دهند

۹ استلام و بوسیدن حجر الاسود در آغاز و پایان هر شوط از طواف

۱۰ گذراندن شب در منی و مزدلفه در ایام تشریق

۱۱ جمع نماز ظهر و عصر در صحرای عرفات با یک اذان و دو اقامه

۱۲ جمع بین نماز مغرب و عشاء در مزدلفه با یک اذان و دو اقامه

کسی که این سنت ها را ترک کند گناهکار می شود اما کفاره بر او واجب نمی شود

محظورات حج

محظورات یعنی امور ممنوع در حج، که اگر حاجی در حال احرام، مرتکب یکی از آن گردد، مجرم به حساب می آید و باید کفاره مربوط به آن را بپردازد (۱):

۱ نزدیک کردن به همسر تا حد علاقه جنسی ۲ ارتکاب فعل حرام

۳ دشنام دادن به یکدیگر یا مرافعه و مناقشه نمودن ۴ استفاده از خوشبویی ها

۵ کوتاه کردن ناخون ۶ پوشیدن لباس دوخته شده برای مرد

۷ پوشاندن سر و صورت با هر پوشاننده ای ۸ پوشاندن زن صورت و دستان خویش را

۹ کندن موی سر یا ریش یا موی زیر بغل یا زیر ناف ۱۰ اروغن مالیدن بر موی و بدن

۱۱ قطع یا ریشه کن ساختن درختان حرم ۱۲ کشتن حیوان وحشی بیابانی چه مأكول اللحم و چه غیر آن

کیفیت انجام حج

۱. کسی که برای انجام حج مستطیع (توانا) گردیده است و می خواهد حج انجام بدهد، در ایام و ماه های حج- در صورت غیر اهل مکه بودن- باید به سوی مکه مکرمه حرکت کند؛

ص: ۲۲۸

۱- (۱). کفارات مربوط به هر یک از محظورات در کتاب های فقهی سطوح بالاتر ذکر شده سات.

۲. پس چون به میقات رسید غسل کند یا وضو سازد و سپس لباس احرام (۱) بر تن نماید؛

۳. آنگاه دو رکعت نماز به جا آورد و نیت حج کند و سپس تلبیه گوید؛

۴. چون تلبیه گفت، محرم به «عمره» شده است و باید از همان لحظه از محظورات دوری نماید؛

۵. در مسیر مکه هر جا به بلندی و پستی می رسد بسیار تلبیه خواند و چون بیت الحرام را دید تکبیر و تحلیل گوید و در صورت امکان، حجر الاسود را استلام نماید و ببوسد؛

۶. سپس به ترتیب، این اعمال را به عنوان «عمره» بجا آورد: طواف، دو رکعت نماز طواف، سعی بین صفا و مروه و تراشیدن یا کوتاه کردن موی سر؛

۷. پس از این اعمال، «عمره» پایان می یابد و نوبت به «حج» می رسد، که دارای دوازده عمل است و باید به ترتیب بجا آورده شود؛

۸. ترتیب در اعمال دوازده گانه ی حج تمتع به شرح زیر است:

(۱) بستن احرام به نیت حج تمتع در مکه مکرمه؛ (۲) ایستادن در عرفات؛ (۳) ایستادن در مشعر الحرام یعنی مزدلفه؛ (۴) رمی جمرات عقبه در منی در روز عید قربان؛ (۵) قربانی کردن در منی؛ (۶) تراشیدن و یا کوتاه کردن موی سر؛ (۷) طواف زیارت؛ (۸) دو رکعت نماز طواف زیارت؛ (۹) سعی بین صفا و مروه؛ (۱۰) رمی جمرات در روزهای یازدهم و دوازدهم و در مواردی روز سیزدهم؛ (۱۱) ماندن در منی در شب یازدهم و دوازدهم و در مواردی شب سیزدهم و چهاردهم؛ (۱۲) طواف وداع.

ص: ۲۲۹

۱- (۱). این احرام به عنوان «احرام حج تمتع» به حساب می آید. توضیح اینکه: در یک تقسیم بندی، حج تمتع از دو بخش «عمره» و «حج» تشکیل می شود، که البته به هر دوی آن «حج تمتع» نیز گفته می شود. عمره تمتع دارای پنج عمل است: احرام، طواف، دو رکعت نماز طواف، سعی بین صفا و مروه و تراشیدن یا کوتاه کردن موی سر. پس از انجام اعمال عمره، نوبت به حج می رسد که دارای دوازده عمل است.

چکیده مطالب

حج دارای اعمال مستحبی زیادی است که عبارتند از: غسل یا وضو و دو رکعت نماز هنگام احرام، تلبیه گفتن، طواف قدوم، تیامن، اضطباع، رمل در طواف، هَرَوَلَه در سعی، استلام و بوسیدن حجر الاسود، گذراندن شب در منی، جمع کردن دو نماز در عرفات و مزدلفه؛

--محظورات حج دوازده تاست که باید از آن پرهیز نمود؛

-اعمال حج دارای ترتیب خاصی است که باید حاجیان آن را رعایت نمایند.

سوالات درس

۱. اعمال مستحبی حج را بنویسید؟

۲. محظورات حج را بیان کنید؟

۳. کیفیت انجام حج را با اختصار توضیح دهید؟

ص: ۲۳۰

تعریف قربانی

قربانی که معروف به «أضحیه» است، به حیوانی اطلاق می گردد که در روز عید قربان ذبح کرده می شود. در اصطلاح شرع عبارت است از: ذبح کردن حیوان خاصی به نیت تقرب، در وقت مخصوصی.

حکم قربانی: قربانی کردن واجب است و به نظر امام ابو یوسف و محمد (رحمهما الله) سنت مؤکده است.

شرطهای وجوب قربانی

قربانی کردن با وجود شرایط زیر واجب می گردد:

۱. اسلام؛ ۲. آزادی؛ ۳. غنی و ثروتمند بودن.

گذشت یک سال تمام بر نصاب مال، در قربانی شرط نیست، بلکه اگر شخص در روز عید قربان افزون بر نیازمندیهای اصلی خویش، مالک مقدار نصاب بود قربانی کردن بر وی واجب می گردد.

وقت قربانی

وقت قربانی از طلوع صبح روز دهم ذی الحجه آغاز می گردد و تا قبل از

ص: ۲۳۱

غروب روز دوازدهم این ماه ادامه می یابد.

باید توجه داشت که مردم شهرها و قریه های بزرگ، لازم است قربانی را بعد از نماز عید قربان انجام بدهند، اما مردم قریه های کوچکی که برگزار کردن نماز عید در آنها واجب نیست، می توانند قربانی را بلافاصله بعد از طلوع صبح انجام بدهند.

افضل این است که قربانی در روز اول، سپس در روز دوم و بعد در روز سوم از روزهای عید قربان انجام بگیرد.

شرایط حیوانات ذبحی برای قربانی

شروط حیوانات قربانی حیواناتی که جایز است

قربانی شوند ۱ حیوان باید چهارپا باشد در نتیجه: قربانی کردن غیر چهارپا مجزی نخواهد بود

۲ شتر باید وارد سال ششم شده باشد

۳ گاو باید وارد سال سوم شده باشد

۴ گاو میش

۵ گوسفند یا بز باید وارد سال دوم شده باشد

حیواناتی که قربانی کردن آنها

جایز نیست ۱ حیوانات وحشی

۲ حیوان نابینا و یا یکچشم

۳ حیوانی که بر اثر دیوانگی قدرت بر چریدن نداشته باشد

۴ حیوان لنگی که قدرت رفتن تا قربانگاه را ندارد

۵ لاغر بودن حیوان به حدی که استخوانش مغز نداشته باشد

۶ حیوانی که قسمت زیادی از گوش یا دوش از بین رفته باشد

۷ حیوانی که بیشتر دندانهایش شکسته شده باشد

۸ حیوانی که به طور مادرزاد گوش و یا سرپستان نداشته باشد

مصرف گوشت و پوست قربانی

افضل این است که گوشت های قربانی به سه قسم تقسیم گردد:

۱. یک قسمت آن صدقه داده شود؛

۲. یک سوم آن را شخص برای خود و خانواده خویش نگه دارد؛

۳. یک حصه ی دیگر را برای نزدیکان و دوستان بفرستند.

۴. جایز است شخص، پوست قربانی را برای استفاده خود به کار گیرد و یا آن را به ثروتمندی اهداء نماید، اما اگر آن را بفروشد، واجب است بهایش را صدقه بدهد.

ص: ۲۳۳

چکیده مطالب

-قربانی اصطلاحاً عبارت است از: ذبح کردن حیوان خاصّی به نیت تقرب، در وقت مخصوصی و حکم آن واجب است علی الاصح؛

-قربانی کردن با وجود این شرایط واجب می گردد: (۱) اسلام؛ (۲) آزادی؛ (۳) ثروت مندی.

-وقت قربانی از طلوع صبح روز دهم ذی الحجه آغاز می گردد و تا قبل از غروب روز دوازدهم این ماه ادامه می یابد؛

-هر حیوانی را نمی توان قربانی کرد، بلکه حیوانات قربانی شونده باید دارای شرایط خاصی باشند؛

-افضل این است که گوشت های قربانی به سه قسم تقسیم گردد: (۱) برای صدقه؛ (۲) برای خود و خانواده؛ (۳) برای نزدیکان و دوستان.

سوالات درس

۱. قربانی را تعریف کنید؟

۲. شروط وجوب قربانی را بنویسید؟

۳. وقت قربانی کردن حیوانات کی است؟

۴. شرایط حیوانات قربانی شونده را بیان نمایید؟

۵. مصرف گوشت و پوست قربانی چه گونه باید انجام بگیرد؟

ص: ۲۳۴

اشاره

قال الله تبارك و تعالی:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ [آل عمران/۱۰۴]

باید از میان شما، جمعی دعوت به نیکی، و امر به معروف و نهی از منکر کنند! و آنها همان رستگارانند

درآمد

هر انسانی نسبت به کارهای ناپسندی که در جامعه انجام می گیرد و کارهای نیک و پسندیده ای که ترک می شود باید احساس مسئولیت داشته باشد. بنابراین اگر کار واجبی ترک شود و یا حرامی اتفاق بیفتد سکوت و بی تفاوتی در برابر آن جایز نیست و تمام افراد جامعه باید برای برپایی واجبات شرعی و جلوگیری از کارهای غیر شرعی و حرام، اقدام کنند که این عملکرد آنها به عنوان امر به معروف و نهی از منکر قلمداد می شود.

تعریف امر به معروف و نهی از منکر

در احکام دین، به تمام فرایض، واجبات، سنت ها و مستحبات که مورد رضایت و خوشنودی خداوند است «معروف»، و به تمام محرمات و مکروهات

که بر خلاف خوشنودی و رضایت پروردگار است، «منکر» گفته می شود. بنابراین:

«امر به معروف» عبارت است از دعوت افراد جامعه به انجام کارهای فرض، واجب، سنت و مستحب؛

«نهی از منکر» عبارت است از باز داشتن مردم از کارهای حرام و مکروه.

مراتب امر به معروف و نهی از منکر

بر اساس روایات، برای امر به معروف و نهی از منکر مراتبی است که اگر با عمل به مرتبه ی پایین تر مقصود حاصل شود، نوبت به عمل به مرتبه ی بعدی نمی رسد. به جدول زیر توجه کنید:

مراتب امر به معروف و نهی از منکر اعمال بر خورد غیر فیزیکیا معصیت کننده طوری برخورد شود که بفهمد به سبب انجام آن گناه با او اینگونه برخورد می شود، مثل اینکه: از او رو گرداند

با چهره ی عبوس و قیافه ی گرفته با او برخورد کند

با او با لحن درشت حرف بزند

ارفت و آمد نکند

بر خورد فیزیکی (استفاده از زور بازو) استفاده از زور بازو برای جلوگیری از منکر و برپایی امور شرعی، مثل ریختن خمر و یا شکستن آلات موسیقی و مانند آن

۲ قولبا زبان امر و نهی کند یعنی با شخص معصیت کننده با زبان و بیان برخورد کند، مثلاً به کسی که فرضی را از فرایض ترک کرده است تذکر یا دستور دهد که فرایض را بجا آورد و یا به گنهکار دستور دهد که گناه را ترک کند امر به معروف و نهی از منکر با زبان مراحل دارد که نخست با نرمی و زبان خوش باشد و با دلیل و حجت ثابت کند که معصیت یا ترک فرض یا واجب چه پیامدهایی دارد و اگر موثر واقع نشد می توان لحن خود را تغییر دهد

۳ قلباگر شخص نتواند عملاً مجرم را از گناه باز دارد یا به او قولاً تذکر بدهد، در مرحله آخر کمترین کاری که باید انجام بدهد ناراحتی قلبی است، به عبارتی دیگر، نسبت به گناه انجام شده خوشنود و راضی نباشد، بلکه در درون خود احساس نفرت کند

نظریه

برخی علما و فقها این مراتب را میان سه گروه از مردم تقسیم نمودند:

۱. در امر و نهی استفاده از زور بازو و وظیفه ی حاکمان و امیران است؛

۲. در امر و نهی استفاده از زبان و بیان وظیفه ی علما و دانشمندان است؛

۳. امر و نهی قلبی وظیفه مردم عوام است. (۱)

ص: ۲۳۷

۱- (۱). تلخیص و ترجمه از «فتاوی عالمگیری»، ۳۵۲/۵-۲۵۴.

چکیده مطالب

-هر انسانی در جامعه خویش مسئول است و اگر واجبی ترک شود و یا حرامی اتفاق بیفتد سکوت و بی تفاوتی در برابر آن جایز نیست؛

-«امر به معروف» عبارت است از دعوت افراد جامعه به انجام کارهای فرض، واجب، سنت و مستحب و «نهی از منکر» عبارت است از باز داشتن مردم از کارهای حرام و مکروه؛

-امر به معروف و نهی از منکر دارای سه مرتبه: عمل، قول و قلب است، که اگر با عمل به مرتبه ی پایین تر مقصود حاصل شود، نوبت به عمل به مرتبه ی بعدی نمی رسد؛

-نظر برخی علماء بر این است که مرتبه عمل مخصوص حاکمان و مرتبه قول ویژه دانشمندان و مرتبه قلب بر عهده عوام است.

سوالات درس

۱. سکوت و بی تفاوتی در برابر کار واجبی که در جامعه ترک شود و یا حرامی که اتفاق بیفتد، نشانه چه نوع احساسی است؟

۲. امر به معروف و نهی از منکر را تعریف کنید؟

۳. امر به معروف و نهی از منکر دارای چند مرتبه است؟ راجع به هر کدام کمی توضیح بدهید.

۴. برخی علماء، مراتب امر به معروف و نهی از منکر را وظیفه چه گروه هایی می دانند؟

۵۱- امر به معروف و نهی از منکر (۲)

شرایط عمومی برای امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر شرایط خاصی دارد که به مهمترین آن اشاره خواهد شد:

شرایط کسی که امر و نهی می کند ۱. علم یعنی معروف و منکر را بشناسد و به آن علم داشته باشد

۲. نیت خالص داشته باشد و امر و نهی را تنها بخاطر خدا انجام بدهد

۳. صبر و بردباری در بیشتر موارد، امر به معروف و نهی از منکر نیاز به تکرار دارد و در این راه نباید خسته و ناامید گشت

۴. عمل امر به معروف و نهی از منکر زمانی مؤثر واقع می شود که خود شخص به مفاد آن عمل نماید (۱)

۵. مهربان و رحم دل باید طوری رفتار کند که طبعی دلسوز و پدر مهربان با بیمار و فرزندش رفتار می کند و از ضرر رساندن و آسیب زدن پرهیزد

ص: ۲۳۹

۱- (۱). يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ * كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ای کسانی که ایمان آورده اید! چرا سخنی می گوئید که عمل نمی کنید؟! نزد خدا بسیار موجب خشم است که سخنی بگوئید که عمل نمی کنید! [صف/۲-۳]

شرایط کسی که مورد امر و نهی قرار می‌گیرد کسی باشد که در حق او آن کار ممنوعه، منکر محسوب شود بنا بر این، سن بلوغ و شرایط تکلیف شرط نیست و مثلاً کودک یا دیوانه ای خمر بنوشد، مورد نهی قرار می‌گیرد

۲ مورد تأثیر قرار بگیرد اگر کسی باشد که امر به معروف و نهی از منکر در او تأثیری نمی‌گذارد و یا شخص مُحْتَسِب در این باره شک داشته باشد، امر به معروف و نهی از منکر در مورد او واجب نیست

شرایط عملی که نهی روی آن واقع می‌شود ۱ منکر باشد یعنی فعلی باشد که از منظر شریعت هر کس باید از آن اجتناب ورزد
۲ منکر موجود باشد و یا مقدمات منکر موجود باشد

۳ منکر بدون تجسس و تحقیق ظاهر و علنی باشد پس در مورد منکرهایی که در نهان و به دور از چشم عموم انجام می‌گیرد، حَسْبِه واجب نیست

۴ منکر اجتهادی نباشد یعنی منکر بودن آن فعل قطعی باشد، لذا اگر فعلی در یک مذهب مُنْکَر و در مذهب دیگری منکر محسوب نشود، در انجام امر به معروف و نهی از منکر، مذهب مُحْتَسِب علیه در نظر گرفته می‌شود

چکیده مطالب

- امر به معروف و نهی از منکر دارای شرایط خاصی است که به سه بخش مهم تقسیم می شود:

- شرایط کسی که امر و نهی می کند، که عبارت است از: علم، نیت، صبر و بردباری، عمل، مهربان و رحم دل؛

- شرایط کسی که مورد امر و نهی قرار می گیرد؛

شرایط عملی که نهی روی آن واقع می شود.

سولات درس پنجاه و یکم

۱. شرایط کسی را که امر به معروف و نهی از منکر می کند، بنویسید؟

۲. شرایط کسی را که مورد امر و نهی قرار می گیرد، بیان کنید؟

۳. شرایط عملی را که نهی روی آن واقع می شود، ذکر کنید؟

ص: ۲۴۱

اشاره

قال الله تبارك و تعالی:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ [بقره/۱۶۸]

ای مردم! از آنچه در زمین است، حلال و پاکیزه بخورید و از گامهای شیطان، پیروی نکنید چه اینکه او، دشمن آشکار شماست

درآمد

خداوند بزرگ و عطابخش نعمت ها، برای بهره برداری انسان، طبیعت زیبا و انواع خوردنی ها- از حیوانات، میوه ها و سبزیجات- را در اختیار او قرار داده است. خداوند از انسان خواسته که از نعمت های آفریده او برای خوردن و آشامیدن، پوشاک مسکن و سایر نیازهای طبیعی خویش به کار گیرد. در این میان، برای حفظ جان و سلامتی جسم و روح، بقا و تداوم نسل ها و احترام به حقوق دیگران، قوانین و مقرراتی قرار داده است که التزام عملی به آن قوانین و مقررات، ضامن خوشبختی و سعادت او در دنیا و آخرت خواهد بود.

در این درس آنچه در مورد خوراکی ها و آشامیدنی ها مهم و لازم است، ارائه خواهد شد.

حکم خوراکی ها و آشامیدنی ها

قاعده کلی و حکم عام در این باره این است که:

اصل در اشیاء، از جمله خوردنی ها و آشامیدنی ها «إباحه» است، یعنی هیچ چیزی حرام نیست مگر اینکه با دلیلی شرعی حرام بودن آن ثابت گردد.

اقسام و احکام خوردن و آشامیدن

خوردن و آشامیدن، از لحاظ کمی (نه کیفی) دارای اقسام چهارگانه زیر است:

۱. افراطی خوردن و آشامیدن به اندازه ای باشد که: شخص را از هلاکت باز دارد در همه این حالتها حکم خوردن آشامیدن فرض است

۲. علاوه بر نجات از هلاکت، قدرت بر انجام عبادات فرضی مثل نماز و روزه را پیدا کند

۳. شخص بتواند به رفع نیازهای طبیعی خویش و خانواده اش پردازد

۴. مستحجاب خوردن و آشامیدن کمی بیش از مقدار فرض آن باشد در همه این حالتها حکم خوردن آشامیدن مستحب است

شخص بخاطر رعایت ادب نزد مهمان، غذا را بیشتر بخورد

زیاد خوردن غذا بخاطر انجام عبادات مستحبی انجام بگیرد

۵. مباح خوردن و آشامیدن در همه شرایط زمانی و مکانی مباح است مگر زمانی که شخص مرتکب فعل حرام شود، مثل: روزه دار در ماه رمضان بخورد یا بیاشامد

۶. اسراف و تبذیر پیش آید

۷. نسبت به حقوق دیگران ظلم شود

۸. حرام خوردن و آشامیدن حرام می شود آنگاه که: مواد خوردنی و نوشیدنی از راه حرام به دست آمده باشد

۹. بدون هیچ هدف عقلایی ای پرخوری انجام بگیرد، مثلاً صرفاً برای چاق شدن و اضافه وزن پیدا کردن و یا لذت بردن

حکم عدم خوردن و آشامیدن

بعضی وقتها، نخوردن و نیشامیدن حکم حرام را به خود می گیرد، که مهمترین مصادیق آن در جدول زیر بیان شده است:

نخوردن و نیشامیدن در این موارد حرام است و شخص گناهکار به حساب می آید: اریاضت کشیدن یعنی کم کردن مقدار خوردن و آشامیدن به حدی که شخص از انجام عبادات و رفع نیازهای طبیعی خویش ناتوان گردد

۱۲ اگر شخص در حالت های اضطراری، از خوردن میتة (گوشت حیوان حرام مرده) و اشیای حرام به قدری که از هلاکت نجات یابد، خودداری نماید و در این حال از دنیا برود

۱۳ اگر شخص در ایام روزه چیزی نخورد و در اثر گرسنگی بمیرد

۱۴ کسی که مریض است و از خوردن دارو جهت بهبود و مداوا یافتن صرف نظر نماید تا اینکه در اثر آن بیماری از دنیا برود

چکیده مطالب

- خداوند برای بهره برداری انسان، حیوانات، میوه ها و سبزیجات را در اختیار او قرار داده است، اما بخاطر بقا و تداوم نسل ها و احترام به حقوق دیگران، قوانین و مقرراتی قرار داده که التزام عملی به آن ضامن سعادت او در دنیا و آخرت خواهد بود؛

- خوردن و آشامیدن، از لحاظ کمی (نه کیفی) دارای اقسام چهارگانه: فرض، مستحب، مباح و حرام است؛

- بعضی وقتها، نخوردن و نیشامیدن حکم حرام را به خود می گیرد؛

- اصل در اشیاء، از جمله خوردنی ها و آشامیدنی ها «اباحه» است.

سوالات درس

۱. حکمت و فلسفه تشریح (قرار دادن حکمهایی مثل حرمت و کراهت و اباحه و استحباب) در مورد خوردنی ها و آشامیدنی ها چیست؟

۲. خوردن و آشامیدن، از لحاظ کمی دارای چند قسم است؟ نام ببرید.

۳. در چه مواردی نخوردن و نیشامیدن حرام است؟

۴. حکم اصلی در اشیاء، از جمله خوردنی ها و آشامیدنی ها چیست؟

انواع و احکام خوراکی ها

خوراکی ها به سه قسم حیوانی، گیاهی و شیمیایی تقسیم می شود و خوراکی های حیوانی و گیاهی و شیمیایی نیز به ترتیب، به پنج، سه و دو نوع تقسیم می گردد. این تقسیمات را همراه با احکام آن در جدول به شرح ذیل است:

خوراکی های حیوانی چهارپایان اناهی حلال گوشت گاو، گاو میش، شتر، گوسفند، بز شیر چهارپایان حلال گوشت، حلال و شیر چهارپایان حرام گوشت، حرام و شیر چهارپایان مکروه گوشت، مکروه می باشد (اما به نظر امام ابو یوسف و محمد (رها) شیر اسب حلال است)

حرام گوشت سگ، گربه، خر

مکروه گوشت اسب و قاطر (اما به نظر امام ابو یوسف و محمد (رها) گوشت اسب حلال است)

وحشی حلال گوشت آهو، بز کوهی، گورخر، خرگوش

حرام گوشت تمامی حیوانات درنده مانند گرگ، شیر و پلنگ و...

پرندگان اهل حلال گوشت مرغ و خروس، کبوتر اهلی، اردک و غاز اهلی تخم مرغ و تخم سایر پرندگان حلال گوشت، حلال و تخم پرندگان حرام گوشت، حرام و تخم پرندگان مکروه گوشت مکروه می باشد

وحشی حلال گوشت کبوتر وحشی، کبک، بلدرچین، گنجشک و...

حرام گوشت تمامی پرندگانی که چنگال دارند مانند عقاب

مکروه گوشت هدهد، خفاش، طاووس

آبزیان تمام آبزیان، حرام گوشت است بجز ماهی و فرقی نمی کند ماهی شکل معمولی داشته باشد و یا مثل سپر مدور یا مانند مار مستطیل باشد

برمایی (۱) هیچ یک از حیوانات دوگانه زی حلال نیست

حشرات تمام انواع حشرات حرام است بجز ملخ و نیز کرم میوه، پیرو... که در داخل آن رشد یافته و به همراه آن خورده شود، اما به تنهایی خوردن این نوع کرم جایز نمی باشد

خوراکی های گیاهی میوه ها اهلی و وحشی تمام میوه ها و سبزیجات و حبوبات حلال است، مگر

آنچه برای بدن و یا عقل انسان ضرر داشته باشد

سبزیجات

حبوبات

خوراکی های شیمیایی معمول تمام انواع غذاها و داروهای شیمیایی که برای استعمال داخلی در نظر گرفته شده است حلال است به شرط اینکه از مواد پاک و حلال تهیه شده باشد

غیر معمول (مُضَرّ) انواع مواد مخدر و هیروئین به شکل قرص، آدامس، سیگار و... که باعث سستی، گرانی و خلل دار شدن فعالیت عقل و ذهن می شود، حرام است

ص: ۲۴۷

۱- (۱). حیوان دوگانه زی که هم در خشکی و هم در آب به سر می برد.

انواع و احکام آشامیدنی ها

منظور از آشامیدنی ها انواع مایعات نوشیدنی و دود تریاک و مخدرات است. از جمله مایعات نوشیدنی عبارتند از: آب نهر و بحر، آب چشمه و آبنبار، آب باران و ژاله و برف، همچنین عصاره گیاهان اعم از میوه و سبزیجات و حبوبات، شیر انسان و حیوانات، چای و انواع نوشابه های گازی و شیمیایی و... جهت تکمیل بحث، به جدول زیر توجه فرمایید:

همه نوع آشامیدنی ها پاک و حلال اند بجز این موارد: مایعات ۱ مایعات نجسبول-خون-منی

۲ مایعات منتجسمایی که در اصل طاهر و حلال است اما در اثر برخورد با شیء نجس، منتجس می شود

۳ مایعات مضر به بدن انسانزهر-منتجات شیمیایی مضر-عصاره گیاهان مضر-گازهای مضر

۴ مایعات مست کننده یعنی خمر و شراب از هر چیز که تهیه شده باشد مثل انگور، خرما، گندم و...

۵ شیر حیوانات حرام گوشت مثل شیر گربه، سگ، خوک و...

مخدرات ۶ موادی که باعث سستی، گرانی و خللدار شدن فعالیت عقل و ذهن می شود یعنی انواع مواد مخدر، همچون بنگ، افیون، حشیش، سیگار و غیره

چکیده مطالب

-خوراکی ها به سه قسم گیاهی، شیمیایی و حیوانی تقسیم می شود و خوراکی های گیاهی و شیمیایی و حیوانی نیز به ترتیب، به سه، دو و چهار نوع تقسیم می گردد، که هر کدام از آن دارای مصادیق زیادی است و هر یک حکم خاص خود را دارد؛

-همه نوع نوشیدنی ها پاک و حلال اند بجز مایعات نجس، متنجس، مضرّ به بدن انسان، مست کننده، شیر حیوانات حرام گوشت و نیز مخدرات همچون بنگ و حشیش و سیگار.

سوالات درس

۱. خوراکی ها به چند قسم تقسیم می شود و هر یک دارای چه انواعی است؟

۲. حکم هر یک از انواع خوراکی ها را بیان نمایید؟

۳. چه نوع نوشیدنی ها حلال و چه نوع آن حرام است؟

ص: ۲۴۹

آداب غذا خوردن

مراعات نمودن آداب غذا خوردن در مراعات مستحبات و مکروهات آن خلاصه می شود:

مستحبات غذا خوردن به شرح زیر است:

۱ تأخیر نکردن و به عبارتی تعجیل بر حضور در سر سفره، زمانی که احتمال سرد و یا فاسد شدن غذا باشد و یا اینکه کسانی در انتظار حضور طرف باشند

۲ شستن دست ها قبل از غذا خوردن و بعد از آن

۳ شروع غذا خوردن با گفتن «بسم الله الرحمن الرحيم»

۴ «بسمله» را بلند بگوید تا اطرافیان نیز متذکر شوند

۵ اگر بسمله را در شروع فراموش کرد، پس هر کجا که به یاد آورد، بگوید

۶ بعد از غذا خوردن حمد و ثنای الهی گوید

۷ قبل از پرداختن به غذا و بعد از آن کمی نمک بخورد

۸ اگر چند نفر سر سفره نشسته اند، هر کسی از غذای جلوی خویش بخورد

۹ اگر چند نفر سر سفره نشسته اند، عجله نکنند و با آرامش تناول نمایند و از گفتن سخنان ناگوار و آشفته کننده پرهیزند

۱۰ اگر شخص تنها است، غذا را از اطراف ظرف و نه از وسط آن بخورد

۱۱ به نوع و کیفیت غذا عیب و نقصان نسبت ندهد به خصوص زمانی که در سر سفره دیگران است، اما اگر بخواهد از دستپخت همسرش ایراد بگیرد، تنها در حد تذکر همراه با لطافت و نرمی باشد و نه بیش از این

۱۲ شخص قبل از آنکه کاملاً سیر گردد دست از غذا خوردن بکشد

۱۳ اگر شخص مهمان است، در حق صاحب غذا و میزبان دعای خیر نماید

مکروهات غذا خوردن

۱. در حال سیری غذا خوردن؛

۲. پرخوری کردن؛

۳. نگاه کردن به صورت و لقمه دیگران؛

۴. غذا را داغ خوردن؛

۵. فوت کردن به غذا؛

۶. گذاشتن نان زیر ظرف غذا؛

۷. در راه و یا در حال راه رفتن غذا خوردن؛

۸. تکیه کردن به چیزی یا به دست چپ (در حال غذا خوردن)؛

۹. دور انداختن میوه پیش از آنکه کاملاً آن را بخورد.

۱۰. گوشت یا غذا را بالای نان قرار دادن و از آن به عنوان ظرف استفاده کردن.

آداب آب نوشیدن

مراعات نمودن آداب آب نوشیدن در مراعات مستحبات و مکروهات آن خلاصه می شود:

مستحبات آب نوشیدن

۱. نشسته نوشیدن آب؛

۲. پیش از آشامیدن آب «بسم الله» و بعد از آن «الحمد لله» گفتن؛

۳. به سه نفس آب را آشامیدن؛

۴. آب را با پری دهان نیشامید بلکه کم کم به دهان گرفتن.

مکروهات آب نوشیدن

۱. با یک نفس نوشیدن یک لیوان آب؛

۲. با دهان پُر، آب آشامیدن؛

۳. آشامیدن آب بعد از غذای چرب.

ص: ۲۵۲

چکیده مطالب

-غذا خوردن دارای آداب است و مراعات نمودن آداب غذا خوردن در مراعات مستحبات و مکروهات آن خلاصه می شود؛

-آب نوشیدن دارای آداب است و مراعات نمودن آداب آب نوشیدن در مراعات مستحبات و مکروهات آن خلاصه می شود.

سوالات درس

۱. مستحبات غذا خوردن را ذکر کنید؟

۲. مکروهات غذا خوردن را نام ببرید؟

۳. مستحبات آب نوشیدن را بیان نمایید؟

۴. مکروهات آب نوشیدن را ذکر کنید؟

ص: ۲۵۳

درآمد

یکی از نعمت های الهی حس بینایی است. بینایی نعمتی است بزرگ، که انسان باید این نعمت را در راه پیشرفت و کمال و ترقی خود به کار گیرد و از آن استفاده ی بهینه نماید و از استفاده کردن در راه حرام پرهیز نماید. هر چند نگاه به طبیعت زیبا و قدرت های خدای تعالی عبادت است ولی تجاوز به حقوق دیگران گناه است و حفظ دیده از نگاه شهوت انگیز به دیگران و حفظ خود از تماشای نامحرمان لازم است.

نگاه کردن احکام خاص خود را دارد که در این بحث مطرح خواهد شد.

قاعده کلی

قاعده کلی در مورد عورت این است که:

هیچ یک از اعضای بدن شخص چه زن باشد و چه مرد، برای خود او عورت به حساب نمی آید؛

هیچ یک از اعضای بدن همسران (زن و شوهر) برای دیگری عورت محسوب نمی شود؛

هر انسانی اعم از زن و مرد، اگر از روی شهوت و لذت طلبی به هر نوع عضوی

از اعضای بدن همجنس یا غیر همجنس خود و یا به نامحرم یا محارم خود نگاه کند، حرام است (البته نگاه شهوت آمیز زوجین به یکدیگر اشکال ندارد).

عورت

عورت در لغت به معنای نقص و کمبودی است و در اصطلاح شرع به آن عضو از اعضای بدن انسان اطلاق می شود که نگاه کردن به آن حرام و پوشانیدن آن واجب است.

عورت مرد عورت مرد عبارت است از زیر ناف تا انتهای زانوف عورت نیست اما زانو عورت است

عورت زنعورت زن به سبب اختلاف اصناف، تفاوت پیدا می کند یعنی اگر زن قرار بگیرد در برابر: همسرش زن در برابر همسرش هیچ عورتی ندارد

۲۱ محارم‌ش مانند پسر، پدر، پدربزرگ عورت زن برای محارم او عبارت است از: پشت و شکم و از ناف تا انتهای زانوپس جایز است زن نزد محارم خویش سر و مو، سینه و پستانهایش را آشکار کند، مثل اینکه نزد آنان به نوزادش شیر بدهد

۳۱ مرد بیگانه تمام بدن زن نزد مرد بیگانه عورت است به جز روی و پنجه دستان

۴۱ زنان مؤمنه عورت زن در برابر زنان مسلمان مانند عورت مرد است در برابر مردان، یعنی از زیر ناف تا انتهای زانو

۵۱ زنان کافره و فاجرهن کافر در برابر زن مسلمان حکم مرد بیگانه را دارد، یعنی تنها می تواند روی و پنجه دستانش را آشکار کند

محرم و نامحرم

محرم کسی است که ازدواج و نکاح با او حرام است و محدودیتی که در

نگاه به سایر افراد وجود دارد نسبت به آنها وجود ندارد.

افرادی که بر مرد و زن محرمند عبارتند از دو دسته: محرم های نسبی و محرم های سببی، به شرح ذیل است:

ردیف محرم های

نسبی زن محرم های

نسبی مرد ردیف محرم های

سببی زن محرم های

سببی مرد

۱ پدر و پدر بزرگ مادر و مادر بزرگ ۱ پدر شوهر و پدر بزرگ او مادر زن و مادر بزرگ او

۲ پسر و فرزندان او یعنی پسرانش دختر و فرزندان او یعنی دخترانش ۲ پسر شوهر دختر زن

۳ برادر خواهر ۳ شوهر مادر (ناپدری) زن پدر (نامادری)

۴ برادرزاده یعنی پسر برادر خواهر زاده یعنی دختر خواهر ۴ شوهر دختر (داماد) زن پسر (عروس)

۵ خواهرزاده یعنی پسر خواهر برادر زاده یعنی دختر برادر

۶ عمو (عموی خودش و عموی و الدینش) عمه (عمه خودش و عمه و الدینش)

۷ داعی (داعی خودش و داعی و الدینش) خاله (خاله ی خودش و خاله ی و الدینش)

بجز کسانی که نامبرده شدند، بقیه افراد نامحرمند حتی زن برادر و خواهر زن برای مرد و شوهر خواهر و برادر شوهر برای زن.

ازدواج با خواهر زن تا مدتی که خواهرش همسر اوست حرام می باشد، یعنی ازدواج با دو خواهر جایز نیست مگر آنکه اولی از دنیا برود یا او را طلاق دهد.

همچنین با عمه و یا خاله و خواهرزاده و برادرزاده زنش نمی تواند ازدواج کند، مگر اینکه این زن از دنیا برود و یا او را طلاق دهد.

چکیده مطالب

-یکی از نعمت های الهی حس بینایی است و انسان باید از آن استفاده بهینه نماید و از استفاده کردن در راه حرام پرهیز نماید؛

-عورت در اصطلاح شرع به آن عضو از اعضای بدن انسان گفته می شود که نگاه کردن به آن حرام و پوشانیدن آن واجب است، که در مورد زن و مرد تفاوت دارد؛

-هیچ یک از اعضای بدن شخص برای خود او و همسرش عورت محسوب نمی شود؛

-محرم کسی است که ازدواج و نکاح با او حرام است و محدودیتی که در نگاه به سایر افراد وجود دارد نسبت به آنها وجود ندارد و به دو گروه نسبی و سببی تقسیم می شود؛

-زن برادر و خواهر زن برای مرد و شوهرخواهر و برادر شوهر برای زن نامحرم هستند.

سوالات درس

۱. حدود عورت مرد را بنویسید؟

۲. عورت زن را در برابر اصناف مختلف توضیح بدهید؟

۳. قاعده کلی در مورد عورت چیست؟

۴. محارم چه کسانی هستند (تعریف کنید) و اقسام آن را بنویسید؟

۵. محارم زن را نام ببرید؟

۶. محارم مرد را نام ببرید؟

ص: ۲۵۷

درآمد

ازدواج کردن سنت پیامبر صلی الله علیه و آله است که فرمود:

«النِّكَاحُ سُنَّتِي فَمَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي»

ازدواج کردن سنت من است و هر کس از سنت من روی گرداند از امت من نیست.

اما ازدواج برای کسی که به سبب نداشتن همسر مرتکب گناه می شود، مثلاً به عادت نگاه کردن به نامحرمان گرفتار شده است، واجب می باشد.

فوائد ازدواج

مهمترین فوائد ازدواج عبارتند از:

۱ فرزندان

۲ شکستن شهوت و ارضا و کنترل آن

۳ تدبیر خانه و منزل و آرامش خاطر

۴ بسیاری خویشاوندان

۵ مجاهدت نفس در قیام نمودن به حق خانواده

ص: ۲۵۸

همسر و شوهر شایسته

زن و شوهر شایسته مرد و زنی است که خصال زیر در آن دو جمع باشد:

شوهر شایسته ۱ حسن معاشرت

۲ حسن تدبیر و سیاست

۳ دارای روحیه شاد، مزاح و ملاحظه

۴ صاحب غیرت

۵ قدرت بر مباشرت

۶ توانایی در امر ولادت

۷ کفایت یعنی با همسرش هم کف باشد

همسر شایسته ۱ دیندار و خدا ترس و عقیف باشد

۲ اخلاق و آداب خوب داشته باشد

۳ خویرو، یعنی صاحب چهره ی زیبا باشد

۴ زاینده، یعنی عقیم نباشد

۵ دوشیزه، یعنی باکره باشد نه ثیبه

۶ بیگانه، یعنی از خویشاوندان نباشد

۷ مطیع باشد، یعنی از شوهر خود اطاعت کند

۸ کم خرج و کم توقع باشد، پس نباید تجمل گرا باشد

۹ مهرش کمتر باشد

۱۰ صاحب نسب یعنی از خانواده ی شریف باشد

وظایف شوهر

امور آتی بر عهده شوهر واجب است:

۱. همسر و فرزندان را با نفقه تأمین کند؛

۲. به همسر و فرزندان علم و ادب بیاموزد؛

ص: ۲۵۹

۳. با همسر و فرزندانش از روی عدل و انصاف رفتار کند؛

۴. اینکه همسر و فرزندانش را زیادتر از شش ماه بدون نفقه ترک نکند.

عقد ازدواج

عقد ازدواج دو شرط دارد:

۱. ایجاب و قبول؛

۲. حضور دو شاهد مرد و یا یک مرد و دو زن.

ایجاب و قبول باید دلالت بر زمان گذشته (ماضی) کند یا یکی معنای گذشته را داشته باشد و دیگری صیغه امر و به معنای مستقبل یا حال باشد، همچون:

«زَوَّجْتُ وَ تَزَوَّجْتُ» یا به فارسی: دادم و پذیرفتم؛

«با من ازدواج کن» و «با تو ازدواج کردم»؛

«با تو ازدواج می کنم» و «قبول کردم به عوض مهر به این مقدار».

چند نکته

ایجاب و قبول شرط نیست که با زبان عربی و یا از ماده ی «زَوَّجَ وَ تَزَوَّجَ» باشد؛

ذکر مهر در خطبه ی نکاح و یا عقد نکاح شرط نیست و بدون ذکر مهر عقد نکاح درست است و باید مهر مثل را شوهر به همسرش بدهد؛

شاهدان باید آزاد و مکلف و مسلمان باشند و نکاح در حضور شاهدانی که فاسق هستند درست است.

ص: ۲۶۰

چکیده مطالب

- ازدواج کردن سنت پیامر صلی الله علیه و آله است، اما در موارد احتمال ارتکاب گناه، واجب می گردد؛

- فوائد ازدواج زیاد است از جمله: فرزند، ارضای شهوت، تدبیر خانه و آرامش خاطر، بسیاری خویشاوندان و مجاهدت نفس در قیام نمودن به حق خانواده؛

- زن و شوهر زمانی شایسته و ایدآل به حساب می آیند که دارای برخی صفات و خصال کمالیه باشند؛

- برخی از امور، وظایف شوهر شناخته می شود که بر او واجب است آنها را انجام بدهد؛

- ایجاب و قبول و حضور شاهدها از شروط عقد ازدواج است و صیغه عقد ازدواج باید به معنای گذشته دلالت کند و یا یکی به معنای گذشته و دیگری صیغه امر و به معنای مستقبل یا حال باشد.

سوالات درس

۱. حکم اولیه و ثانویه ازدواج کردن را بنویسید؟

۲. فوائد ازدواج را نام ببرید؟

۳. همسر شایسته چه صفاتی دارد؟

۴. صفات شوهر شایسته را بیان نمایید؟

۵. وظایف شوهر کدام است؟

۶. شروط عقد ازدواج را بنویسید و بیان کنید که با چه صیغه ای باید گفته شود؟

ص: ۲۶۱

خداوند متعال به بندگان خود توصیه می کند که با همسرانشان حُسن معاشرت داشته باشند، آنجا که می فرماید:

وَ عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ [نساء/۱۹]

و با آنان (زنان) به طور شایسته رفتار کنید.

در صورت عدم امکان حُسن معاشرت و ناسازگاری بین زوجین، خداوند برای آنان راه نجات را «طلاق» قرار داده است، که با انجام دادن آن، زن از عقد نکاح شوهرش خارج می شود.

باید توجه داشت که اگر بین زن و شوهر اختلافی به وجود آمد که زندگی مشترک آنان را به خطر می اندازد، فوراً به فکر طلاق نیفتند، بلکه لازم است با از خود گذشتگی و حُسن تدبیر خویش و کمک اطرافیان، به خصوص خویشاوندان دو طرف (۱)، کاری کنند که قضیه به جدایی کشیده نشود.

ص: ۲۶۲

۱- (۱). وَ إِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَ حَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا [نساء/۳۵] و اگر از جدایی و شکاف میان آن دو (همسر) بیم داشته باشید، یک داور از خانواده شوهر، و یک داور از خانواده زن انتخاب کنید (تا به کار آنان رسیدگی کنند). اگر این دو داور، تصمیم به اصلاح داشته باشند، خداوند به توافق آنها کمک می کند؛ زیرا خداوند، دانا و آگاه است.

از این رو، می بینیم که در فرمایشات پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله «طلاق» بدترین حلال ها نزد خداوند به شمار رفته است، آنجا که فرموده:

«أَبْغَضُ الْحَلَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الطَّلَاقُ» (۱)

پس معلوم می شود که طلاق در موارد اضطراری و برای رفع حرج مشروع شده است.

تعریف طلاق

طلاق در لغت به معنای رها کردن و در اصطلاح شریعت عبارت است از رها کردن زن از قید نگاه شوهر.

شروط طلاق

شروط طلاق برای شوهر، یعنی طلاق دهنده، سه چیز است:

۱. عقل؛ ۲. بلوغ؛ ۳. بیدار بودن.

پس اگر طلاق دهنده دیوانه یا کودک و یا خواب بود، طلاق تحقق نمی یابد. اما:

طلاق دهنده اگر مست و یا در حال اجبار بود؛ طلاقش واقع می شود.

شوهر باید همسرش را در طهر (پاکی از حیض) که در آن نزدیکی نکرده است، طلاق بدهد و اگر در حالت حیض و یا در طهری که نزدیکی کرده است، طلاق بدهد طلاق واقع می شود، ولی مکروه است.

ص: ۲۶۳

۱- (۱). به نقل از «سنن» ابی داود و «مستدرک» حاکم نیشابوری.

اقسام طلاق صریح اطلاق حسن طلاق حسن است که شوهر زنش را در طهری که نزدیکی نکرده است، طلاق بدهد و او را به حال خودش رها کند

۲ طلاق سنت طلاق آن است که شوهر در هر طهری که نزدیکی نکرده باشد، یک بار طلاق می کند و در نوبت طلاق های اول و دوم رجعت (۱) می کند و چون بار سوم طلاق کرد، باین (۲) می شود و نمی تواند رجعت کند

۳ طلاق بدعت طلاق بدعت آن است که شوهر همسرش را در طهری که نزدیکی کرده است و یا در حالت حیض، طلاق بدهد

طلاق کنایه طلاق است که شوهر لفظ «طلاق» را به زبان نمی آرد، بلکه عباراتی را به کار می برد که می شود فهمید هدف او چیست. مثلاً به همسرش می گوید: «تو یکی هستی» یا «عده ات را بشمار» یا «چهار سوی تو قبله» و مانند اینها، که برخی از این الفاظ و عبارات طلاق محسوب می شود بدون احتیاج به نیت و برخی دیگر وابسته به نیت است که در کتاب های فقهی مفصل بیان شده است

ص: ۲۶۴

۱- (۱). رجعت یعنی زن و شوهر با همدیگر مثل زوج های معمولی معامله و معاشرت بکنند.

۲- (۲). طلاق باین: طلاق است که مرد جز از راه عقد جدید حق رجوع به همسرش را ندارد.

چکیده مطالب

-در صورت ناسازگاری بین زوجین، خداوند برای آنان راه نجات را «طلاق» قرار داده است، اما باید توجه داشت که «طلاق» بدترین حلال ها نزد خداوند است و در موارد اضطراری و برای رفع حرج مشروع شده است؛

-طلاق یعنی رها کردن و در اصطلاح شریعت عبارت است از رها کردن زن از قید نگاه شوهر؛

-شروط طلاق برای طلاق دهنده سه چیز است: (۱) عقل؛ (۲) بلوغ؛ (۳) بیدار بودن.

-طلاق مست و مجبور واقع می شود و اگر طلاق در حالت حیض یا طهری که نزدیکی کرده است، انجام بگیرد، واقع می شود اما کراهت دارد؛

-طلاق یا «صریح» است و یا «کنایه» و طلاق صریح به سه قسم حسن، سنت و بدعت تقسیم می شود.

سوالات درس

۱. بدترین حلال ها نزد خداوند چیست؟ چرا؟

۲. طلاق را تعریف کنید؟

۳. شروط طلاق را بنویسید؟

۴. در چه حالت هایی طلاق واقع می شود اما کراهت دارد؟

۵. اقسام طلاق را نام ببرید و راجع به یکی از آن توضیح دهید؟

ص: ۲۶۵

تعريف حضانة

«حضانة» در لغت به معنای حفظ و نگه داری، در کنار و در بر گرفتن، به سینه چسپاندن و پرورش دادن است.

در اصطلاح فقهاء «حضانة» عبارت است از: سرپرستی و پرورش کودک توسط کسی که سزاوار به آن است و حق حضانة از آن اوست.

مسأله حضانة، معمولاً در مورد فرزند خردسال، بعد از آنکه پدر و مادرش از هم جدا بشوند و یا پدر یا مادر او از دنیا برود، مطرح می شود. اما گاهی به نگه داری و سرپرستی مطلق کودک و یا افراد بالغ و کمهوش (و به قول معروف عقب مانده ذهنی اند) نیز حضانة اطلاق می گردد.

أبعاد حضانة

حضانة هم در بُعد مادی مطرح است و هم در بُعد معنوی:

در نخستین مرحله، نگه داری طفل، شامل پرورش جسمی وی و فراهم آوردن امکانات لازم برای رشد او می شود؛ از جمله تهیه خوراک و پوشاک و مسکن و در صورت بیماری بهره مندی از پزشک و دارو و درمان و به طور کلی هر آن چه برای دوام و بقای طفل لازم باشد.

در کنار پرورش و رشد و نمو جسمی، رشد معنوی طفل نیز ضروری است، مانند فراهم آوردن امکانات تحصیل و فراگیری علم و دانش لازم، که از مهمترین وسیله پرورش روحی و تربیت معنوی طفل به حساب می آید.

سزاوارترین شخص بر حضانت

شایسته ترین فرد برای سرپرستی و پرورش کودک پس از جدایی زن و شوهر، مادر است، به این شرط که مرتده یا فاجره و یا بی امنیت و بد اخلاق نباشد.

پس از مادر افراد آتی شایستگی سرپرستی را دارند:

۱ مادر مادر ۴ خواهر مادری ۷ خاله مادری

۲ مادر پدر ۵ خواهر پدری ۸ خاله پدری

۳ خواهر پدری و مادری ۶ خاله پدری و مادری ۹ خویشاوندان پدری به شرطی که نامحرم نباشند نسبت به کودک دختر همچون پسر عمو

برخی مسائل

اگر مادر کودک با نامحرم ازدواج کند یعنی به شخصی که نسبت به دخترش نامحرم است، حق سرپرستی از او ساقط می شود و نوبت به طبقه دیگر، مثلاً به مادرِ مادر می رسد. اما اگر مادر با محرم کودک ازدواج کند، مثلاً با عموی کودک، پس از ازدواج هم می تواند سرپرستی کودک را داشته باشد؛

کودک در انتخاب سرپرست خود اختیار ندارد؛

مدت سرپرستی پسر تا هفت سالگی است و مدت سرپرستی دختر بچه تا حیض دیدن اوست. در این مدت مادر و یا مادر بزرگ برای سرپرستی سزاوارتر از دیگران هستند و پس از این مدت، خویشاوندان پدری سزاوارتر به سرپرستی می باشند.

ص: ۲۶۷

اگر دختر بچه دارای خویشاوندان پدری باشد، در این صورت قاضی شرایط را بررسی می کند و هر چه مصلحت دید همان را انجام می دهد؛ یا به زنی که امین و خوش اخلاق است می سپارد و یا به زندگی مستقل اجازه می دهد.

مکان حضانت

مکان سرپرستی کودک شهر و زادگاه زن و شوهر است اگر آنها مثل قبل در همان جا بوده و از همدیگر دور نشده باشند. و اگر چنانچه در اثر کوچ و انتقال، زن و شوهر از یکدیگر دور شده باشند، زن می تواند در همان شهر که ازدواج کرده است کودک خود را سرپرستی کند، ولی نمی تواند کودک را از آن شهر خارج کرده و همراه خود به شهر دیگر و یا شهر خودش ببرد، مگر در دو حالت:

۱. بین این شهر (شهری که زن در آن ازدواج کرده است) و شهر خودش (یا شهر دیگر) فاصله دور نباشد، به طوری که اگر پدرش به دیدار فرزندش برود، بتواند تا شب به شهر خود برگردد؛

۲. عقد نکاح زن و شوهر در شهر دیگری برگزار شده باشد که منسوب به زن است.

چکیده مطالب

- «حضانة» اصطلاحاً یعنی سرپرستی کودک توسط کسی که سزاوار به آن است؛

- مسأله حضانة، معمولاً در مورد فرزند خردسال پیش می آید، اما گاهی به سرپرستی مطلق کودکان و یا افراد بالغ و کمهوش نیز حضانة اطلاق می گردد؛

- حضانة طفل شامل هم پرورش جسمی وی و فراهم آوردن امکانات لازم برای رشد او می شود و هم رشد روحی معنوی طفل را نیز در بر می گیرد؛

- شایسته ترین فرد برای سرپرستی کودک پس از جدایی زن و شوهر، مادر است؛

- اگر زن با کسی که نسبت به دختر بچه اش نامحرم است ازدواج کند، حق سرپرستی از او ساقط می شود و نوبت به کسانی دیگر، مثل مادرِ مادر می رسد؛

- مکان سرپرستی کودک شهر و زادگاه زن و شوهر است و اگر در اثر کوچ، زن و شوهر از یکدیگر دور شده باشند، زن می تواند در همان شهر که ازدواج کرده است کودک خود را سرپرستی کند.

سوالات درس

۱. حضانة را تعریف کنید و بنویسید که چه کسانی مورد حضانة قرار می گیرند؟

۲. حضانة باید چه نوع ابعاد کودکان را شامل گردد؟

۳. شایسته ترین فرد برای سرپرستی کودک کیست؟

۴. مادر در چه صورت از حق حضانة فرزندش محروم می ماند؟

۵. حضانة کودک در چه مکانی باید انجام بگیرد؟

اشاره

وَ أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبَا [بقره/۲۷۵]

خدا بیع را حلال کرده، و ربا را حرام نموده است

تعریف بیع

بیع در اصطلاح فقها عبارت است از مبادله مال به مال با رضایت هر دو طرف، که عاقدین هستند، یعنی فروشنده و خریدار.

شرط بیع

شرط بیع «ایجاب و قبول» است که یکی از عاقدین «بعث» (فروختم) و دیگری «اشتریت» (خریدم) می گوید. یا یکی «بعنی» (بفروش) و دیگری «بعث» (فروختم) می گوید.

اگر یکی ایجاب کرد، دیگری اختیار دارد که قبول کند یا نکند و اگر قبول کرد، بیع لازم می شود و حق برگردانیدن را ندارد.

بیع تعاطی

اگر هنگام داد و ستد، لفظ ایجاب و قبول آورده نشود بلکه معنای این دو

لحاظ گردد- که معمولاً همین نوع بیع از شیوع بیشتری برخوردار است- بیع صحیح است و اصطلاحاً به آن «بیع تعاطی یا معاطات» گویند.

خیار

در صورتی که عیب و نقصان کالا- ظاهر شود و یا خریدار کالا را بدون مشاهده خریده باشد، او صاحب اختیار است؛ اگر خواست در طول سه روز بر می گرداند و اگر نخواست نگه می دارد.

لازم به ذکر است که پنهان کردن عیب کالا و نگفتن نقصان آن در زمان خرید و فروش، «غش» نام دارد و حرام است.

انواع بیع

بیع از جهت صحت و فساد به انواع زیر تقسیم می شود:

انواع بیع صحیحی که دارای شرایط لازم و موافق با اقتضای عقد بیع و شریعت اسلام انجام گرفته باشد

فساد بیع باطل بیعی است که کالا- و عوض یا یکی از آن دو مال حرام باشد مثل گوشت مردار، خون، خمر، خوک، یا اینکه کالا مملوک نباشد، مثلاً مسروق باشد و یا یکی (کالا یا عوض) اصلاً وجود خارجی نداشته باشد حکم بیع باطل روشن است: بطلان

۲ بیع زمان جاهلیت که بر چند نوع است: ابيع مزابنه: فروختن کالایی که وزن یا حجم یا تعداد آن نامشخص است به چیزی که مقدار آن معلوم می باشد، مثلاً فروختن میوه ای که در درخت است به یک جعبه میوه (که مثلاً وزنش ده کیلو است) هیچ یک از این نوع خرید و فروش ها جایز نیست و اگر انجام بگیرد باطل است،

۲ بیع منابذه یا إلقاء الحجر یا حصات: خریدار از دور به چیزی که نمی داند چیست یا نمی داند ارزش یا مقدارش چه قدر است، سنگ پرتاب می کند (مثلاً به گله گوسفندان) و به هر کدام که اصابت نمود همان را به عنوان کالا می خرد و یا مثلاً برای خرید زمینی که مساحتش مشخص نیست سنگ پرتاب می کند که اگر به هر جا رسید، همان مقدار را بخرد زیرا در آنها نوعی مجهولیت و احتمال فریب خوردن وجود دارد و متضمن شرطهایی است که مخالف با مقتضای عقد بیع است

۳۱ بیع ملامسه: فروختن کالا در شب تاریک به این شرط که هرچه را خریدار با دست لمس کرد، بخرد و یا در روز روشن اگر شرط کنند که به هر چه دستشان برسد بخرند یا بفروشند و بدون اینکه مقدار و ارزشش معلوم باشد

انواع بیع فاسد^۳ بیع غرر بیعی که در آن نوعی فریب و مجهولیت نهفته باشد، که دارای مصادیقی است: ۱) فروختن کالا، مثل کفش یا لباس و یا منزل به این شرط که فروشنده از آن در مدت معینی استفاده کند چه تنهایی یا چه به صورت مشترک این نوع خرید و فروش ها جایز نیست زیرا متضمن شروطی است که مخالف با مقتضای عقد بیع می باشد و یا نوعی فریب و مجهولیت در کالا یا عوض وجود دارد

۲) فروختن پارچه به شرطی که فروشنده آن را به دلخواه خویش ببرد و بدوزد

۳) فروختن کالا به شرط اینکه در مدت غیر معین آن را تحویل خواهد داد

۴) فروختن میوه ای که در درخت است و ماهی ای که در آب و پشم یا شیری که در بدن حیوان است

۵) بیع موقوف یا فضولی بیع موقوف یا فضولی بیعی است که شخص، مال غیر را بدون آگاهی و اطلاع قبلی صاحبش بفروشد صحت و جواز این بیع بستگی به رضایت صاحب مال دارد، که اگر راضی نبود، بیع تحقق نمی یابد

ص: ۲۷۳

چکیده مطالب

-بیع در اصطلاح عبارت است از مبادله مال به مال با رضایت هر دو طرف، که عاقدین هستند، یعنی فروشنده و خریدار؛

-شرط بیع «ایجاب و قبول» است؛

۱- اگر ایجاب و قبول به لفظ آورده نشود، بلکه در معنا لحاظ گردد، اصطلاحاً به آن بیع معاطاتی گویند؛

-در صورتی که عیب و نقصان کالا ظاهر شود و یا خریدار کالا را ندیده و خریده باشد، مسأله خیار بیع پیش می آید؛

-بیع یا صحیح است یا فاسد، و بیع فاسد نیز تقسیم می شود به: بیع باطل، بیع زمان جاهلیت، بیع غرر و بیع موقوف.

سوالات درس

۱. بیع را تعریف کنید؟

۲. بیع چه شرطی دارد؟

۳. بیع معاطاتی چه نوع بیعی است؟

۴. در چه مواردی می توان کالای خریده شده را برگرداند؟ به این عمل چه گویند؟

۵. اقسام بیع را نام ببرید؟

ص: ۲۷۴

اشاره

ربا

تعریف ربا

(۱) ربا رد لغت به معنای زیادت است و در اصطلاح فقها عبارت است از: مورد خرید و فروش قرار دادن مکیل و موزون (کالا) با جنس خود همراه با تفاضل، بدین صورت که یکی کم و دیگری بیشتر باشد.

مصادیق ربا

پس، خرید و فروش طلا با طلا، نقره با نقره، گندم با گندم، جو با جو در حالی که یکی کم و دیگری بیشتر باشد، درست نیست و حرام است، هرچند در صفت و از لحاظ کیفیت یکی عالی بوده و دیگری دانی و پست باشد.

ص: ۲۷۵

۱- (۱) - یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ * فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ إِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَ لَا تُظْلَمُونَ [بقره/ ۲۷۸-۲۷۹] ای کسانی که ایمان آورده اید! از خدا بپرهیزید، و آنچه از (مطالبات) ربا باقی مانده، رها کنید؛ اگر ایمان دارید! اگر (چنین) نمی کنید، پس با خدا و رسولش اعلام جنگ کنید! و اگر توبه کنید، سرمایه های شما، از آن شماست؛ نه ستمکار می شوید و نه ستم دیده.

همچنین داد و ستد گندم با آرد یا سبوس آن و یا خرید و فروش آرد به سبوس در حالی که یکی کم باشد و دیگری بیشتر، ربا محسوب می شود.

استثنائات

اما خرید و فروش حیوان به گوشت و یا گوشت به حیوان، یا داد و ستد کشمش به انگور یا انگور به سرکه، و یا خرید و فروش گوشت گاو به گوشت گوسفند یا عکس آن در حالی که یکی کم و دیگری زیاد باشد، درست است و ربا محسوب نمی شود.

إقالة

تعريف إقالة

إقالة عبارت است از برگرداندن داد و ستدی که انجام گرفته است با رضایت هر دو طرف و همراه با قیمت و کمیت قبلی کالا.

حكم إقالة

إقالة بنا بر تعریفی که گذشت، جایز است به شرط اینکه کالا موجود باشد، ولی اگر کالا از بین رفته باشد، إقالة درست نیست، بر خلاف عوض (قیمت) که اگر از بین رفته بود، اشکال ندارد و با جایگزین کردن آن با چیزی دیگر - در صورتی که خریدار قبول کند - إقالة صحیح می شود.

إقالة در کلام پیامبر صلی الله علیه و آله

إقالة اگر همراه با شرایط آن انجام بگیرد نه تنها جایز است، بلکه ثواب بسیار هم دارد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره فرمودند:

«مَنْ أَقَالَ نَادِمًا بِيَعْتَهُ أَقَالَ اللَّهُ عَشْرَةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (۱)

ص: ۲۷۶

۱- (۱). به نقل از «سنن» ابی داود و «مستدرک» حاکم نیشابوری.

یعنی: هر کس فسخ معامله ی شخص پشیمان شده را قبول کند، خداوند در روز قیامت از لغزش های او صرف نظر خواهد کرد.

مراجه و تولیه

تعریف مراجه

مراجه عبارت است از منتقل کردن کالایی که خریده بود، با قیمت (عوض) قبلی و با سود بیشتر به صاحب اولی اش.

تعریف تولیه

تولیه عبارت است از منتقل کردن کالایی که خریده بود به صاحبش با همان قیمت (عوض) قبلی بدون سود بیشتر.

حُکم مراجه و تولیه

حکم مراجه و تولیه جواز و صحت است به شرط اینکه هنگام معامله بیع، قیمت آن (یعنی همان عوض) با پول و یا چیزهایی که اندازه اش معلوم است داد و ستد شده باشد، مثل چیزهای موزون و مکیل. اما در غیر این صورت به شرطی درست است که در روی کالا کار کرده باشد، مثلاً رنگ کرده باشد و یا دوخته باشد.

ص: ۲۷۷

-ربا یعنی مورد خرید و فروش قرار دادن کالا- با جنس خود همراه با تفاضل، بدین صورت که یکی کم و دیگری بیشتر باشد، مثل بیع طلا به طلا؛

-خرید و فروش حیوان به گوشت و بالعکس یا کشمش به انگور یا انگور به سرکه و بالعکس در حالی که یکی کم و دیگری زیاد باشد، درست است و ربا محسوب نمی شود؛

-إقالة نه تنها جایز است، بلکه ثواب هم دارد و آن عبارت است از برگرداندن داد و ستدی که انجام گرفته است با رضایت هر دو طرف و همراه با قیمت و کمیت قبلی کالا؛

-مربحه یعنی منتقل کردن کالایی که خریده بود، با قیمت (عوض) قبلی و با سود بیشتر به صاحب اولی اش؛

-تولیه یعنی منتقل کردن کالایی که خریده بود به صاحبش با همان قیمت (عوض) قبلی بدون سود بیشتر؛

-حکم مربحه و تولیه جواز و صحت است به شرط اینکه هنگام بیع، قیمت آن (یعنی همان عوض) با پول و یا چیزهایی که اندازه اش معلوم است داد و ستد شده باشد.

سوالات درس

۱. ربا را توضیح دهید و برای آن چند نمونه ذکر کنید؟

۲. چه چیزها از ربا مستثنی هستند؟

۳. به چه نوع معامله ای إقالة گویند و حکم آن چیست؟

۴. مربحه را تعریف کنید؟

۵. معامله تولیه را توضیح دهید؟

۶. حکم مربحه و تولیه چیست؟

در تهیه متن و محتوای نوشتار حاضر از مهم ترین کتب فقهی قدیم و جدید مذهب حنفی استفاده شده است که عبارتند از:

۱. «الفتاوی الهندیه» معروف به «فتاوی عالمگیریه» تألیف: علامه شیخ نظام الدین؛

۲. «مختصر القدوری» تألیف: ابوالحسین احمد بن محمد بغدادی حنفی؛

۳. «مختصر الوقایه» تألیف: عبیدالله بن مسعود صدر الشریعه ثانی؛

۴. «تحفه الفقهاء» تألیف: علاء الدین سمرقندی؛

۵. «الاختیار-اختیار لتعلیل المختار» تألیف: عبدالله بن محمود بن مودود الموصلی الحنفی؛

۶. «الفقه الحنفی فی ثوبه الجدید» تألیف: عبدالحمید محمود طهماز؛

۷. «المفصل فی الفقه الحنفی-العبادات» تألیف: محمد ماجد عتر؛

۸. «الفقه المیسر-العبادات» تألیف: عبدالرئوف شفیق الرحمن ندوی، با مقدمه سید ابوالحسن علی ندوی؛

۹. «توضیح المسائل حنفی» تألیف: مولوی عبدالواحد فقیری هروی.

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

